

Aposel iniņ ku Abô mông

Luk hato kapyia lokwanju. Hato kapyia luvi ek Anyô Bêņ Tiapilus. Yani ma Lom iniņ anyô bêņ te ba lahaviņ nênenêm kapyia êņ luvi êndêņ avômalô ek nesam. Kapyia mông atu ba Luk hato ma elam nena Luk ma hato hathak malêla takatu ba Yisu hadum aleba hathak lej ba hi. Ma kapyia yaņ haveņ yam ma elam nena Aposel. Ma hato hathak ku takatu ba aposel lôk avômalô êvhaviņ idum hadêņ waklavônņ Yisu hatak pik êntêk ba hi lej.

Luk da miņ hayê Yisu ami, ma doņtom hawa abô hêk nê vi atu ba elanô lo êyê hathak maleņiņ. Luk ma miņ anyô Israeļ te ami, yani ma anyô loņ buyaņ.

Hato kapyia êntêk ek enaņ abô avanônņ esak ku takatu ba aposel idum lôk Yisu anêņ Abô Mavi atu ba hi luvuluvu. Avômalô vi enaņ abôyaņ hathak nê takatu ba êvhaviņ ba intu Luk hato kapyia êntêk ek injik thô nena nê êvhaviņ ma nê mavi ba esopa gavman iniņ abô. Malaiņ lomaloma hathak hapôm nê êvhaviņ ba intu hato kapyia êņ ek injik loņônđe mavi thô êndêņ nê takatu ba esopa Yisu. Ma kapyia êntêk hik thô nena Yisu lôk anêņ avômalô êvhaviņ tem nêmo nê kambom lu.

Hato kapyia êntêk hadêņ 63 AD la.

Yisu havak abô nena tem nêmo Lovak Matheņ êlêm

¹ *Tiapilus, bôk yahato kapyia te hadêņ o hathak nômo takatu ba bôk Yisu hadum lo hadôn, ² *mông anôn aleba

---

* 1:1: Luk 1:3   * 1:2: Mak 16:19; Luk 24:49-51

hayô waklavônġ hathak leġ ba hi. Hamô pik denaġ ma hathak Lovak Matheġ anêġ lôklokwaġ ma hêv abô ku hadêġ anêġ aposel* takatu ba bôk dalam i yôv. ³*Yani hawa vovaġ ba hama vêm ma haviyô hathak loġbô ma hik i thô hadêġ anêġ ġê takêġ. Lôk hadum nômkama bêġ anônġ ek hik thô nena yani hamô lôkmala hathak loġbô. Wak hatôm 40 ma hik i thô lôbôlônġ hadêġ thêlô ba hanaġ abô hathak Wapômbêġ anêġ loġ lôkliġyak.

⁴*Wak te ma hayaġ nôm haviġ thêlô ma hanaġ, “Noy-abiġ nôm atu ba Wakamik bôk havak abô yôv ek nêv êndêġ môlô hatôm atu ba bôk yahanaġ ba olaġô yôv. Ma miġ notak Jelusalem ami. ⁵*Jon bôk hathik avômalô halôk ġaġ ma kasana ma tem nisik môlô esak Lovak Matheġ.”

Yisu hathak leġ ba hi

(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

⁶*Ma aposel êmô haviġ Yisu ma enaġ hik yani liġ nena, “Anyô Bêġ, lêk êntêk ma tem undum ek alalô avômalô Israeġ naja alalôaniġ kiġ esak loġbô e?”

⁷*Ma Yisu hanaġ, “Êġ ma miġ môlô unim nômla ek noyala waklavônġ atu ba Kamik hatak ami. Hathak anêġ lôklokwaġ yanida hayabiġ wak êġ. ⁸*Ma Lovak Matheġ hayô hamô môlô, ma tem noja lôklokwaġ. Ma tem nonaġ yenaġ abô imiġ Jelusalem lôk Judia sapêġ ma Samalia lôk ni endeba êndôk pik anêġ daġ.”

⁹Hanaġ abô êġ yôv, ma ewa yani hathak leġ ba hi. Thêlô êyê imiġ ma buliv hava yani siġ ba êthônġ. ¹⁰Thêlô ititiġ leġ denaġ ma ketheġ oyaġ ma anyô ju lôk nômkama

---

* 1:2: Aposel anêġ ôdônġ nena ġê takatu ba Yisu hêv ek nenaġ anêġ Abô Mavi bêġ. * 1:3: Luk 24:36-49; Ap 10:41 * 1:4: Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 * 1:5: Mat 3:11 * 1:6: Luk 24:21 * 1:7: Mak 13:32 * 1:8: Mat 28:19; Luk 24:48

thapuk ba imiņ thêlô malêvôn. ¹¹ *Ma enaņ, “ŋê Galili, umiņ ba utitiņ leņ eka? Yisu doņtom êntêk lêk Lambô hawa vê hêk môlô ba hi leņ ma tem endelêm aêņ iyom.”

Thêlô etak anyô te ek enja Judas anêņ loņ

¹² *Vêm ma thêlô etak Dum Oliv ma ele i Jelusalem. Dum Oliv êņ hêk habobo Jelusalem hatôm kilomita te iyom. ¹³ *Êyô Jelusalem ma i unyak kapô vuliņ atu ba ethak êmô. Thêlô iniņ athêņ ma Pita lo Jon ma Jems lo Andulu ma Pilip lo Tomas ma Batolomiu lo Matyu ma Jems, Alpius nakaduņ, lôk Saimon anyô Selot te, ma Judas, Jems nakaduņ. ¹⁴ Wak sapêņ ma thêlô ethak doņtom ba eteņ mek hi ba hi. Ma avi doho lôk Malia, Yisu talêbô, lôk anêņ iviyaņ êmô haviņ.

¹⁵ Ma wak te ma Pita haviyô hamiņ ŋê êvhaviņ hatôm 120 malêvôn ma hanaņ, ¹⁶ **“Aiyaņ thêlô, abô te hêk Wapômbêņ anêņ kapya ba lêk hik anôn. Abô êņ ma Lovak Matherņ bôk hanaņ hale Devit abôlêk hathak Judas, ôpatu ba hik Yisu thô hadêņ ŋê takatu ba evaloņ yani. ¹⁷ Yani ma alalô te atu ba bôk hadum ku êntêk haviņ alalô.”*

¹⁸ *(Judas hêv pik bute vuli hathak valuselen atu ba hadum kambom ba hawa. Êņ ma hêv yak halôk pik buêņ ba lasoam hapup ba la haņgasô hale yaiņ. ¹⁹ Avômalô Jelusalem sapêņ elaoņ abô êņ ba intu elam pik buêņ hathak iniņ nena “Akeldama”. Anêņ ôdôn nena, “Pik atu ba thalaleņ hathaņ.”)

²⁰ Êņ ma Pita hanaņ, “Hatôm bôk eto hêk Kapya Yeņ nena,

“‘Anêņ unyak tem ŋgathiniņ;

ma miņ notak anyôla ek êmô ami.’ *Kapya Yeņ 69:25*

Ma buyaņ hanaņ nena,

* 1:11: Mat 26:64; Luk 21:27 * 1:12: Luk 24:50-53 * 1:13: Mat 10:2-4

* 1:16: Sng 41:9 * 1:18: Mat 27:3-8

“Anyô yaŋ enja anêŋ loŋ lôk anêŋ ku.’ *Kapya Yey 109:8*
²¹ Aêŋ ba alalô natak anyô te atu ba Anyô Bêŋ Yisu hamô
 haviŋ alalô denaŋ ma yani hamô haviŋ alalô wak nômbêŋ
 intu sapêŋ, ²² *môŋ ma waklavôŋ atu ba Jon hathik Yisu
 halôk ŋaŋ aleba hayô wakma Lambô hawa yani vê hêk
 alalô ba hi malak leŋ. Anyô êŋ tem imbiŋ alalô ek enaŋ
 Yisu anêŋ haviyô hathak loŋbô bêŋ êndêŋ avômalô.”

²³ Yôv ma etak anyô lokwanju. Yaŋ ma Josep, elam nena
 Balsabas, ma athêŋ yaŋ ma Jastas. Ma anyô yaŋ ma Matias.
²⁴ Ma eterŋ mek nena, “Anyô Bêŋ, hoyala avômalô sapêŋ
 iniŋ kapôlôŋiŋ. Nuŋgwik thô nena hotak anyô ju êntêk
 yaŋ sê ²⁵ ek enja ku aposel atu ba bôk Judas hatak ba hi
 anêŋ loŋ.” ²⁶ Yôv ma ibi valu ek nêgê nena athêŋ yaŋ sê
 habitak. Êŋ ma etak Matias ek imbitak aposel imbiŋ thêlô
 laumiŋ ba lahavute takatu.

2

Lovak Matheŋ halôk ba halêm

¹ *Waklavôŋ Pentikos hayô, êŋ ma avômalô êvhaviŋ
 ethak doŋtom ba êmô unyak te. ² Ma ketheŋ oyaŋ ma
 nômlate diŋdiŋ halêm anêŋ leŋ ba anêŋ pôk ma hatôm
 lovak bêŋ te ba hayô hamô unyak atu ba thêlô êmô siŋ.
³ *Ma êyê nômlate hatôm atum dahalaŋ hatakalek ba hayô
 hamô thêlô tomtom. ⁴ *Ma Lovak Matheŋ hayô hava thêlô
 sapêŋ kapôlôŋiŋ siŋ ba enaŋ abô masôm lomaloma hatôm
 Lovak Matheŋ hêv hadêŋ thêlô.

⁵ Avômalô Israel takatu ba êmô Wapômbêŋ vibiy bôk
 etak pik lôbôlôbô takatu ba êmô ma êlêm Jelusalem ek
 Pentikos. ⁶ Ma elañô diŋdiŋ ba êlêm ethak doŋtom. Ma
 eboloba kambom hathak elañô ŋê êŋ enaŋ abô hathak

---

* 1:22: Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27   * 2:1: Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11   * 2:3:
 Mat 3:11   * 2:4: Mak 16:17; Ap 4:31; 10:44-46; 19:6

thêlô tomtom da iniņ abô. ⁷ Ma esonj kambom ba enaņ hik thêlôda liņ, “Thêlô ma nê Galili iyom. Malê te aêņ am? ⁸ Aisê ba alalô alañô thêlô enaņ abô hathak alalôaniņ abô tomtom? ⁹ Alalô ma anêņ Patia lo Midia ma Ilam lo Mesopotemia ma Judia lo Kapadosia ma Pontus lo Esia ¹⁰ ma Plijia lo Pampilia ma Ijip lôk Libia bute atu habobo Sailini ma nê doho anêņ Lom. ¹¹ (Ma vi ma avômalô Islael, ma vi ma avômalô loņ buyaņ takatu ba ibitak êyô Islael iniņ êvhaviņ kapô.) Ma doho anêņ Klit lo Alebia. Ma doņtom alalô alañô thêlô enaņ abô hathak nômbêņ atu ba Wapômbêņ hadum hathak alalôaniņ abô tomtom.” ¹² Ma avômalô sapêņ esonj kambom ba itutuniņ leņiņkadôk ma enaņ hik thêlôda liņ nena, “Nôm êņ anêņ ôdôņ ma aisê?”

¹³ Ma doņtom vi ibi thêlô liliņ ba enaņ, “Inum waiņ bêņ anôņ ba elo molo.”

Pita hanaņ abô

¹⁴ Êņ ma Pita haviyô hamiņ aposel laumiņ ba lahavute malêvôn ma halam lôklokwaņ nena,

“Môlô avômalô Islael lôk avômalô takêntêk ba lêk ômô Jelusalem, nodañô yenaņ abô katô. Tem yanaņ nôm êņ anêņ ôdôņ bêņ. ¹⁵ Lêk ma lôkbôk denaņ hatôm 9 kilok. Ba intu miņ nosonj nena nê êntêk inum waiņ ba elo molo ami.

¹⁶ Mi, nôm êņ ma hatôm plopet Joel bôk hanaņ,

¹⁷ “Wapômbêņ hanaņ nena habobo pik lo leņ anêņ daņ ma tem yaņgasô yenaņ Lovak Matheņ êyômô avômalô sapêņ.

Ma nalumi anyô lo avi tem yanêm yenaņ abô êndêņ i ba nenaņ abô êtôm plopet.

Ma môlônim apenena tem netulak ba nêgê wêņ.

Ma môlônim anyô boņnena tem nêgê niaviņ.

¹⁸ Ma tem yaņgasô yenaņ Lovak Matheņ êyômô yenaņ anyô lo avi ku êndêņ waklavônj êņ

ma tem yanê m yenaŋ abô êndêŋ i ba nenaŋ abô êtôm plopêt.

¹⁹ Ma tem yandum nômbithi ênjêk leŋ,
ma yandum lavôŋiŋ ênjêk pik.

Thalaleŋ lôk atum ma atum yova bêŋ tem imbitak.

²⁰ Ma wak tem ende i liliŋ ba imbitak momaŋiniŋ,
ma ayôŋ tem ende i liliŋ ba imbitak êtôm thalaleŋ.
Vê m ma Anyô Bêŋ anêŋ waklavôŋ lôkmaŋiŋ bêŋ atu
tem êlêm.

²¹ Ma avômalô takatu ba elam Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ,
tem nê m i bulubiŋ.'

Jol 2:28-32

²² “Avômalô Islael, nodanô abô êntêk. Wapômbêŋ bôk hadum ku lôklokwaŋ anôŋ lôk nômbithi ma lavôŋiŋ hathak Yisu anêŋ Nasalet anêŋ baŋ hamô môlô malêvôŋ ba hik thô nena yanida hêv ôpêŋ ba halêm. Ba bôk oyala nô m takêŋ yôv. ²³ Ma Wapômbêŋ hatak yani halôk môlô bahemim hatôm bôsêbôk ba lahabi lôk anêŋ auk ek nô m takêŋ imbitak aêŋ. Ma môlô udum ba ŋê kambom ik yani loŋ hathak alovalaŋaŋsiŋ ba hama. ²⁴ Ma doŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ ba haviyô hathak loŋbô ba hawa yani vê hêk ŋama anêŋ vovaŋ bêŋ ek malê nena ŋama miŋ hatôm embaloŋ yani loŋ ami. ²⁵ Devit bôk hanaŋ hathak yani nena,

“ ‘Yahayê Anyô Bêŋ hamô haviŋ ya wak nômbêŋ intu sapêŋ.

Yani hamô habobo ya

ba intu miŋ hatôm nômlate esale ya thô ami.

²⁶ Aêŋ ba yaleŋmavi anôŋ
ba yahabôya.

Ma yaleŋviŋkupik hêv ma.

²⁷ Ek malê nena tem miŋ ôndô ya êmô ŋê ŋama iniŋ loŋ
ami,

ma tem miñ otak anêṁ Anyô Matherṅ ek epalê ênjêk siô ami.

²⁸ Bôk huik loṅôndê lôkmala thô hadêṅ ya yôv,
ma tem yamô imbiṅ o ba undum yaleṅmavi anêṅ
dôêṅ.’ *Kapya Yey 16:8-11*

²⁹ * “Aiyaṅ thêlô, yahanaṅ avanôṅ biṅ nena bumalô
Devit bôk hama ba elav yôv. Ma anêṅ siô êntêk hêk denaṅ
aleba lêk. ³⁰ *Ma doṅtom Devit ma plopet te ba hayala
nena Wapômbêṅ bôk havak abô nena embeṅ yam ma tem
etak lim lukmuk te ek imbitak kiṅ êtôm yanida. ³¹ *Devit
bôk hayala nôṁ atu ba tem imbitak embeṅ yam ba hanaṅ
hathak Mesia atu ba Wapômbêṅ tem nêṁ lôkmala êndêṅ
yani ba imbiyô esak loṅbô. Ba intu hanaṅ nena tem miñ
nêndô yani êṁô ṅê ṅama iniṅ loṅ ba kupik epalê ami.
³² Ôpêṅ ma Yisu atu ba Wapômbêṅ bôk hik yani liṅ. Ma
yêlô sapêṅ ayê nôṁ êṅ haviṅ ba êntêk anaṅ bêṅ hadêṅ
môlô. ³³ *Ma Wapômbêṅ hawa Yisu ba hatak yani hamô
baṅ vianôṅ yôv. Ma hêv Lovak Matherṅ atu ba bôk havak
abô ek nêṁ êndêṅ yani ma êntêk lêk haṅgasô hayô hamô
yêlô ba intu lêk ôyê lo olaṅô. ³⁴ Devit da miñ hi malak leṅ
hatôm Yisu ami, ma doṅtom hanaṅ,

“Anyô Bêṅ Wapômbêṅ hanaṅ hadêṅ yenaṅ Anyô Bêṅ
Mesia nena,

“Ôṁô yabaheṅ vianôṅ

³⁵ endeba yatak ṅê takatu ba ik vovak hadêṅ o
nêṁô vemkapô vibiy am.”’ *Kapya Yey 110:1*

³⁶ * “Aêṅ ba môlô avômalô Israeḷ sapêṅ, noyala abô
êntêk katô. Yisu atu ba môlô uik hathak a, Wapômbêṅ
hadum ba habitak Anyô Bêṅ lôk Mesia.”

---

* 2:29: 1Kiṅ 2:10   * 2:30: 2Sml 7:12; Sng 89:3-4; 132:11   * 2:31: Sng
16:10   * 2:33: Ap 5:32; 7:55-56   * 2:36: Ap 5:30-31

Avômalô bêñ anôñ ele i liliñ ba ithik ñañ

³⁷ Thêlô elañô Pita anêñ abô takêñ ma habi thêlô kapôlônij vose. Ma enañ hadêñ yani lôk aposel vi nena, “Aiyañ thêlô, yêlô nandum malê?”

³⁸ Ma Pita hanañ, “Môlô tomtom node kapôlômim liliñ ba nusik ñañ esak Yisu Kilisi anêñ athêñ ek Wapômbêñ nêñ môlônim kambom vê ma nêñ Lovak Matherj êndêñ môlô êtôm anêñ wapôm. ³⁹ *Havak abô êñ ek avômalô takatu ba alalôaniñ Wapômbêñ tem endam i, môlô lôk unim avômena ma avômalô takatu ba êmô daimbô.”

⁴⁰ Ma Pita hanañ abô bêñ anôñ haviñ hadêñ thêlô ba hanañ nena, “Noyabiñ am. Nônêñ amda sa ba nôsôv êñjêk avômalô kambom takêñ ek miñ nôpôm vovañ atu ba tem êpôm i ami.” ⁴¹ *Aêñ ba ñê takatu ba ewa Pita anêñ abô intu ithik ñañ. Ma wak êñ ma avômalô hatôm 3,000 êlêm haviñ avômalô takatu ba bôk êvhaviñ yôv.

Ñê êvhaviñ ethak doñtom haviñ i

⁴² *Ma thêlô lôklokwañ ek nedañô aposel iniñ abô lôk ethak doñtom haviñ i ma eyañ polom lo inum waiñ matherj atu ba Yisu bôk hêv lôk eterj mek haviñ i. ⁴³ Ma aposel idum lavôñij lôk nômbithi bêñ anôñ ba avômalô sapêñ êyê ba esoñ kambom. ⁴⁴ *Ma avômalô êvhaviñ sapêñ ethak doñtom haviñ i ma miñ leñvi iniñ nômkama ami. Iniñ nômkama lôkthô ma êdô hamô ek hêv thêlô sapêñ sa. ⁴⁵ Thêlô ethak êv iniñ pik lôk nômkama ek nêñem vuli ma ewa vuli takêñ ba êv avômalô takatu ba nômkama vi mi sa. ⁴⁶ Ma wak nômbêñ intu ma thêlô ethak doñtom êmô unyak matherj anêñ piklêvôn. Ma ethak eyañ nôñ haviñ i lôk leñijmavi ma kapôlônij labalina. ⁴⁷ *Lôk êbô Wapômbêñ anêñ athêñ. Êñ ma avômalô sapêñ

* 2:39: Ais 57:19   * 2:41: Ap 2:47; 4:4   * 2:42: Ap 20:7   * 2:44: Ap 4:32-35
* 2:47: Ap 6:7; 11:21

lerijmavi anôj hathak i. Ma wak nômbêj intu sapêj ma Anyô Bêj hêv avômalô doho bulubiñ ba hêv i ibitak êyô ñê êvhaviñ kapô haviñ.

3

Anyô va kambom te habitak mavi

¹ Wak te ma Pita lo Jon i unyak mathêj hadêj wakma etej mek. Wakma êj ma hatôm 3 kilok yañsiñ. ² Êyô ma êyê ewa anyô va kambom te ba êlêm. Bôk evathu yani aêj. Ma wak nômbêj intu ma ewa yani ba i êdô hamô unyak mathêj anêj badêj abôlêk atu ba elam nena Loj Kêkêlô. Êdô yani hamô loj êj ek epetenak ek avômalô takatu ba i unyak mathêj anêj piklêvôn ek nênem valu êndêj yani. ³ Ôpêj hayê Pita lo Jon êlêm ek ini unyak mathêj kapô, êj ma halam ek thai nênem valu êndêj yani. ⁴ *Pita lo Jon ititiñ yani lôklokwañ. Ma Pita hanaj, “Nôngô yai!” ⁵ Êj ma ôpêj hik i liliñ hadêj thai ma hason nena tem nênem nômla êndêj yani la.

⁶ *Ma Pita hanaj, “Ya valu mi. Ma doñtom nôm atu ba yahawa ma tem yanêm êndêj o. Hathak Yisu Kilisi anêj Nasalet anêj athêj, umbiyô omben.” ⁷ Ma Pita havalonj ôpêj baj vianônj ba havôv yani haviyô. Ma kethêj oyanj ôpêj vagigij lôk vakapô habitak lôklokwañ. ⁸ Êj ma yani hasôv kisi ma havenj. Ma hi unyak mathêj anêj piklêvôn haviñ thai. Ma havenj ba hasôv kisi hathak lolenj lolenj ba habô Wapômbêj. ⁹ Ma avômalô sapêj êyê yani havenj ba habô Wapômbêj. ¹⁰ Ma eyala nena ôpêj ma anyô petenak atu ba hathak hamô unyak mathêj abôlêk atu ba elam nena Loj Kêkêlô, êj ma eboloba ba dahôlônj hi.

Pita hanaj abô hamiñ unyak mathêj kapô

* 3:4: Ap 14:9   * 3:6: Ap 4:10; 16:18

¹¹ Ma anyô petenak atu havalorj Pita lo Jon, êj ma avômalô sapêj esorj kambom ba elarjviñ êlêm hadêj thêlô halôk kapo dañ atu ba elam nena Solomon anêj Kapo Dañ. ¹² Pita hayê ma hanañ hadêj thêlô nena, “Avômalô Islael, osorj kambom ba utitiñ yai lôklokwarj eka? Osoñ nena yai adum ôpêntêk mavi hathak yaidaniñ lôklokwarj lôk kobom matheñ e? Mi anôj! ¹³ *Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk alalôaniñ bumalô thêlô iniñ Wapômbêj iyom intu hadum nôm êj ek nê m athêj lôkmangij êndêj anêj anyô ku Yisu. Môlô bôk otak ôpêj ek nijik vônô. Ma Pailat lahaviñ etak yani, ma dorjtom môlô ôvôliñ dômim hadêj yani. ¹⁴ Avanôj, môlô ôvôliñ dômim hadêj Anyô Matheñ lôk Anyô Thêthônj atu ma onañ hik Pailat liñ ek etak ôpatu ba bôk hik anyô vônô êlêm êndêj môlô. ¹⁵ Ôpatu ba lôkmala anêj ôdôj ma uik vônô. Ma dorjtom Wapômbêj hik yani liñ hathak loñbô hêk ñama. Ma yai bôk ayê nô m takêj ba êntêk lêk anañ abô hathak. ¹⁶ Êvhaviñ hathak Yisu anêj athêj iyom hadum ba ôpatu ba ôyê lo oyala lêk hawa lôklokwarj. Yani habitak mavi anôj hatôm ôyê hathak Yisu anêj athêj lôk êvhaviñ atu ba halêm anêj yani.

¹⁷ * “Aiyañ thêlô, yahayala nena môlô lôk unim avaka miñ oyala ôpêj katô ami ba intu udum kambom hadêj yani. ¹⁸ Ma dorjtom sêbôk ma Wapômbêj hanañ hadêj plopet sapêj ba eto nena anêj Mesia tem enja vovañ. Aêj ba unim kambom atu udum ma Wapômbêj anêj abô êj lêk hik anôj.

¹⁹ * “Aêj ba node kapôlômim liliñ ba nosopa Wapômbêj ek nê m môlônim kambom vê lôk nê m lovak êndêj môlô. ²⁰ Ma nê m anêj Mesia atu ba bôk hatak ek nê m

* 3:13: Kis 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23

* 3:17: Luk 23:34; 1Ti 1:13

* 3:19: Ap 2:38

êndênj môle. Mesia ênj ma Yisu atu. ²¹ Ma lèk yani hamô malak lenj ba hayabij waklavônj atu ba Wapômbênj bôk hatak ek nômkama sapênj imbitak lukmuk esak lojbo êtôm sêbôk atu ba yani havak abô ba hanañ ba anênj plopet mathenjanj bênj. ²² *Hatôm Mose bôk hanañ, ‘Wapômbênj unim Anyô Bênj tem etak plopet te êtôm ya ba imbitak anênj môle malêvônj. Ba intu nodanjo anênj abô takatu ba hanañ bênj hadênj môle katô. ²³ Ma ôpatu ba miñ halanjo plopet ênj anênj abô ami, ma tem nênem yani vê ênjêk anênj avômalô ba nimbuliñ yani vi dedaun.’

²⁴ “Samuel lôk plopet takatu ba ibitak evenj yam bôk enanj hathak waklavônj atu ba lèk habitak. ²⁵ *Môle ma plopet takênj iniñ nali. Ma abô atu ba Wapômbênj bôk havak haviñ libumi yôv, abô ênj êntêk havalonj môle loj denanj. Hatôm bôk hanañ hadênj Ablaham, ‘Hathak anêm libumi, ma tem avômalô pik sapênj neja mek mavi.’ ²⁶ *Ba intu Wapômbênj hik anênj anyô ku liñ ma hêv halêm hadênj môle hamônj ek nêm mek mavi êndênj môle lôk ende môle tomtom liliñ ênjêk unim kambom takatu ba udum.”

4

Evalonj Pita lo Jon

¹ Pita lo Jon enanj abô hadênj avômalô imiñ denanj, ma nêj êbôk da lôk unyak mathenjanj anênj sôp bidonj iniñ anyô vovak laik ma Sadyusi doho êyô ek thai. ² Thêlô leñjmanij hathak thai êdônj avômalô nena Yisu bôk haviyô hêk ñama ba intu avômalô ñama sapênj tem nimbiyô esak lojbo aênj iyom. ³ Lèk yanñij habôk ba intu evalonj thai ba êdô hamô koladônj aleba hayañ wak bênj. ⁴ *Ma donjom avômalô

* 3:22: Lo 18:15,18-19

* 3:25: Stt 22:18

* 3:26: Ap 13:46

* 4:4:

Ap 2:41

bêḅ anôḅ elarḅ thai iniḅ abô ba êvhaviḅ. Ba ḅê takatu ba êvhaviḅ lêk halumbak hi habobo 5,000.

⁵ Haviyô hayaḅ ma ḅê bêḅbêḅ eyabiḅ avômalô lôk ḅê bêḅbêḅ ma ḅê lôkawk hathak abô balabuḅ ethak doḅtom êmô Jerusalem. ⁶ Anas, anyô bêḅ habôk da, lôk Kaiapas ma Jon lo Aleksanda lôk anyô bêḅ habôk da anêḅ thalaleḅ vi êmô haviḅ. ⁷ Ma ewa thai êlêm ma enaḅ hik thai liḅ nena, “Lôklokwaḅ lôk athêḅ alê intu udum ôpêḅ mavi hathak?”

⁸ Ma Lovak Matheḅ hava Pita kapô siḅ ba hanaḅ hadêḅ thêlô nena, “ḅê bêḅbêḅ lôk ḅê eyabiḅ avômalô, nodaḅḅ yenaḅ abô! ⁹ Yai êv anyô va kambom êntêk sa ba intu udum ek nonaḅ yai bêḅ lôk lemimhaviḅ noyala nena yai adum yani mavi aisê e? ¹⁰ *Aêḅ ba môlô lôk avômalô Israeḅ sapêḅ noyala katô nena anyô va kambom êntêk lêk habitak mavi ba hamiḅ môlô malemim hathak Yisu Kilisi anêḅ Nasalet anêḅ athêḅ. Bôk uik yani vônô hathak a, ma doḅtom Wapômbêḅ hik yani liḅ hêk ḅama. ¹¹ Yani ma “‘valu atu ba môlô ḅê olav unyak ôpôlik hathak,

ma lêk habitak valu landiḅ anôḅ.’ *Kapya Yey 118:22*

¹² *Yisu da iyom anêḅ athêḅ hatôm nêḅ alalô bulubiḅ. Ma athêḅ yaḅ miḅ hêk pik lo leḅ sapêḅ ek nêḅ alalô bulubiḅ ami. Mi.”

¹³ Ma thêlô êyê Pita lo Jon imiḅ lôklokwaḅ ma kô mi, ma eyala nena thai ma ḅê oyaḅ ba miḅ bôk ethak unyak ami. Êḅ ma thêlô esoḅ kambom ba leḅḅhabi nena bôk êmô haviḅ Yisu. ¹⁴ Ma êyê anyô va kambom atu lêk mavi ba hamiḅ haviḅ thai ba intu thêlô abô mi ek nenaḅ. ¹⁵ Êḅ ma enaḅ ek neḅa Pita lo Jon vê êḅjêk Sanhedlin* anêḅ unyak ma nede yaiḅ ba ini. Ma ele yaiḅ ba i ma thêlô êbôlêm auk. ¹⁶ Ba enaḅ, “Alalô nandum malê esak anyô ju êntêk?”

* 4:10: Ap 3:6,13-16

* 4:12: Mat 1:21

* 4:15: Israeḅ elam iniḅ kaunsil nena ‘Sanhedlin’.

Avômalô Jerusalem sapêḡ lêk eyala yôv nena thai idum lavôḡḡiḡ bêḡ te ba miḡ hatôm alalô nasi ami. ¹⁷ Ma doḡtom alalô napôm loḡôndê te ek abô êḡ miḡ ni mayaliv êḡḡêk avômalô malêvôḡ ami. Aêḡ ba nanaḡ lôklokwaḡ êndêḡ thai nena miḡ nenaḡ abô esak athêḡ êḡ êndêḡ avômalô la esak loḡbô ami.”

¹⁸ *Yôv ma elam thai êlêm hathak loḡbô ma enaḡ lôklokwaḡ nena miḡ nenaḡ abô êḡ lôk nêndôḡ avômalô esak Yisu anêḡ athêḡ ami. ¹⁹ *Ma doḡtom Pita lo Jon enaḡ viyaḡ, “Malê intu ba mavi hêk Wapômbêḡ ma ek yai nandum? Nasopa môlônim abô mena Wapômbêḡ anêḡ abô? ²⁰ Yai miḡ hatôm bônôḡ esak nôḡ takatu ba ayê lo alaḡô ami.”

²¹ Ma Sanhedlin enaḡ lôklokwaḡ ek thai nêḡ bônôḡ, êḡ ma etak thai ba i. Avômalô sapêḡ êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ hathak nôḡ atu ba lêk idum ba intu miḡ hatôm nêpôm loḡôndê la ek nêḡḡ vovaḡ êndêḡ thai ami. ²² Ek malê nena ôpatu ba habitak mavi ma anêḡ sondabêḡ hatôm 40. Ba intu eyala nena Wapômbêḡ iyom hatôm indum nôḡ êḡ.

ḡê êvhaviḡ iniḡ mek

²³ Etak Pita lo Jon ba i hadêḡ avômalô êvhaviḡ. Ma enaḡ abô takatu ba ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ enaḡ hadêḡ thai. ²⁴ *Thêlô elaḡô aêḡ ma lôkthô êv veḡḡbôlêk liḡ ba eterḡ mek hadêḡ Wapômbêḡ nena, “Anyô Bêḡ, nôḡkama sapêḡ anêḡ alaḡ, bôk hopesaḡ pik lo leḡ ma ḡḡwêk lôk nôḡkama sapêḡ atu ba êḡḡ kapô. ²⁵ Sêbôk ma honaḡ abô hathak Lovak Matherḡ hale anêḡ anyô ku ma yêlôaniḡ bumalô Devit abôlêk. Ba hanaḡ aêḡtêk, “Avômalô pik sapêḡ leḡḡḡaḡa eka?”

* 4:18: Ap 5:28   * 4:19: Ap 5:29   * 4:24: Kis 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6

Lôk ibutin abôyan ek nijik vovak êndên Wapômbên eka?

²⁶ Pik iniñ kin lôkthô êpôpêk i ek nijik vovak.

Lôk nê bêngbên pik sapên ethak doñtom

ek nêmo Anyô Bên lôk anên Mesia lu.' *Karya Yen*
2:1-2

²⁷* Avanôn biñ, Helot Antipas lo Pontius Pailat ma nê loñ buyan lôk avômalô Israeël bôk ethak doñtom êmo malak loñ êntêk ba idum ek nêmo anêm anyô ku mathên Yisu lu, ôpatu ba bôk holam yôv ek imbitak anêm Mesia. ²⁸*Thêlo idum nômkama sapên hatôm anêm auk lôk lôklokwan atu ba bôk lemhabi nena tem imbitak aên. ²⁹*Anyô Bên, lemimbi abô takatu ba evak ba enañ ek indum yêlo nakô ba intu nêm yêlo anêm nê ku sa ek nanan anêm abô lôklokwan ma miñ nakô ami. ³⁰Ma otak bahem êyôngêk avômalô lôk lijiñ ba undum i mavi lôk undum lavônjiñ lôk nômbithi lomalama esak anêm anyô ku mathên Yisu anên athên."

³¹Thêlo eten mek yôv ma loñ atu ba êmo halowalin. Ma Lovak Mathên hayô hava thêlo lôkthô kapôlônjiñ siñ. Ba enañ Wapômbên anên abô bên ma miñ êkô ami.

Nê êvhavin sapên kapôlônjiñ doñtom

³²*Ma nê êvhavin sapên iniñ auk lôk kapôlônjiñ doñtom iyom. Ma iniñ nômkama sapên ma hatôm thêlo lôkthô iniñ ma miñ evasiñ ami. ³³Ma aposel ethak enañ Yisu anên haviyô hathak loñbô bên ba iniñ abô êñ anên lôklokwan ma bomañ. Ma Wapômbên habi anên wapôm hayô hamô thêlo lôkthô. ³⁴*Ma thêlo vi iniñ pik lo unyak hamô ba ethak êv ba avômalô vi êv vuli. Ma ewa valu takên ³⁵ba êv hadên aposel ek neyabiñ. Ma aposel ibi valuseñ takên

* 4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 * 4:28: Ap 2:23 * 4:29: Ep

6:19 * 4:32: Ap 2:44 * 4:34: Ap 2:45

sam hadêḡ avômalô takatu ba êv yak hathak nômkama. Ba intu thêlô te miḡ hêv yak hathak nôm lôk nômkama ami.

³⁶ Ma thêlô êḡ te ma Josep ba anêḡ loḡ ma ḡgavithôm Saiplus ma habitak anêḡ ôdôḡ Livai. Ma aposel ethak elam yani nena Banabas, athêḡ êḡ anêḡ ôdôḡ nena, “Anyô hathak havatho avômalô kapôlôḡḡ loḡ.” ³⁷ Yani hêv anêḡ pik bute ek nêḡnêḡ vuli. Ma hawa valu hathak pik êḡ ba hi hêv hadêḡ aposel.

5

Ananias lo Sapaila

¹ Ma anyô yaḡ hamô ba anêḡ athêḡ nena Ananias ma yanavi ma Sapaila. Thai êv iniḡ pik bute ba êv vuli. ^{2*} Ma hawa valu pik êḡ vi ek thaida ma hêv vi hadêḡ aposel ma hasau i nena, “Valu lôkthô êḡntêk yahawa ba yahalêḡ.” Ma yanavi hayala nôḡ atu ba yamalô hadum.

^{3*} Ma Pita hanaḡ nena, “Ananias, hotak Sadaḡ ba hawa kapôlôm siḡ ma hosau Lovak Matherḡ, ba huvuḡ anêḡ valu pik êḡ vi eka? ⁴ Miḡ bôk êv vuli pik êḡ ami denaḡ, êḡ ma anêḡ pik. Ma bôk êv vuli yôv, valu êḡ ma anêḡ aêḡ iyom. Ma doḡtom howa auk kambom êḡ anêḡ êsê ba honaḡ abôyaḡ? Hosau ḡê pik lôk Wapômbêḡ haviḡ.”

⁵ Ananias halaḡô abô êḡ ma hêv yak halôk biḡ ba hama. Ma avômalô takatu ba elarḡô abô êḡ êkô ba biḡdaluk havali kambom. ⁶ Êḡ ma apenena muk êlêḡ ma ivuliv anêḡ kupik ma ewa ba i elav.

⁷ Wakma lô hale ba hi ma yanavi halêḡ hayô ma hathôḡ nôḡ atu ba habitak paliḡ. ⁸ Ma Pita hanaḡ hik avi êḡ liḡ, “Valu êḡntêk ma hatôm vuli pik atu ba êv vuli e?”

Ma avi êḡ hanaḡ, “Intu êḡ, vuli êḡ intu hatôm.”

---

* 5:2: Ap 4:34-35   * 5:3: Jon 13:2

⁹ Êñ ma Pita hanañ hadêñ avi êñ, “Aisê ka mamu ubutiñ abô ek nosaê Anyô Bêñ anêñ Lovak Matheñ? Nônğo! ñê takatu ba lêk elav vônim yôv, êntêk lêk imiñ unyak abôlêk ba tem neja o ba ini nedav imbiñ.”

¹⁰ Ma ketheñ oyañ ma avi êñ hêv yak halôk hêk Pita valuvi ba hama. Ma apenena muk takatu ba ibitak êyô unyak kapô. Ma êyê avi êñ lêk hama. Êñ ma ewa ba i elav yani hêk yamalô vi. ¹¹ Yôv ma avômalô êvhaviñ sapêñ lôk avômalô takatu ba elañ abô êñ, lôkthô êkô kambom.

Aposel idum avômalô bêñ anôñ ibitak mavi

¹²* Ma aposel idum lavôñiñ lôk nômbithi lomalama hêk avômalô maleñiñ. Ma ñê êvhaviñ sapêñ ethak doñtom lôbôlôn halôk unyak matheñ anêñ kapo dañ atu ba elam nena Solomon anêñ Kapo Dañ. ¹³ Ma avômalô vi atu ba miñ êvhaviñ ami êkô ek nesak doñtom imbiñ thêlô, ma doñtom avômalô sapêñ êyê thêlô nena ñê mavi. ¹⁴ Ma anyô lo avi bêñ anôñ ethak êvhaviñ Anyô Bêñ ba ibitak êyô avômalô êvhaviñ kapô. ¹⁵ Êñ ma avômalô ethak ewa iniñ ñê lôk lijiñ hayô hêk balê lo yêm ba i ililiñ hêk loñôndê anêñ dañ ek Pita haveñ loñôndê, êñ ma dahô imbi êyônğêk i ek nimitak mavi esak loñbô. ¹⁶ Ma avômalô bêñ anôñ êlêm anêñ lomalak takatu ba habobo Jerusalem ba êlêm ethak doñtom. Ma ewa iniñ ñê lôk lijiñ lôk ñê takatu ba ñğok lelaik habuliñ i ma lôkthô ibitak mavi hathak loñbô.

Êv vovañ hadêñ aposel

¹⁷ Ma anyô bêñ habôk da lôk ñê idum ku haveñ yani, thêlô sapêñ ma Sadyusi ba êyê nôm takatu ba aposel idum ba leñindañ hathak i. ¹⁸ Ba evaloñ aposel ma etak i halôk malak lôñ anêñ koladôn. ¹⁹* Ma bôlôvôn êñ ma Anyô Bêñ anêñ aña hik koladôn abôlêk vê ma hawa i ele yaiñ. Ma

* 5:12: Ap 2:43; 14:3   * 5:19: Ap 12:7-10

hanarj, ²⁰ “Unu numiņ unyak matherj anêj piklêvônj ma nonarj abô sapêj esak lôkmala lukmuk êntêk êj bêj.”

²¹ Aposel elarjô abô êj ba lôkbôk momarjiniņ ma i unyak matherj anêj piklêvônj. Ma êdônj avômalô.

Ma anyô bêj habôk da lôk anêj nê môlô êlêm ma elam nê Sanhedlin lôk Israeļ iniņ nê bêjbêj sapêj. Ma êv abô hadêj koladônj ek neja aposel ba nêlêm. ²² Êj ma nê koladônj iniņ sôp bidonj i ek neja aposel ma doņtom miņ êmô ami. Ma êvôi ma enarj nena, ²³ “Yêlô ayê koladônj anêj abôlêk putup ma nê takatu ba eyabiņ imiņ habobo. Ma doņtom yêlô ik koladônj abôlêk vê ma miņ apôm anyô late hamô kapô ami.” ²⁴ Unyak matherj anêj sôp bidonj iniņ anyô vovak laik lôk nê bêjbêj êbôk da elarjô abô êj ba leņiņhabi bêj anônj hathak ba enarj, “Malê te tem imbitak?”

²⁵ Ma anyô te hayô ma hanarj hadêj i, “Nodarjô! Nê takatu ba otak i hamô koladônj, lêk imiņ unyak matherj anêj piklêvônj ba êdônj avômalô.” ²⁶ Êj ma anyô vovak laik lôk anêj sôp bidonj i ewa thêlô. Êkô ek avômalô nijik i esak valu ba intu miņ êpôviņ thêlô ami.

²⁷ Ewa aposel êyô ma etak i hamiņ Sanhedlin malarjij ek anyô bêj habôk da enarj injik thêlô liņ. ²⁸ * “Yêlô bôk anarj lôklokwarj hadêj môlô nena miņ nôndônj avômalô esak ôpêj anêj athêj ami. Ma doņtom lêk unim abô êj halarjviņ havej Jelusalem mayaliv. Lôk lêk udum ek nonarj nena yêlô intu anġasô ôpêj anêj thalalerj.”

²⁹ *Ma doņtom Pita lôk aposel vi enarj hadêj i nena, “Yêlô nasopa Wapômbêj anêj abô iyom ma miņ anyô iniņ abô ami. ³⁰ Môlô bôk uik Yisu vônô hathak a. Ma doņtom bumalô thêlô iniņ Wapômbêj hik yani liņ. ³¹ *Wapômbêj

---

* 5:28: Mat 27:25   * 5:29: Ap 4:19   * 5:31: Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2

bôk hawa yani hathak ba hi daku leŋ ba hadô hamô baŋ vianôŋ hatôm Anyô Môŋ lôk Anyô hêv alalô bulubiŋ ek nê m alalô Israe l sa ek nande kapôlôŋiŋ liliŋ lôk nê m alalôaniŋ kambom vê. ³² Yêlô ma nê takatu ba bôk ayê nô m takêŋ ba lêk anaŋ abô êŋ bêŋ. Ma Lovak Matherŋ atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ avômalô takatu ba esopa anêŋ abô hik nô m takêŋ loŋ haviŋ.”

Gameliel hanaŋ ek Sanhedlin netak aposel

³³ Sanhedlin e laŋô abô êŋ ma leŋiŋmaniŋ kambom ba leŋiŋhaviŋ nijik aposel vônô. ³⁴ Ma doŋtom Gameliel haviyô hamiŋ Sanhedlin malêvôŋ. Yani ma anyô Palisi lôk anyô lôkauk hathak abô balabuŋ ma hadum ku Sanhedlin haviŋ. Avômalô sapêŋ ethak êv athêŋ bêŋ hadêŋ yani. Yani hamiŋ ba hanaŋ ek netak aposel takêŋ ba ini yaiŋ dokte vê m am. ³⁵ Êŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô nê Israe l, lemimimbi katô nena tem nundum malê êndêŋ nê takêntêk vê m am. ³⁶ *Sêbôk ma Teudas habitak anyô lôk athêŋ ba hanaŋ, ‘Ya anyô bêŋ’. Ma anyô hatôm 400 esopa yani. Ma doŋtom Lom ik yani vônô ma anêŋ nê ku êsôv mayaliv. Ma anêŋ abô êŋ hêv yak. ³⁷ Vê m ma waklavôŋ ewa avômalô iniŋ athêŋ, êŋ ma Judas anêŋ Galili habitak anyô lôk athêŋ ba havôv avômalô bêŋ anôŋ ek nijik vovak êndêŋ gavman. Ma doŋtom ik yani vônô, ma anêŋ nê ku êsôv mayaliv aêŋ iyom. ³⁸ Ba intu yahanaŋ hadêŋ môlô Sanhedlin: Notak nê takêntêk. Miŋ nundum nô m la esak i ami. Ku takatu ba idum halê m anêŋ nê pik iniŋ hatôm Teudas lo Judas, êŋ ma iniŋ ku takêŋ tem nê m yak. ³⁹ Ma doŋtom ku takatu ba halê m anêŋ Wapômbêŋ, ma môlô miŋ hatôm numiŋ i loŋ siŋ ami. Yahakô tem uŋgwik vovak ni ba ni, êŋ ma tem ôŋgô nena uik vovak êŋ hadêŋ Wapômbêŋ.”

---

* 5:36: Ap 21:38

⁴⁰ *Yôv ma thêlô êlôk hathak Gameliel anêḡ abô. Ba elam aposel êlêm ma evali i. Ma enaḡ lôklokwaḡ hadêḡ thêlô nena miḡ nenaḡ abô esak Yisu anêḡ athêḡ ami. Êḡ ma etak i ba i.

⁴¹ *Aposel etak Sanhedlin ba ele yaiḡ ma thêlô leḡiḡ-mavi hathak Wapômbêḡ hayê thêlô nena ḡê mavi ek ewa mama hathak Yisu anêḡ athêḡ. ⁴² Ma wak nômbêḡ intu ma thêlô i unyak mathêḡ anêḡ piklêvônḡ lôk lounyak lounyak ma êdônḡ avômalô ba enaḡ Abô Mavi bêḡ nena Yisu ma Mesia atu.

6

Etak anyô baheḡvi ba lahavuju ek nêḡnêḡ aposel sa

¹ *Avômalô êvhaviḡ ilumbak ba êv liḡ siḡ, êḡ ma avômalô Israeḡ vi atu ba êvhaviḡ ba enaḡ abô Glik, etatale avômalô Israeḡ vi atu ba êvhaviḡ ba enaḡ abô Hiblu. Ba enaḡ, “Wak nômbêḡ intu ba ibi nôḡ sam ma miḡ evani yêlôaniḡ avi tôḡ iniḡ sam ami.” ² Êḡ ma aposel laumiḡ ba lahavuju takatu elam ḡê êvhaviḡ sapêḡ ethak doḡtom ma enaḡ, “Miḡ mavi ek yêlô natak ku nanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ma nandum ku nambi nôḡ sam ami. ³ Aêḡ ba, aiyāḡ thêlô, nômbôlêḡ môlônim anyô lôkauk baheḡvi ba lahavuju takatu ba Lovak Mathêḡ hava kapôlônḡiḡ siḡ ek nanêḡ ku êḡ êḡndêḡ i. ⁴ Êḡ ma tem yêlô hatôm namô tiḡiḡ ek nateḡ mek lôk nanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô lôk nandônḡ avômalô.”

⁵ Avômalô sapêḡ elañô abô êḡ ma leḡiḡmavi. Ma etak Stiven, yani anyô hêvhaviḡ lôklokwaḡ lôk Lovak Mathêḡ hava yani kapô siḡ, ma Pilip lôk Plokulus ma Nikano lo Timon ma Pamenas lo Nikolas, yani ma anyô Antiok atu bôk habitak hayô avômalô Israeḡ iniḡ êvhaviḡ kapô vêm

---

* 5:40: Ap 4:18   * 5:41: Mat 5:10-12; 1Pi 4:13   * 6:1: Ap 4:35

ma hêvhaviņ Yisu. ⁶ Ewa nê êņ ba i hadêņ aposel. Ma aposel etak baheņiņ hayô hêk i ma eteņ mek hathak i.

⁷ *Aêņ ba Wapômbêņ anêņ abô hi ba hi. Ma avômalô anêņ Jelusalem takatu ba êvhaviņ ilumbak hi ba hi. Ma nê êbôk da bêņ anôņ êvhaviņ ba esopa Yisu haviņ.

Evaloņ Stiven

⁸ Ma Wapômbêņ habi anêņ wapôm sam ba hêv lôklok-waņ bêņ anôņ hadêņ Stiven. Ba intu Stiven hathak hadum nômbithi lôk lavôņiņ lomaloma hêk avômalô malêvôņ.

⁹ Ma doņtom nê doho êpôlik hathak yani. Nê êņ iniņ unyak yeņ ma elam nena, “Nê takatu ba bôk iniņ alaņ hêv athêņ ku vê hêk i ma êmô oyaņ haviņ i”. Thêlô sapêņ ma avômalô Israeļ, doho anêņ Sailini ma doho anêņ Aleksandlia ma doho anêņ plovins Silisia lo Esia. Ma nê takêņ êkôki hathak Stiven anêņ abô. ¹⁰ *Ma doņtom Lovak Matherņ hêv auk mavi hadêņ Stiven ba miņ hatôm nêmo anêņ abô lu ami.

¹¹ Êņ ma thêlô eyenak ba i ibi anyô doho leņiņ liņ ek nenaņ nena, “Yêlô bôk alaņô ôpêņ hanaņ abôma hathak Mose lo Wapômbêņ.”

¹² Aêņ ba thêlô ibi avômalô lôk nê bêņbêņ ma nê lôkkauk hathak abô balabuņ leņiņ liņ. Ma i evaloņ Stiven ba ewa ba i êdô hamiņ Sanhedlin maleņiņ. ¹³ Ma êv anyô doho ek nenaņ abôyaņ esak yani. Ba enaņ, “Wak nômbêņ intu ma ôpêntêk hathak hanaņ abô kambom hathak unyak matherņ lôk Mose anêņ balabuņ. ¹⁴ Yêlô alaņô yani hanaņ, ‘Yisu anêņ Nasalet tem indiniņ unyak matherņ êntêk ma injik Mose anêņ kobom sêbôk ba hêv hadêņ alalô liliņ.’”

¹⁵ Ma nê nômbêņ atu ba êmô Sanhedlin ititiņ Stiven lôklokwaņ ma êyê thohavloma lêk hatôm aņela te.

---

* 6:7: Ap 2:41; 16:5   * 6:10: Luk 21:15

7

Stiven hanaŋ abô hadêŋ Sanhedlin

¹ Ma anyô bêŋ habôk da hanaŋ, “Abô takêŋ ma avanôŋ e?”

² *Ma Stiven hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô lo wakamik thêlô, nodanô yenaŋ abô! Sêbôk atu ba alalôaniŋ bumalô Abla-ham hamô Mesopotemia denaŋ ma miŋ hi Halan ami, ma Wapômbêŋ lôkmaŋgiŋ hayô ek yani. ³ *Ma hanaŋ, ‘Otak anêŋ pik lôk avômalô ma nu pik atu ba tem yaŋgik thô êndêŋ o.’

⁴ * “Êŋ ma hatak Kaldia iniŋ pik ba hi hamô Halan. Vêŋ ba lambô hama ma Wapômbêŋ hêv yani ba halêŋ pik êntêk atu lêk alalô amô. ⁵ *Ma wak êŋ ma Wapômbêŋ miŋ hêv pik bute ek yani ami, milôk. Ma dorŋtom havak abô nena emberŋ yam ma tem yani lôk anêŋ limi neja pik bêŋ êŋ lôkthô. Waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hanaŋ abô takêŋ ma Abla-ham nakaduŋ mi denaŋ. ⁶ *Ma dorŋtom Wapômbêŋ hanaŋ nena, ‘Anêŋ libumi tem nêŋmô êtôm ŋê masôm êmô malak yaŋ iniŋ pik. Ma ŋê pik êŋ tem nimbatak thêlôniŋ alaŋ ba nêŋmô malaiŋ êndêŋ i êtôm sondabêŋ 400. ⁷ *Vêŋ ma tem yanêŋ vovaŋ êndêŋ alaŋ takêŋ. Ma emberŋ yam ma tem netak pik yaŋ êŋ ma nêbônêlêŋ pik êntêk ma nêŋmô yeŋ êndêŋ ya.’ ⁸ *Vêŋ ma Wapômbêŋ havak abô haviŋ Abla-ham ba hêv tabô neŋgothe kupik vê hadêŋ yani. Ma haveŋ yam ma Abla-ham habitak Aisak anêŋ lambô ma hatôm wak baheŋvi ba lahavulô ma haŋgothe Aisak anêŋ kupik vê. Vêŋ ma Aisak habitak Jekop anêŋ lambô, ma Jekop habitak hatôm

---

* 7:2: Stt 11:31; 15:7   * 7:3: Stt 12:1   * 7:4: Stt 11:31–12:5   * 7:5: Stt 12:7; 15:18; 17:8   * 7:6: Stt 15:13–14; Kis 12:40   * 7:7: Kis 3:12   * 7:8: Stt 17:9–14; 21:4

bumalô laumiņ ba lahavuju takatu iniņ lambô. Ma thêlô sapêņ esopa tabô atu ba hêv.

⁹* “Bumalô thêlô leņiņdaņ hathak Josep ba intu êv hadêņ ñê loņ buyaņ ba êv vuli ba intu anyô Ijip te habitak Josep anêņ alaņ. Ma dorjtom Wapômbêņ hamô haviņ yani ba ¹⁰*hêv yani bulubiņ hathak malaiņ lomaloma. Ba hêv auk mavi hadêņ Josep ek indum Ijip iniņ kiņ Pelo lamavi esak yani. Ba intu hatak yani ek imbitak anyô bêņ ek eyabiņ Ijip lôk anêņ unyak lôkmaņgiņ sapêņ.

¹¹* “Haveņ yam ma bôm bêņ lôk malaiņ lomaloma habitak Ijip lo Kenan iniņ loņ sapêņ ba bumalô thêlô miņ hatôm nêpôm nôm ami. ¹²Ma Jekop halaņô nena nôm hamô Ijip. Êņ ma hêv bumalô thêlô ba i môn anôn. ¹³*Ma i bôlôn yaņ, ma Josep hanaņ yanida bêņ hadêņ iviyaņ. Ma Pelo halaņô nena Josep anêņ lambô lôk iviyaņ êmô. ¹⁴*Êņ ma Josep hêv abô ek lambô Jekop lôk anêņ avômalô sapêņ nêlêm. Thêlô hatôm 75. ¹⁵*Ma Jekop halôk ba hi Ijip ba hamô aleba hama ma bumalô thêlô ema haviņ. ¹⁶*Ma ewa iniņ kupik ba i elav hêk malak Sekem. Siô êņ ma Ablaham bôk hêv vuli hêk Hamol anêņ nali.

¹⁷* “Waklavôn atu ba Wapômbêņ bôk havak abô haviņ Ablaham lêk habobo injik anôn, êņ ma alalôaniņ avômalô lêk ilumbak ba êv liņsiņ êmô Ijip. ¹⁸*Vêm ma kiņ yaņ habitak anêņ Ijip ba hathôn Josep paliņ. ¹⁹*Ôpêņ hasau alalôaniņ avômalô ba hêv malaiņ hadêņ bumalô thêlô lôk hanaņ lôklokwaņ nena neja avômena kasek ende yaiņ ma nimbi i ni ek nema.

---

* 7:9: Stt 37:11,28; 39:2,21-23   * 7:10: Stt 41:37-44   * 7:11: Stt 41:54;
 42:1-2   * 7:13: Stt 45:1-4,16   * 7:14: Stt 45:9-11; 46:27   * 7:15: Stt
 46:1-7; 49:33   * 7:16: Stt 23:2-20; 33:19; Jos 24:32   * 7:17: Kis 1:7   * 7:18:
 Kis 1:8   * 7:19: Kis 1:11-22

20*“Êṅ ma Mose talêbô havathu yani, ma yani amena mavi hêk Wapômbêṅ ma. Ma hatôm ayôṅ lô ma eyabiṅ yani hamô lambô anêṅ unyak. 21*Vêm ma êdô yani hamô yaiṅ ma Pelo nalavi hawa ba hi hayabiṅ yani hatôm anêṅ namalô. 22 Ma Mose hathak unyak ba êdôṅ yani hathak avômalô Ijip iniṅ auk mavi sapêṅ. Anêṅ abô lôk ku ma lôklokwaṅ anôṅ.

23“Mose anêṅ sondabêṅ hatôm 40 ma lahaviṅ ni ek êṅjê anêṅ avômalô Israeḷ. 24*Ma hayê Ijip te habuliṅ Israeḷ yaṅ. Êṅ ma hêv Israeḷ êṅ sa ba hik anyô Ijip atu anêṅ kambom liliṅ ba hik ôpêṅ vônô. 25 Ma lahabi nena tem anêṅ avômalô neyala nena Wapômbêṅ hêv yani ek nêṅ thêlô bulubiṅ. Ma doṅtom mi. 26 Haviyô hayaṅ ma Mose hi ma hayê anyô Israeḷ ju ik i. Ma hadum ek nêṅ thai thêvô ek leṅṅimbiṅ i ba hanaṅ, ‘Ai, mamu ṅê loyaṅ. Ma uik am eka?’

27“Ma doṅtom ôpatu ba habuliṅ yaṅ hathô Mose pôṅṅêṅ ba hanaṅ, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniṅ anyô bêṅ lôk anyô nindum abô esak? 28*Tem nuṅgwik ya vônô êtôm wakbôk ba huik Ijip alaṅ vônô e?’ 29*Mose halaṅô abô êṅ ma hasôv ba hi hamô Midian iniṅ pik hatôm anyô masôm. Ma hawa nakaduṅ ju.

30*“Sondabêṅ 40 hale ba hi ma aṅela te hayô ek Mose hêk loṅ thiliv habobo dum Sainai. Aṅela êṅ hamô atum atu ba hathaṅ hamô alokwaṅ yaônate kapô. 31 Mose hayê ma hasoṅ kambom. Ma hi habobo ek êṅjê katô, êṅ ma Anyô Bêṅ hanaṅ nena, 32 ‘Ya libumi iniṅ Wapômbêṅ, Ablaham lo Aisak ma Jekop iniṅ Wapômbêṅ.’ Êṅ ma Mose hakô kambom ba halowaliṅ ba miṅ hatôm êṅjê ami.

---

* 7:20: Kis 2:2   * 7:21: Kis 2:3-10   * 7:24: Kis 2:11-15   * 7:28: Kis 2:14
 * 7:29: Kis 2:21-22; 18:3-4   * 7:30: Kis 3:1-10

³³ “Ma Anyô Bêj hanañ hadêñ yani, ‘Ômbi anêm vem bokñgôp thô. Loñ êntêk ba humiñ ma loñ matheñ.
³⁴ Yahayê kambom takatu ba Ijip idum hathak yenañ avômalô. Ma lêk yahalañô iniñ asêñ ba êntêk yahalêm ek yanêm thêlô vê. Aêñ ba ôlêm ek yanêm o ba ondenu Ijip esak loñbô.’

³⁵ * “Mose intu bôk thêlô êpôlik hathak ba enañ nena, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniñ anyô bêj lôk anyô nindum abô esak?’ Ma doñtom hathak añela atu ba Mose hayê hatôm atum ba hathañ hamô alokwañ thañañ, Wapômbêñ da hatak yani ek imbitak iniñ anyô bêj lôk nêm thêlô bulubiñ. ³⁶ *Mose hawa thêlô vê hêk Ijip ba hi ma hadum nômbithi lôk lavôñiñ hêk Ijip lôk ñgwêk Thalaleñ ma loñ thiliv hatôm sondabêñ 40.

³⁷ * “Êntêk ma Mose atu ba hanañ hadêñ avômalô Israêl nena, ‘Wapômbêñ tem etak môlôda te ba imbitak plopet. Ma tem enañ Wapômbêñ anêñ abô êtôm êntêk ba lêk yahanañ hadêñ môlô.’ ³⁸ *Yani êñ intu hamô haviñ bumalô takatu ba ethak doñtom êmô loñ thiliv. Ma hathak ba hi dum Sainai ma añela hanañ abô hadêñ yani. Ma hawa Wapômbêñ anêñ abô takatu ba hêv lôkmala ek nêm êndêñ alalô.

³⁹ “Ma doñtom bumalô thêlô êpôlik hathak anêñ abô. Lôk êdô yani ma ik kapôlôñiñ liliñ hale hi Ijip hathak loñbô. ⁴⁰ *Ma enañ hadêñ Alon nena, ‘Opesañ ngôk doho ek endom yêlô. Mose atu ba hawa yêlô vê hêk Ijip ba alêm lêk hi doho ba yêlô athôn paliñ.’ ⁴¹ *Aêñ ba intu epesañ bokmañkao map te anêñ dahô ba êv da hadêñ yani. Ma enğabôm nôm lôk eloyeñ bêñ ek êv athêñ bêñ hadêñ

---

* 7:35: Kis 2:14   * 7:36: Kis 7:3; 14:21; Nam 14:33   * 7:37: Lo 18:15

* 7:38: Kis 19:3   * 7:40: Kis 32:1   * 7:41: Kis 32:2-6

nôm atu ba epesañ hathak baherij. ⁴² Ba intu Wapômbên havôlij dôm hadên thêlô ba hatak thêlô ek nênem yêj êndên wak lo ayôn ma vulin. Hatôm bôk eto hêk plopet iniñ kapy nena,

“Sêbôk atu ba môlô Isael
ômô sondabên 40 hamô loñ thiliv,
osoñ nena uik bokmañkao lôk boksipsip ba ôêv
hatôm da hadên ya e? Milôk.

⁴³ Môlô bôk owa unim ngôk Molek anên malak yêj
lôk ngôk Lepar anên vulin dahô,
ma ngôk dahô takatu ba opesañ ek nônem yêj êndên.
Aên ba intu tem yanêm môlô vê ba unu Babilon vidôm
doho.’ *Amos 5:25-27*

⁴⁴ “Sêbôk atu ba bumalô thêlô êmô loñ thiliv ma malak
yêj hamô havin thêlô hatôm tabô. Thêlô elav malak yêj
ên hatôm Wapômbên hanañ hadên Mose nena endav aên,
lôk hatôm dahô atu ba Mose hayê. ⁴⁵ *Vêm ma Josua
halom thêlô ba ewa avômalô takatu ba Wapômbên haliti
i ba i iniñ pik. Ma iniñ bumalô bôk êv malak yêj êñ
hadên i ba ewa ba i pik lukmuk êñ havin i. Ma êmô pik êñ
aleba Devit habitak. ⁴⁶ *Wapômbên lamavi hathak Devit.
Ma Devit hateñ mek ek endav malak yêj ek Jekop anên
Wapômbên êmô. ⁴⁷ *Ma doñtom nakaduñ Solomon halav
unyak êñ.

⁴⁸ “Ma Wapômbên Lôkmañgin miñ hathak hamô unyak
atu ba anyô elav ami. Hatôm plopet te bôk hanañ:

⁴⁹ “Wapômbên hanañ nena,
‘Leñ ma yenañ balê atu ba yahayô hamô hatôm kiñ,
ma pik ma yenañ balê yaôna ek yahatak yaveñkapô
hayô hamiñ.
Ma môlô udum ek nodav unyak alê te ek ya?’

---

* 7:45: Jos 3:14-17   * 7:46: 2Sml 7:1-16   * 7:47: 1Kinj 6:1-38

Ma tem yamô êsê ek yanja lovak?

⁵⁰ Ek malê nena yada yahapesañ nôm kama takêñ sapêñ. Avanôñ e? *Aisaia 66:1-2*

⁵¹ * “Môlô ñê lemimôndôñ kôtôñ. Môlô kapôlômim ma thektheke hatôm ñê daluk. Wak nômbêñ intu ma môlô ôpôlik hathak Lovak Matherñ anêñ abô hatôm libumi taksêbôk. ⁵² *Môlônim libumi bôk idum kambom hadêñ plopet sapêñ! Ma plopet takatu ba bôk enañ nena Anyô Thêthôñ atu tem êlêm ma ik i pôpônô havin. Ma lêk môlô onañ ôpêñda bêñ havin ba uik vônô. ⁵³ Môlô ma ñê takatu ba bôk owa Wapômbêñ anêñ abô balabuñ takatu ba añela êv, ma dorñtom miñ osopa ami.”

Ik Stiven hathak valu ba hama

⁵⁴ Thêlô elañô abô êñ ma leñinmanin kambom hadêñ Stiven ma ethañ veñinbôlêk lokwañ loñ. ⁵⁵ *Ma dorñtom Lovak Matherñ hadum ku lôklokwañ hamô Stiven kapô ba yani hayê leñ lôklokwañ ma hayê Wapômbêñ anêñ deda lôkmangin lôk Yisu hamin Wapômbêñ bañ vianôñ. ⁵⁶ *Êñ ma hanañ nena, “Ôñgô! Yahayê leñ abyañ ba Anyô Anêñ Nakaduñ atu hamin Wapômbêñ bañ vianôñ.”

⁵⁷ Êñ ma thêlô ibi leñinôndôñ siñ ma elam kaêk lôklala bomañ ma elañvin ba i evaloñ Stiven. ⁵⁸ Ma êvôv yani hale malak lôñ viyaiñ ma ik yani hathak valu. ñê takatu ba bôk enañ yani bêñ, ibi iniñ kwêv daim thô ba êdô hamô anyô muk te anêñ valuvi ek eyabin. Ôpêñ anêñ athêñ nena Sol.

⁵⁹ Ik Stiven hathak valu ma yani hateñ mek nena, “Anyô Bêñ Yisu, onja yadahôlôn.” ⁶⁰ *Ma yani hêv yak ba habi vadôn halôk pik ma halam nena, “Anyô Bêñ, miñ ombaloñ iniñ kambom êntêk viyañ loñ ami.” Halam aêñ ma hama.

---

* 7:51: Ais 63:10   * 7:52: Mat 23:31   * 7:55: Sng 110:1   * 7:56: Kol 3:1
* 7:60: Luk 23:34

8

¹⁻² Ma Sol hayê nena ik Stiven vônô ma hêv lamavi. Ma nê vi atu ba esopa Wapômbên anên lahaviñ elav yani lôk kapôlônjiñ malaiñ kambom.

Sol habuliñ avômalô êvhaviñ

Hadên wak êñ ba hi ma êv malaiñ lomalama hadên avômalô êvhaviñ anên Jelusalem. Êñ ma êsôv mayaliv ba i hadên loñ bên Judia lo Samalia. Ma aposel iyom êmô Jelusalem denañ. ³*Êñ ma Sol hadum ek imbuliñ avômalô êvhaviñ. Yani hi lounyak lounyak ba havalon anyô lo avi ba havôv i ba hatak i hamô koladôñ.

Pilip hi Samalia

⁴ Ma avômalô takatu ba êsôv mayaliv ba i ma enañ Wapômbên anên Abô Mavi haveñ loñ nômbên atu ba êyô. ⁵ Ma Pilip hi hayô malak bên te anên Samalia ba hanañ abô hathak Yisu nena yani ma Mesia atu. ⁶ Avômalô bên anên elañ Pilip anên abô ba êyê lavônjiñ lôk nômbithi takatu ba hadum, ba intu elañ anên abô takatu ba hanañ katô. ⁷ Ma Pilip hêv ngôk kambom bên anên vê hêk avômalô, ma ngôk takên elañ ba engaliak lôklokwan ba ele yaiñ ba i. Ma hadum nê ivuviñ lôk nê veñiñ kambom bên anên mavi hathak loñbô. ⁸ Aên ba avômalô malak bên êñ leñiñmavi bên anên.

Saimon anyô lôk ngôk sonjoñ

⁹ Anyô te hamô malak bên êñ ba anên athên nena Saimon. Yani ma anyô lôk ngôk sonjoñ ba hadum anên aloyak hamô loñ êñ sondabên bên anên ba avômalô Samalia êyê ba eson kambom. Ma yani hathak habam yanida nena, “Ya anyô lôk athên.” ¹⁰ Ma avômalô lôk athên bên lôk athên yaô ethak ititiñ yani ba enañ nena,

---

* 8:3: Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11

“Yani intu ma Wapômbêñ anêñ lôklokwañ atu ba elam nena Lôklokwañ Bêñ.” ¹¹ Wak bêñ anôñ ma yani hadum nôñ takêñ ba intu avômalô esopa yani ek êyê anêñ aloyak takatu ba hadum ba nômbithi hathak habitak lôbôlôn. ¹² Ma doñtom Pilip hayô ba hanañ Abô Mavi hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak lôk Yisu Kilisi anêñ athêñ. Êñ ma anyô lo avi bêñ anôñ êvhaviñ ba ithik ñañ. ¹³ Ma Saimon êvhaviñ haviñ ba ithik yani halôk ñañ. Ma hasopa Pilip haveñ loñ nômbêñ atu ba yani hi ek hayê lavôñiñ lôk nômbithi lomaloma takatu ba Pilip hadum. Êñ ma hasoñ kambom.

¹⁴ Aposel anêñ Jelusalem elañô nena avômalô Samalia lêk êvhaviñ Wapômbêñ anêñ abô. Êñ ma êv Pita lo Jon ba i hadêñ thêlô. ¹⁵⁻¹⁶ Thai êyô ma elañô nena avômalô Samalia takatu ba bôk êvhaviñ lo ithik ñañ hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ athêñ, ma doñtom miñ ewa Lovak Matherñ ami. Êñ ma thai eteñ mek ek thêlô neja Lovak Matherñ. ¹⁷ *Etak baherñ hayô hêk thêlô, ma Lovak Matherñ hayô hamô i.

¹⁸ Saimon hayê aposel ju atu etak baherñ hayô hêk avômalô ma Lovak Matherñ hayô hamô i. Êñ ma hadum ek nêñ valuseleñ êndêñ thai ba hanañ, ¹⁹ “Nônêñ lôklokwañ intu êndêñ ya imbiñ ek yahatak yabaherñ hayô hêk anyô te, ma ôpêñ tem enja Lovak Matherñ.”

²⁰ Ma Pita hanañ nena, “Aisê? Hosorñ nena hatôm nêñ Wapômbêñ anêñ wapôm vuli e? O nêñ yak ba nu loñ atum imbiñ anêñ valu! ²¹ O miñ hatôm undum Wapômbêñ anêñ ku êntêk imbiñ yêlô ami. Mi anôñ! Kapôlôm miñ thêthôn hêk Wapômbêñ ma ami. ²² Aêñ ba onde kapôlôm lilin ma otak anêñ kambom êñ. Ma oterñ mek êndêñ Anyô Bêñ ek etak anêñ kapô esak anêñ kambom takatu

---

* 8:17: Ap 19:6

ba havuŋi hêk kapôlôm. ²³ Yahayê nena kapôlôm putup hathak kambom lomalama ma kambom anêŋ lôklokwan havalon o lon majan boman.”

²⁴ Ma Saimon hanaŋ nena, “Noten mek êndên Anyô Bêŋ esak ya ek malain takatu ba honaŋ miŋ êpôm ya ami.”

²⁵ Ma Pita lo Jon enaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ lôk enaŋ hathak nôm takatu ba bôk êyê. Vêm ma êvôi Jelusalem hathak lonbô ba enaŋ Abô Mavi bêŋ haveŋ Samalia inin malak nenanena.

Pilip lo anyô Itiopia te

²⁶ Ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela hanaŋ hadên Pilip, “Umbiyô ma ôndôk ba nu tamu lonôndê atu ba hatak Jelusalem ma hi Gasa, lon êŋ ma lon thiliv.” ²⁷ Êŋ ma Pilip haviyô ma hasopa lonôndê êŋ ma hayê anyô Itiopia te, yani ma anyô bêŋ atu ba hayabin Itiopia inin kwin Kandas anêŋ valuseler. Ôpên bôk êvê thalôk vê ek indum anêŋ ku. Ma hi Jelusalem ek hêv yeŋ hadên Wapômbên. ²⁸ Vêm ma hale hi anêŋ lon hathak lonbô. Ma hathak anêŋ kalis ba hi ma hasam kapy a tu ba plopet Aisaia bôk hato. ²⁹ Ma Lovak Matheŋ hanaŋ hadên Pilip, “Nu bidoŋ ek kalis intu ma omben imbiŋ.”

³⁰ Êŋ ma Pilip halaŋvin ba hi habobo kalis ma halaŋô ôpatu hasam plopet Aisaia anêŋ kapy. Ma Pilip hanaŋ hik lin, “Hoyala abô intu ba hosam anêŋ ôdôn e?”

³¹ Ma ôpên hanaŋ, “Tem yayala aisê? Anyôla miŋ hamô ek enaŋ anêŋ ôdôn bêŋ êndên ya ami.”

Êŋ ma hanaŋ nena Pilip esak anêŋ kalis ba ni êmô imbiŋ yani.

³² Ma Wapômbên anêŋ abô atu ba ôpên hasam ma aêntêk,
“Elom yani hatôm boksipsip atu ba elom
hi ek nijik vônô.

Lôk hatôm boksipsip nakaduᅇn atu ba ekapiᅇn vuluk vê
 ba bônônᅇn iyom,
 lôk miᅇn halaᅇn ba hanaᅇn abô te ami.

³³ Thêlô êv mama bêᅇn hadêᅇn yani,
 ma miᅇn idum abô thêthônᅇn hathak yani ami.
 Thêlô ik yani vônô,
 ba intu limi mi.”

Aisaia 53:7-8

³⁴ Ma anyô êᅇn hanaᅇn hik Pilip liᅇn, “Plopet êᅇn hanaᅇn
 hathak yanida, mena anyô yaᅇn?” ³⁵ Êᅇn ma Pilip hanaᅇn Abô
 Mavi bêᅇn anônᅇn hathak Yisu hadêᅇn ôpêᅇn, môᅇn ma Aisaia
 anêᅇn abô atu ba lêk hasam vêm ma hanaᅇn Wapômbêᅇn
 anêᅇn abô vi haviᅇn.

³⁶⁻³⁷ *Thai evenᅇn loᅇônᅇndê aleba êyô ᅇaᅇn te, ma ôpêᅇn
 hanaᅇn hadêᅇn Pilip, “Nônᅇgô, ᅇaᅇn êntêk hêk. Hatôm usik ya
 mena mi e?”* ³⁸ Êᅇn ma ôpêᅇn hanaᅇn ek nebalonᅇn kalis loᅇ.
 Ma thai lôk Pilip ibup ᅇaᅇn ma Pilip hathik yani. ³⁹ Etak ᅇaᅇn
 ma ketheᅇn oyaᅇn ma Anyô Bêᅇn anêᅇn Lovak Matheᅇn hawa
 Pilip vê. Ma ôpêᅇn miᅇn hayê Pilip hathak loᅇjbô ami. Ma
 hi lôk lamavi. ⁴⁰ *Ma Pilip hasonᅇn kambom ek lêk habitak
 hayô Asotas. Êᅇn ma hi lomalak lomalak ba hanaᅇn Abô
 Mavi bêᅇn haveᅇn aleba hayô Sisalia.

9

Sol hale kapô liliᅇn

¹ *Ma Sol hanaᅇn abô lôklokwaᅇn denaᅇn nena tem im-
 buliᅇn lôk injik avômalô takatu ba esopa Anyô Bêᅇn Yisu
 vônô. Ma hi hadêᅇn anyô bêᅇn habôk da ² ek eto kapya
 êndêᅇn ᅇê bêᅇnbêᅇn takatu ba eyabiᅇn Israeᅇl iniᅇn unyak yeᅇn

---

* 8:36-37: Ap 10:47 * 8:36-37: ᅇᅇ lôkawk vi enaᅇn nena abô doho atu ba
 Luk hato ma hêk denaᅇn. Abô êᅇn ma aêntêk: Êᅇn ma Pilip hanaᅇn, ‘Hôêvhaviᅇn
 avanônᅇn hêk kapôlôm, êᅇn ma o hatôm.’ Ma yani hanaᅇn viyaᅇn, ‘Yahêvhaviᅇn
 Yisu Kilisi Wapômbêᅇn anêᅇn Nakaduᅇn.’ * 8:40: Ap 21:8 * 9:1: Ap 8:3

takatu hamô Damaskas. Kapyra êñ hanañ nena Sol hapôm avômalô la esopa Yisu anêñ loñôndê, anyô mena avi, êñ ma embalon i ba enja ba êlêm Jelusalem êtôm nê koladôn. ³ Êñ ma hatak Jelusalem ma hi Damaskas. Ma habobo Damaskas ma ketheñ oyañ ma deda bêñ te anêñ leñ hatôm damak hêv ba habi hayô hêk yani. ⁴ Ma hêv yak halôk pik ma halañô abô te halam hadêñ yani aêntêk, “Sol, Sol, hubuliñ ya eka?”

⁵ Ma Sol hanañ, “Anyô Bêñ, o opalê?”

Ma ôpêñ hanañ, “Ya Yisu ôpatu ba hubuliñ. ⁶ Umbiyô ba nu malak lôn kapô. Ma tem nenañ êndêñ o esak nôm atu ba undum.”

⁷ Ma nê takatu ba eveñ haviñ Sol imiñ bônônñ iyom. Thêlô elañô abô, ma doñtom miñ êyê anyôla ami. ⁸ Êñ ma Sol haviyô ma doñtom miñ hatôm ênjê tak ami. Ba intu evalon yani bañ ma edadi ba i Damaskas. ⁹ Hatôm wak lô ma yani mapusip ba miñ hayañ nôm lo hanum nayañ ami.

¹⁰ Yisu anêñ anyô ku te hamô Damaskas ba anêñ athêñ nena Ananiaas. Ma hayê wêñ te atu ba Anyô Bêñ hanañ hadêñ yani nena, “Ananiaas!”

Ma yani hanañ, “Anyô Bêñ, ya êntêk yahamô.”

¹¹ Ma Anyô Bêñ hanañ hadêñ yani, “Umbiyô ba nu Judas anêñ unyak hêk loñôndê atu anêñ athêñ nena Thêthônñ. Ma onañ injik liñ nena, ‘Sol anêñ Tasmus hamô mena mi e?’ Yani lêk hateñ mek. ¹² Ma hatulak ma hayê wêñ te nena anyô te anêñ athêñ nena Ananiaas halêm hatak bañ hayô hêk yani ek ênjê tak esak loñbô.”

¹³ Ma Ananiaas hanañ viyañ nena, “Anyô Bêñ, yahalañô abô bêñ anônñ hathak ôpêñ. Yani hadum nôm kambom lomalomahadêñ anêm avômalô matheñ anêñ Jelusalem. ¹⁴ Ma nê bêñbêñ êbôk da êv lôklokwañ hadêñ yani ba halêm loñ êntêk ek embalon avômalô takatu ba êvhaviñ anêm athêñ.”

¹⁵ *Ma doɽtom Anyô Bêɽ hanaɽ hadêɽ Ananias nena, “Nu. Bôk yahatak ôpêɽ yôv ek imbitak yenaɽ anyô ku ba enja yenaɽ athêɽ ba ni ek avômalô loɽ buyaɽ lôk iniɽ kiɽ ma avômalô Israeɽ imbiɽ. ¹⁶ *Ma tem yaɽgik malaiɽ lomaloma takatu ba tem êpôm yani esak yenaɽ athêɽ thô êndêɽ yani.”

¹⁷ Êɽ ma Ananias hi unyak atu kapô ma hatak baɽ hayô hêk Sol ma hanaɽ, “Aiyaɽ Sol, Anyô Bêɽ Yisu atu ba hapôm o halôk loɽôndê hêv ya ba yahalêm ek nôɽgô tak esak loɽbô lôk Lovak Matheɽ êmbôlô kapôlôm siɽ.” ¹⁸ Ma ketheɽ oyaɽ ma nômla hatôm alim anêɽ kalak hagililiɽ hêk Sol madaluk. Ma hayê tak hathak loɽbô. Haviyô ma Ananias hathik yani. ¹⁹ Vêɽ ma hayaɽ nôɽ doho ma hawa lôklokwaɽ hathak loɽbô.

Sol hanaɽ Abô Mavi hamô Damaskas

Sol hamô haviɽ Yisu anêɽ ɽê ku takatu ba êmô Damaskas hatôm wak doho. ²⁰ Vêɽ ma hi Israeɽ iniɽ unyak yeɽ takatu ba hamô loɽ êɽ, ma hanaɽ bêɽ nena Yisu ma Wapômbêɽ anêɽ Nakaduɽ. ²¹ *Avômalô takatu ba elañô anêɽ abô esoy kambom ba enaɽ, “Ôpêntêk ma ôpatu ba bôk habuliɽ avômalô takatu ba êvhaviɽ Yisu anêɽ athêɽ anêɽ Jelusalem e? Ma lêk halêm loɽ êntêk ek embaloɽ thêlô êtôm ɽê koladôɽ ba enja ba ni ek ɽê bêɽbêɽ êbôk da, aêɽ e?” ²² *Ma doɽtom Sol anêɽ lôklokwaɽ halumbak hi ba hi. Ma anêɽ abô hik thô hadêɽ avômalô Israeɽ takatu ba êmô Damaskas nena Yisu ma Mesia atu. Ma thêlô esoy kambom ba miɽ hatôm nenaɽ abôla ami.

²³ Wak bêɽ anôɽ hale ba hi ma avômalô Israeɽ anêɽ loɽ êɽ ethak doɽtom ba ibutiɽ abô ek nijik Sol vônô. ²⁴ Ma doɽtom Sol halaɽ abô hathak iniɽ auk êɽ. Wak

* 9:15: Ap 26:2; 27:24; Lom 1:5

* 9:16: 2Ko 11:23-28

* 9:21: Ap 8:3

* 9:22: Ap 18:28

lo bôlôvôn ma nê takên eyabiņ malak lôņ êņ anêņ badêņ abôlêk ek nijik yani vônô. ²⁵ *Ma doņtom bôlôvôn te ma Sol anêņ nê ku ewa yani ba etak halôk vak sam bêņ te kapô. Ma êlêlô halôk badêņ anêņ loņ lovak te ba hi tamu badêņ viyaņ.

Sol hi Jelusalem

²⁶ *Vêm ma Sol hi Jelusalem. Hayô ma lahaviņ êmô imbiņ avômalô êvhaviņ, ma doņtom thêlô sapêņ êkô ek yani lôk miņ êvhaviņ nena yani ma Yisu anêņ anyô ku te ami. ²⁷ *Ma doņtom Banabas hawa Sol ba hi hayô ek aposel. Ma hanaņ abô hathak Sol nena bôk hayê Anyô Bêņ halôk loņôndê ma Anyô Bêņ hanaņ abô hadêņ yani. Ma hanaņ nena Sol hamô Damaskas ma hanaņ abô lôklokwaņ hathak Yisu anêņ athêņ ma miņ hakô ami. Ma aposel êvhaviņ anêņ abô. ²⁸ Aêņ ba Sol hamô haviņ i. Ma hi ba halêm hamô Jelusalem kapô ma hanaņ abô bêņ hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ ma kô mi. ²⁹ Ma yani hi hanaņ abô haviņ avômalô Israeł takatu ba ethak enaņ abô Glik. Ma hawa iniņ auk vose ek nênemimbiņ Yisu. Ma doņtom thêlô leņiņmaniņ ba idum ek nijik yani vônô. ³⁰ Ma abô êņ hi hapôm nê êvhaviņ. Ba intu ewa yani ba i Sisalia ma etak halôk yeņ te ek ni Tasmus.

³¹ Êņ ma avômalô êvhaviņ anêņ Judia lo Galili ma Samalia êmô labali ba miņ anyôla hêv malaiņ hadêņ i ami. Ma thêlô ibitak lôklokwaņ ma Lovak Matherņ havatho thêlô kapôlôņiņ loņ. Thêlô êmô Anyô Bêņ vibin ma êbô anêņ athêņ. Ma avômalô êvhaviņ ilumbak hi ba hi.

Pita hadum anyô havuviņ te mavi

³² Pita hi haveņ lomalak lomalak. Ma wak te ma hi ek êņjê avômalô matherņ anêņ Lida. ³³ Loņ êņ ma hapôm

---

* 9:25: 2Ko 11:32-33   * 9:26: Gal 1:17-19   * 9:27: 1Ko 9:1

anyô te ba anêṅ athêṅ nena Ainias. Yani kupik bôk havuviṅ ma hêk biṅ iyom hatôm sondabêṅ bahenṅvi ba lahavulô. ³⁴ Ma Pita hanaṅ, “Ainias, Yisu Kilisi lêk hadum o mavi. Umbiyô ma umbuvi anêm yêm.” Ma kethenṅ oyaṅ ma haviyô. ³⁵ Êṅ ma avômalô Lida lôk Salon sapêṅ êyê yani, ma ele i liliṅ ba esopa Anyô Bêṅ.

Pita hik avi ḡama te liṅ

³⁶ Anêṅ Jopa ma avi êvhaviṅ te ba anêṅ athêṅ nena Tabita, ma hathak abô Glik nena Dokas. Wak nômbêṅ intu ma yani hadum kobom mavi lomalomalô lôk hêv avômalô siv sa. ³⁷ Pita hamô Lida denaṅ ma Dokas hapôm lijiṅ ba hama. Ma ithik anêṅ kupik ba êdô hêk unyak kapô te atu ba hêk daku vuliṅ. ³⁸ Jopa hamô habobo Lida ba intu avômalô êvhaviṅ elañô nena Pita lêk hamô Lida, êṅ ma êv anyô ju ba i hadêṅ yani ma enaṅ lôklokwaṅ nena, “Ôlêm kethenṅ!”

³⁹ Êṅ ma Pita hi haviṅ thai ba êyô Jopa. Ma ewa yani ba i unyak kapô ali atu ba hêk daku vuliṅ. Avi tốp bêṅ anôṅ êmô unyak kapô êṅ ba elañ. Thêlô ekalabu Pita siṅ ma ewa iniṅ kwêv thilibuṅ lôk sôp takatu ba Dokas bôk hamô ma hadu ba hêv hadêṅ i ma ik thô hadêṅ yani.

⁴⁰ Ma Pita hanaṅ ba avômalô sapêṅ ele yaiṅ ba i. Ma halek vadôṅ lêlô ma hateṅ mek. Vêm ma hik i liliṅ hadêṅ avi ḡama êṅ ma hanaṅ, “Tabita, umbiyô.” Ma madaluk hakyav ba hayê Pita ma haviyô hamô. ⁴¹ Ma Pita havalonṅ baṅ ma hêv yani liṅ haviyô hamiṅ. Ma halam avômalô matherṅ lôk avi tốp takatu ba êlêm. Ma hik thô nena yani lêk haviyô lôkmala hathak loṅbô.

⁴² Abô hathak nôm atu ba Pita hadum halaṅviṅ haveṅ Jopa iniṅ loṅ sapêṅ ba avômalô bêṅ anôṅ êvhaviṅ Anyô Bêṅ Yisu. ⁴³ Ma Pita hamô Jopa sonda doho haviṅ Saimon, ôpatu ba hapesaṅ nômkama hathak alim kupik.

10

Konilias dalam Pita

¹ Anyô Lom te hamô Sisalia ba anêñ athêñ nena Konilias. Yani ma anyô vovak laik te ba hayabiñ ñê vovak ôdôn te hatôm 100 takatu ba êmô Lom iniñ ñê vovak kapô ba elam i nena Ñê Vovak Itali. ² Yani ma anyô hêv lêlê ek esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ. Ba yani lôk vênji lôk nali ethak êmô Wapômbêñ vibin. Yani hathak hêv valuseleñ bêñ anôn hadêñ Israeñ iniñ avômalô siv, ma wak nômbêñ intu ma hathak hateñ mek. ³ Wak te hatôm 3 kilok yañsin ma hayê wêñ te nena Wapômbêñ anêñ añela te halêm ma hanañ, “Konilias!”

⁴ Ma Konilias hatitiñ añela êñ lôklokwañ ba hakô kambom ma hanañ, “Anyô Bêñ, aisê?”

Ma añela hanañ, “Anêm mek nômbêñ atu ba hoteñ lôk wapôm takatu ba hôêv hadêñ avômalô siv, lêk habitak hatôm da mavi hêk Wapômbêñ ma. ⁵ Aêñ ba nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja anyô te anêñ athêñ nena Saimon, ma athêñ yañ nena Pita ba nêlêm. ⁶ Ôpêñ hamô haviñ anêñ wase Saimon, ôpatu ba hapesañ nômkama hathak alim kupik. Anêñ unyak hamô habobo ñgwêk dañ.”

⁷ Añela hanañ abô takêñ yôv ma hi. Êñ ma Konilias dalam anêñ anyô ku ju lôk anyô vovak te atu ba hêk lêlê ek esopa Wapômbêñ. Ôpêñ ma Konilias anêñ anyô hamô haviñ yani. ⁸ Ma Konilias hanañ abô takêñ sapêñ hadêñ thêlô yôv, ma hêv i ba i Jopa.

Pita hayê wêñ te

⁹ Haviyô hayañ anêñ waklêvôn biñ ma thêlô lêk ebobo nêyô malak bêñ Jopa. Ma wakma êñ iyom ma Pita hathak unyak vôn atu ba kalôn ek eteñ mek. ¹⁰ Ma hama kisi ba lahaviñ enjañ nôm. Ma dorñtom êpôpêk nôm denañ ba ma hatulak ma hayê wêñ te aêntêk. ¹¹ Leñ abyañ ma

nômlla hatôm sôp bêñ te ba ibutiñ anêñ dañ ayova loñ ma êlêlô halôk ba halêm. ¹² Sôp êñ kapô ma alim lomaloma hamô. Alim doho evenj hathak venjñ lo baheñjñ ma vi êyêyê hathak bôbôñjñ ma vi ma menak leñlêvôn. ¹³ Ma abô te halêm hadêñ yani nena, “Pita, umbiyô. Nuñgwik ba nonjwañ.”

¹⁴ *Ma Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya milôk. Nôm takêñ ma balabuñ hanañ nena lelaik ba miñ bôk yahañ ami.”

¹⁵ *Ma abô êñ hanañ hathak loñbô nena, “Nôm takatu ba Wapômbêñ hadum ba habitak mabuñ ma miñ onañ nena lelaik ami.”

¹⁶ Nôm êñ habitak hatôm bôlôn lô ma ketheñ oyañ ma sôp lôk alim takêñ hathak leñ hathak loñbô ba hi.

¹⁷ Ma Pita lahabi wêñ êñ anêñ ôdôn denañ ma nê takatu ba Konilias hêv i ba êlêm êyô. Thêlô êbôlêm Saimon anêñ unyak aleba êyô imiñ unyak abôlêk. ¹⁸ Ma elam nena Saimon atu ba elam nena Pita hamô mena mi e?

¹⁹ Ma Pita lahabi wêñ atu denañ ma Lovak Matherj hanañ, “Ondañô, anyô lokwañlô êbôlêm o evenj. ²⁰ Ba intu nu tamu pik. Ma miñ ôkô ek nu imbiñ thêlô ami. Mi, yahêv thêlô ba êlêm ba intu nu imbiñ i.”

²¹ Ma Pita habup ma hanañ, “Ya ôpatu ba môlô ôbôlêm êñ êntêk. Môlô ôlêm eka?”

²² Ma thêlô enañ, “Konilias hêv yêlô ba alêm. Yani ma Lom iniñ anyô vovak laik te. Yani ma anyô thêthônj ba hathak hamô Wapômbêñ vibiñ. Ma avômalô Israêl takatu ba eyala yani êyê nena yani ma anyô mavi te. Ma añela matherj te hanañ hadêñ yani ek endam o ba nu anêñ unyak ek endañô abô takatu ba tem onañ.” ²³ Pita halañô iniñ abô ma hanañ ek ini nêlôm unyak kapô imbiñ yani.

Pita hayô Konilias anêñ unyak

* 10:14: Wkp 11:1-47; Ese 4:14   * 10:15: Mak 7:15,19

Lôkbôk ma Pita hi haviņ thêlô ma nê êvhaviņ doho anêņ Jopa i haviņ. ²⁴ Thêlô even aleba êk loņôndê, ma haviyô hayaņ ma i ba êyô Sisalia. Ma Konilias hêv ma ek thêlô. Ma halam anêņ avômalô lôk anêņ nê môlô ba thêlô ethak doņtom êmô anêņ unyak kapô ba eyabiņ Pita. ²⁵ Pita hayô unyak kapô ma Konilias halek vadôņ lêlô hamô valuvi ma habô yani. ²⁶ *Ma doņtom Pita hanaņ nena, “Umbiyô, ya ma anyô pik hatôm o.”

²⁷ Ma Pita hanaņ abô haviņ yani ma hi unyak kapô ma hayê nena avômalô bêņ anôņ lêk ethak doņtom ba êmô. ²⁸ Ma hanaņ hadêņ thêlô, “Môlô oyala nena Isael iniņ balabuņ hanaņ lôklokwaņ nena yêlô Isael miņ hatôm namô imbiņ avômalô loņ buyaņ ba nambitak nayô iniņ unyak kapô ami. Ma doņtom Wapômbêņ hik thô hadêņ ya nena miņ hatôm yandam anyô te nena lelaik mena kambom ami. ²⁹ Ba intu ôêv anyô ba êlêm ek neja ya, ma miņ yahanaņ abôla ami. Mi, yahalêm iyom. Aêņ ba hatôm onaņ anêm auk atu ba holam ya ba yahalêm hathak bêņ êndêņ ya mena mi e?”

³⁰ Ma Konilias hanaņ, “Wak ayova hale ba hi ma yahamô yenaņ unyak kapô ba yahateņ mek hadêņ wakma êntêk hatôm 3 kilok yaņsiņ. Êņ ma anyô te hamiņ yamaleņ ba anêņ kwêv lôk sôp ma thapuk anôņ oyaņ. ³¹ Ma hanaņ, ‘Konilias, Wapômbêņ lêk halaņô anêm mek lôk wapôm takatu ba hôêv hadêņ nê siv. ³² Aêņ ba nêm abô ni Jopa ek Saimon atu ba elam nena Pita. Yani hamô haviņ anêņ wase Saimon ôpatu ba hapesaņ nômkama hathak alim kupik. Anêņ unyak hamô habobo ngwêk daņ.’ ³³ Aêņ ba yahêv abô kethêņ ek o, ma hudum nôm mavi ba lêk hólêm yôv. Lêk yêlô sapêņ athak doņtom ba amô Wapômbêņ ma ek nadaņô abô takatu ba Anyô Bêņ hanaņ hadêņ o ek onaņ

---

* 10:26: Ap 14:13-15; ALK 19:10

êndêñ yêlô.”

Ŋê loñ buyañ elañô Abô Mavi

³⁴ *Êñ ma Pita hanañ abô hadêñ thêlô nena, “Avanôñ biñ, lêk yahayala nena Wapômbêñ hadum kobom dorjtom hadêñ avômalô lodôñlodôñ. Ma miñ lamavi hathak ôdôñ te iyom ami. ³⁵ Mi, yani lamavi hathak avômalô lodôñlodôñ sapêñ atu ba elovak yani vibij ba idum nômm takatu ba thêthôñ. ³⁶ Môlô oyala abô atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ yêlô avômalô Israèl. Abô êñ hanañ hathak Abô Mavi atu ba hadum ek avômalô nêmmô yôhôm imbiñ yani hathak Yisu Kilisi anêñ ku. Yani ma avômalô sapêñ iniñ Anyô Bêñ. ³⁷ *Ma môlô bôk oyala nômbêñ atu ba habitak Israèl iniñ loñ yôv. Môñ ma habitak anêñ Galili ba Jon anyô hathik ñañ hanañ ek avômalô nisik ñañ. ³⁸ *Lôk oyala nena Wapômbêñ bôk hêv Lovak Matherñ lôk lôkliñyak bêñ hadêñ Yisu anêñ Nasalet hatôm mek ek indum ku. Ma hi lomalak lomalak ma hadum mavi. Wapômbêñ hamô haviñ yani ba intu hadum avômalô takatu ba êmmô Sadar anêñ lôklokwarñ vibij ibitak mavi hathak loñbô.

³⁹ “Ma yêlô aposel anañ hathak nômm takatu ba yêlô ayê yani hadum haveñ Jerusalem lôk Israèl iniñ loñ sapêñ bêñ hadêñ avômalô. Thêlô ik yani hathak a ba hama, ⁴⁰ ma dorjtom wak te lô ma Wapômbêñ hik yani liñ hathak loñbô ek injik i thô êndêñ avômalô. ⁴¹ *Avômalô sapêñ miñ êyê yani ami. Mi, yêlô ñê takatu ba bôk halam yôv ek nanañ nômm takântêk bêñ intu ar lo anum haviñ yani hadêñ waklavôñ haviyô hathak loñbô. ⁴² *Ma yani hanañ hadêñ yêlô ek yêlô nanañ anêñ Abô Mavi bêñ êndêñ avômalô

---

* 10:34: Lo 10:17; Lom 2:11   * 10:37: Mat 4:12-17   * 10:38: Mat 3:16;
Luk 4:17-21   * 10:41: Luk 24:42-43; Ap 1:8   * 10:42: Ap 17:31; 1Pi 4:5

lôk nanaŋ bêŋ aêntêk, ‘Wapômbêŋ bôk hatak yani yôv ek endanô avômalô lôkmala lôk ŋama iniŋ abô.’⁴³ *Plopet bô sapêŋ bôk enaŋ nena avômalô takatu ba êvhaviŋ yani ma tem Wapômbêŋ nêŋ iniŋ kambom vê esak anêŋ athêŋ.”

⁴⁴ *Pita hanaŋ abô êŋ denaŋ ma Lovak Matherŋ hayô hamô avômalô takatu ba elanô anêŋ abô.⁴⁵⁻⁴⁶ *Ma Israel iniŋ ŋê êvhaviŋ takatu ba iviŋ Pita ba i, elanô thêlô enaŋ abô masôm lôk êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Ba intu esonŋ kambom ba enaŋ nena, “Wapômbêŋ hêv Lovak Matherŋ hadêŋ avômalô loŋ buyaŋ hatôm alalô.”

Êŋ ma Pita hanaŋ,⁴⁷ “Thêlô ewa Lovak Matherŋ hatôm alalô ŋê Israel. Ma opalê hatôm imiŋ thêlô loŋ siŋ ek nisik ŋaŋ?”⁴⁸ *Êŋ ma hanaŋ nena, “Môlô nusik ŋaŋ esak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.” ŋê takêŋ ithik ŋaŋ yôv ma enaŋ ek Pita êmô wak doho imbiŋ thêlô.

11

Pita hanaŋ hathak ku takatu ba hadum haviŋ avômalô loŋ buyaŋ

¹ Aposel lôk avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô Judia elanô nena avômalô loŋ buyaŋ lêk ewa Wapômbêŋ anêŋ abô haviŋ.² Vêŋ ma Pita havôhi Jelusalem hathak loŋbô ma ŋê êvhaviŋ takatu ba lôklokwaŋ ek nenŋgothe kupik, ethaŋ yani³ *ba enaŋ, “Hu ŋê loŋ buyaŋ takatu ba miŋ enŋgothe kupik ami iniŋ unyak ma hoanŋ nôŋ haviŋ i eka?”

⁴ Êŋ ma Pita hanaŋ hathak nôŋkama takatu ba habitak ba hanaŋ nena,⁵ * “Yahamô malak bêŋ Jopa ba yahatenŋ mek hamô, êŋ ma yahatulak ma yahayê wêŋ te aêntêk. Nômlate hatôm sôp bêŋ te ba ibutiŋ anêŋ daŋ ayova loŋ

* 10:43: Ais 53:5-6; Jer 31:34; Ap 2:38 * 10:44: Ap 11:15; 15:8

* 10:45-46: Ap 2:4; 19:6 * 10:48: Ap 19:5 * 11:3: Ap 10:28; Gal

2:12 * 11:5: Ap 10:9-48

ma êlêlô anêñ leñ halôk ba halêm habup ek ya. ⁶ Ma sôp êñ kapô ma yahayê alim pik lomaloma takatu ba evenñ hathak veniñ lo baheñiñ ma alim kamuñ kambom lôk alim vi atu ba êyêyê hathak bôbôñiñ ma menak leñlêvônñ haviñ. ⁷ Êñ ma yahalañô abô te halam hadêñ ya nena, ‘Pita, umbiyô, nunçwik ba nonçwañ.’

⁸ “Ma doñtom yahanañ, ‘Anyô Bêñ, ya milôk. Nôm takêñ ma balabuñ hanañ nena lelaik ba miñ bôk yahañ dokte ami.’

⁹ “Êñ ma abô anêñ leñ hanañ hathak loñbô nena, ‘Nôm takatu ba Wapômbêñ hadum ba habitak mabuñ, ma miñ onañ nena lelaik ami.’ ¹⁰ Abô êñ habitak hatôm bôlônñ lô. Ma nôm takêñ hathak leñ hathak loñbô ba hi.

¹¹ “Êñ ma ketheñ oyañ ma anyô lokwañlô êyô imiñ unyak atu ba yahamô. Thêlô ma anyô bêñ te anêñ Sisalia hêv i ba êlêm ek ya. ¹² Ma Lovak Matheñ hanañ hadêñ ya, ‘Nu umbiñ thêlô ma miñ ôkô ba lemluvi ami.’ Ma aiyañ baheñvi ba lahavute anêñ Jopa atu ba bôk i haviñ ya êntêk lêk êlêm. Ma yêlô lôkthô abitak ayô ôpêñ anêñ unyak kapô. ¹³ Ma ôpêñ hanañ nena yani hayê añela hayô anêñ unyak kapô ba hanañ, ‘Nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja Saimon, anêñ athêñ yañ nena Pita ba êlêm. ¹⁴ *Yani tem enañ abô êndêñ môlô. Ma hathak abô êñ ma Wapômbêñ tem nêm o lôk anêm avômalô bulubiñ.’

¹⁵ *‘Aêñ ba yahadum ek yanañ abô êndêñ thêlô ma ketheñ oyañ ma Lovak Matheñ halôk ba halêm hayô hamô thêlô hatôm sêbôk ba môñ anônñ ma hayô hamô alalô. ¹⁶ *Êñ ma yaleñhabi Anyô Bêñ anêñ abô atu ba bôk hanañ nena, ‘Jon hathik avômalô hathak ñañ, ma doñtom Wapômbêñ tem isik esak Lovak Matheñ.’ ¹⁷ Thêlô êvhaviñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi hatôm alalô bôk aêvhaviñ yani. Êñ

* 11:14: Ap 16:31   * 11:15: Ap 2:4   * 11:16: Ap 1:5

ma Wapômbêñ hêv anêñ Lovak Matherñ hatôm wapôm hadêñ thêlô hatôm bôk ba hêv hadêñ alalô. Ba intu ya opalê ba hatôm yangêk Wapômbêñ anêñ lahaviñ loñ siñ?”

¹⁸ *Thêlô elarjô abô êñ ma bônônñ ba êbô Wapômbêñ anêñ athêñ ba enañ, “Intu êñ, avômalô takatu ba ele kapôlônñij liliñ ma Wapômbêñ tem enja thêlô ba nêm lôkmala êndênñ i ma alalô Israeël lôk nê loñ buyañ imbiñ.”

Avômalô êvhaviñ anêñ Antiok

¹⁹ *Ma ik Stiven vônô ma êv malainñ hadêñ avômalô êvhaviñ vi haviñ. Ba intu nê êvhaviñ bêñ anônñ anêñ Jelusalem êsôv ba i luvuluvu. Vi i Ponisia ma vi i ngavithôm Saiplus ma vi i Antiok. Ma enañ Yisu anêñ Abô Mavi hadêñ avômalô Israeël takatu ba êmô loñ takênñ iyom, ma nê loñ buyañ ma mi. ²⁰ Ma dorjtom nê êvhaviñ doho anêñ Saiplus lo Sailini, i Antiok ma enañ Anyô Bêñ Yisu anêñ Abô Mavi hadêñ avômalô Glik haviñ. ²¹ Ma Anyô Bêñ anêñ lôkliñyak hamô haviñ thêlô. Ba intu avômalô bêñ anônñ êvhaviñ ba ik kapôlônñij liliñ hadêñ Anyô Bêñ.

²² *Êñ ma avômalô êvhaviñ anêñ Jelusalem elarjô abô hathak nôm takatu ba habitak Antiok ma êv Banabas ba hi loñ êñ. ²³ Ma hi hayô ma hayê Wapômbêñ hêv anêñ wapôm hadêñ thêlô, ma yani lamavi. Ma hik thêlô sapênñ iniñ auk liñ ek nesopa Anyô Bêñ ênjêk kapôlônñij êtôm wak nômbêñ intu sapênñ. ²⁴ Banabas ma anyô mavi ba hêvhaviñ lôkliñyak. Ma Lovak Matherñ hadum ku lôklokwanñ hamô yani kapô. Ma avômalô bêñ anônñ anêñ loñ êñ êvhaviñ Anyô Bêñ.

²⁵ *Vêm ma Banabas hi Tasus ek êmbôlêm Sol. ²⁶ Hapôm yani ma hawa ba hi Antiok hathak loñbô ba thai êmô hatôm sondabêñ te haviñ avômalô êvhaviñ anêñ Antiok

---

* 11:18: Ap 13:48; 14:27   * 11:19: Ap 8:1-4   * 11:22: Ap 4:36   * 11:25: Ap 9:30

ma êdôn avômalô bêñ anôn hathak Wapômbên anên abô. Antiok ma loñ môn anôn atu ba elam avômalô êvhaviñ nena Kilisi anên avômalô.

²⁷ Banabas lo Sol êmô Antiok denañ ma plopet doho etak Jelusalem ba i tamu Antiok. ²⁸ *Ma thêlô te, anên athên nena Agabas, hamiñ ba hanañ hathak Lovak Matheñ anên lôklokwan nena bôm bêñ tem imbitak pik sapên. (Hadên waklavôn Klodias hamô hatôm Lom iniñ kiñ ma abô êñ hik anôn.) ²⁹ Aên ba avômalô êvhaviñ evak abô ek nêñem valuseleñ ni ek iviyañ takatu ba êmô Judia ek nêñ thêlô sa. ñê êvhaviñ tomtom êv valuseleñ hatôm atu ba thêlô êpôm. ³⁰ *Thêlô isup yôv ma êv hadên Banabas lo Sol ek nêñem êndên avaka takatu ba eyabiñ avômalô êvhaviñ anên Jelusalem.

12

Helot hik Jems vônô ma hadô Pita hamô koladôn

¹ Waklavôn atu ba nôñ takên habitak ma Kiñ Helot Aglipa havalon avômalô êvhaviñ doho ek nêñ vovañ êndên i imbiñ. ² Ma hanañ ba edabên Jon anên yañ Jems laselo kisi hathak biñ vovak ba hama. ³ Ma hayê nena avômalô Isael leñimavi hathak nôñ êñ, êñ ma evalon Pita haviñ. Yani hadum nôñ êñ hadên waklavôn Eyañ Polom Yis Mi. ⁴ Havalon Pita, êñ ma hadô hamô koladôn ma hatak yani halôk ñê vovak ôdôn ayova baheñ. ñê vovak ôdôn ayova êñ iniñ ñê vovak hatôm ayova ayova eyabiñ yani. Helot lahabi nena waklavôn Hale ba Hi anên dañ, ma tem enja Pita ende yañ ba imiñ avômalô malenñ ek enañ yani bêñ.

⁵ Pita hamô koladôn ma avômalô êvhaviñ eteñ mek lôklokwan ek Wapômbên nêñ yani sa.

---

* 11:28: Ap 21:10   * 11:30: Ap 12:25

⁶ Ma bôlvôn te ma Pita hêk sôm hêk nê vovak lokwanju malêvôn. Ma ekak ban luvi hathak seju ba êthô hathak anyô vovak ju atu bahenju. Ma sôp bidon vi eyabin koladon abôlek. Helot bôk hanan yon nena biyamon lôkbok ma tem neja yani ende yain ek indum abo. ⁷ Ma kethen oyan ma deda ben habi halok koladon kapo ma Anyo Ben anen anela te hayo. Ma hapetav Pita baya vi ma hik lin ba hanan, “Umbiyô kethen!” Ma seju atu hev yak hêk Pita ban.

⁸ En ma anela hanan haden yani, “Umbuliv o sin esak anem sôp ma nungwik anem bokngop,” Ma Pita hadum aen ma anela hanan, “Nungwik anem kwêv daim ba osopa ya.” ⁹ En ma Pita hasopa anela ba thai i, ma donjom hason nena yani haye wen ma min nom avanon ami. ¹⁰ *Thai ele ba i ma ev ne eyabin koladon abôlek lokwanju atu lili ban ele ba i. En ma thai i eyo baden abôlek atu ba epesan hathak aen, ma baden abôlek en da hakyav ma thai ele yain ba i malak ben. Ma esopa lonondê te ba i. Ma kethen oyan ma anela hatak Pita ba hi.

¹¹ Yon ma Pita anen auk hathak ba hanan, “Lek yahayala avanon nena Anyo Ben hev anen anela ba halêm hawa ya ve hêk Helot ban lok nomkama sapen atu ba avomalô Israel eson nena tem nindum aen esak ya.”

¹² Yani lahabi abo en yon ma hi Jon talêbo Malia anen unyak. Jon anen athen yan nena Mak. Avomalô ben anon lek ethak donjom ba eten mek em. ¹³ Ma Pita hapididin unyak abôlek hamin viyain ma avi ku te ba anen athen nena Loda, hi ek injik unyak abôlek ve. ¹⁴ Ma donjom halanjo Pita laselo katô, en ma lamavi anon ba halanvin hi unyak kapo hathak lonbo ma min hik unyak abôlek ve ami. Ma hanan haden thêlo, “Pita hamin unyak abôlek!”

---

* 12:10: Ap 5:19

¹⁵ Ma thêlô miñ êvhaviñ yani ami ba enañ, “O avi molo.” Ma doñtom yani lôklokwañ ba hanañ, “Mi anôñ, yanida intu hamiñ.” Êñ ma enañ nena, “Betha Pita anêñ añela la.”

¹⁶ Ma doñtom Pita hapididiñ unyak abôlêk hamiñ denañ. Êñ ma thêlô ik unyak abôlêk vê ma êyê Pita ba eson kambom. ¹⁷ Ma Pita hik thô hathak bañ nena thêlô bônôn ma hanañ hathak nôñ takatu ba Anyô Bêñ hadum ba hawa yani vê hêk koladôn. Ma hanañ, “Nonañ abô êntêk êndêñ Jems lôk ñê êvhaviñ vi imbiñ.” Ma hatak i ba hi buyañ.

¹⁸* Haviyô hayañ ma ñê vovak takatu ba eyabiñ koladôn êyê nena Pita miñ hamô ami. Êñ ma eboloba ba enañ mayaliv, “Pita hamô sê?” ¹⁹ Ma Helot hêv ñê vovak ba i ek nêmbôlêm Pita, ma doñtom miñ êpôm ami. Êñ ma hanañ hik ñê takatu ba eyabiñ Pita hamô koladôn liñ lôklokwañ nena idum aisê? Ma doñtom thêlô enañ nena injo. Êñ ma Helot hanañ ek nijik sapêñ vônô.

Vêm ma Helot hatak Judia ma halôk ba hi hamô Sisalia.

Kiñ Helot Aglipa hama

²⁰ Ma Helot bôk lamaniñ hathak avômalô Taia lo Saidon. Ba hi hamô Sisalia, êñ ma thêlô evak abô ek ini nepesañ abô imbiñ yani ek malê nena thêlô ethak ewa nôñ halêm anêñ kiñ anêñ loñ. Ba intu thêlô enañ abô haviñ Blastas ôpatu ba hayabiñ Helot anêñ unyak kapô ma yani halôk ek nêñ thêlô sa. Êñ ma hatak wakma te ek thêlô nepesañ abô imbiñ kiñ.

²¹ Ma wakma êñ hayô ma Helot hik kiñ iniñ nômkama kêkêlô ma hi hamô anêñ loñ kiñ. Êñ ma hanañ abô hadêñ avômalô takêñ. ²² Ma elam aêntêk, “Abô êntêk ma miñ

---

* 12:18: Ap 5:22-24

anyô leŋselo ami. Mi, wapômbêŋ te laselo.” ²³ *Ma Helot halanô iniŋ abô ba lamavi hathak i ma miŋ habam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ami. Ba intu ketheŋ oyaŋ ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela hik yani ba matiŋyak yaônena eyaŋ yani ba hama.

²⁴ *Malaiŋ lomaloma hapôm avômalô êvhaviŋ, ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô halumbak ba halanviŋ ba hi luvuluvu.

²⁵ *Ma Banabas lo Sol ik iniŋ ku atu ba êv hadêŋ thai daŋ siŋ halôk Jerusalem, ma ele i Antiok hathak loŋbô. Ma ewa Jon atu ba elam nena Mak ba hi haviŋ thai.

13

Êv Banabas lo Sol ek ini nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô

¹ Êntêk ma plopet lôk ŋê êdônŋ Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba êmô Antiok iniŋ athêŋ: Banabas lo Simeon elam nena Niga* ma Lusius anêŋ Sailini lo Sol ma Manain bôk ba thai lôk Kiŋ Helot Antipas yaôna ma everŋ haviŋ i. ² *Wak te ma thêlô ethak doŋtom ba evak balabuŋ nô m ek neteŋ mek ma êv yeŋ hadêŋ Anyô Bêŋ. Êŋ ma Lovak Matherŋ hanaŋ nena, “Notak Banabas lo Sol ek nindum ku takatu ba yahalam thai ek nindum.” ³ *Êŋ ma thêlô evak balabuŋ ek netak nô m lôk neteŋ mek esak loŋbô. Vê m ma etak baheŋiŋ hayô hêk thai ma êv thai ba i ek nindum ku takatu ba Lovak Matherŋ hanaŋ.

Banabas lo Sol i ŋgavithôm Saiplus

⁴ Ma Lovak Matherŋ hêv thai ba i ibup tamu malak Selusia, ma ethak yeŋ te ba i ŋgavithôm Saiplus. ⁵ *Thai

* 12:23: Dan 5:20   * 12:24: Ais 55:11   * 12:25: Ap 11:29-30; 15:37

* 13:1: Niga anêŋ ôdônŋ nena ŋê kupik longavu.   * 13:2: Ap 9:15   * 13:3:

Ap 6:6   * 13:5: Ap 12:12; 15:39

ethak malak Salamis ma enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hamô Isael iniñ unyak yeñ takatu ba êmô loñ êñ. Ma Jon Mak haveñ haviñ thai ek nêñ thai sa.

⁶ Thai even ñgavithôm Saipulus anêñ lomalak nenanena aleba êyô Papos. Loñ êñ ma thai êyê anyô Isael te atu ba hathak hadum ñgôk songorj. Yani ma plopet abôyañ haviñ. Ba anêñ athêñ nena Ba-Yisu. ⁷ Yani hathak hamô haviñ Lom iniñ anyô bêñ atu ba hayabiñ loñ êñ, ba anêñ athêñ nena Segius Polus. Segius Polus ma anyô lôk auk mavi. Yani lahaviñ endañô Wapômbêñ anêñ abô ba intu halam Banabas lo Sol ba êlêm. ⁸ Ma dorjtom Ba-Yisu hadum ek esale thai iniñ abô thô ma lahaviñ injik Lom iniñ anyô bêñ anêñ auk liliñ ek miñ nêñimbiñ thai iniñ abô ami. (Ba-Yisu anêñ athêñ hathak abô Glik nena Elimas ma anêñ ôdôñ ma anyô lôk ñgôk songorj.) ⁹ Êñ ma Lovak Matherj hava Sol atu ba elam nena Pol kapô siñ, ma hatitiñ Elimas lôklokwañ ma hanañ nena, ¹⁰ “O ma Sadarj anêñ nakaduñ ba intu hôpôlik hathak kobom takatu ba thêthôn! Kapôlôm hayô siñ hathak abôyañ lôk kambom lomalama sapêñ. Wak nômbêñ intu ma hothavuthiñ Anyô Bêñ anêñ abô thêthôn ba habitak hatôm abôyañ. ¹¹ *Aêñ ba ondanô! Anyô Bêñ anêñ bañ tem epetav o êndêñ êntêk. Ba malem tem pusip ba miñ hatôm nôñgô wak anêñ deda ami ma tem ômô aêñ dokte vêmam.”

Ma ketherj oyañ ma Elimas hayê nômlate hatôm buliv lôk momarjiniñ hava madaluk siñ. Ma yani havalorj nômkama yakyak ek êpôm anyô te ek embalorj yani bañ ba endom yani ba ni. ¹² Anyô bêñ Lom atu hayê nôñ êñ ma hasorj kambom hathak Anyô Bêñ anêñ abô atu ba thai enañ ma hêvhaviñ.

Thai enañ Abô Mavi hamô Antiok anêñ Pisidia

---

* 13:11: Ap 9:8

¹³* Ma Pol thêlô etak Papos ma ewa yeŋ ba i Pega anêŋ plovins Pampilia. Ma doŋtom Jon Mak hatak thêlô ba havôhi Jelusalem hathak loŋbô. ¹⁴ Êŋ ma etak Pega ma i Antiok anêŋ Pisidia. Ma Sabat ma thêlô i êyô avômalô Islael iniŋ unyak yeŋ ma êlôk êmô. ¹⁵ Esam abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô yôv, êŋ ma unyak yeŋ iniŋ ŋê bêŋ êv abô hadêŋ Pol thêlô ba enaŋ, “Aiyaŋ thêlô, unim abôla hamiŋ ek nobatho avômalô iniŋ kapôlôŋiŋ loŋ, êŋ ma nonaŋ.”

¹⁶ Ma Pol haviyô hamiŋ ma hik thô hathak baŋ ba hanaŋ, “Môlô avômalô Islael lôk ŋê loŋ buyaŋ takatu ba ôêv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ, nodaŋô ya! ¹⁷*Sêbôk ma Islael iniŋ Wapômbêŋ halam alalôaniŋ bumalô thêlô ba etak iniŋ loŋ ba i êmô Ijip ma habi anêŋ wapôm sam hadêŋ i ba ibitak lôkmaŋgiŋ. Ma haveŋ yam ma halom thêlô vê hêk Ijip hathak anêŋ lôklokwaŋ bêŋ. ¹⁸*Ma êmô loŋ thiliv hatôm sondabêŋ 40 ba idum kambom lomaloma, ma doŋtom hayabiŋ thêlô mavi. ¹⁹*Ma yani hêv avômalô Kenan ôdôŋ baheŋvi ba lahavuju vê ma hêv iniŋ pik hadêŋ avômalô Islael ba evaloŋ hatôm iniŋ pik. ²⁰*Nôm takêŋ bôk habitak ba hale ba hi hatôm sondabêŋ 450.

“Vêm ma Wapômbêŋ hatak ŋê doho ek neyabiŋ avômalô Islael. Ma hatak tomtom da iniŋ waklavôŋ neyabiŋ endeba êyô plopet Samuel anêŋ waklavôŋ. ²¹*Vêm ma avômalô Islael enaŋ hik Wapômbêŋ liŋ ek nêmiŋ kiŋ êndêŋ thêlô ma Wapômbêŋ hatak Sol ek imbitak kiŋ. Yani ma Kis nakaduŋ ba habitak anêŋ Benjamin anêŋ ôdôŋ. Yani hayabiŋ Islael hatôm sondabêŋ 40. ²²*Vêm ma

---

* 13:13: Ap 15:38 * 13:17: Kis 1:7; 6:6; 12:51 * 13:18: Nam 14:34; Lo 1:31-32 * 13:19: Lo 7:1; Jos 14:1 * 13:20: Het 2:16; 1Sml 3:20 * 13:21: 1Sml 8:5,19; 10:20-24 * 13:22: 1Sml 13:14; 16:12; Sng 89:20

Wapômbênj hêv yani vê ma hatak Devit habitak thêlô iniñ kiñ. Ma hanañ hathak Devit aêntêk, ‘Yahayê Jesi nakaduñ Devit kapô ma hatôm yada yakapôlônj. Yani tem indum nômkama sapêñ êtôm yenañ yalenjhaviñ.’

²³* “Ma Devit anêñ limi ma Wapômbênj hêv Yisu ôpatu ba nêñ Israeël bulubiñ hatôm bôk ba habutiñ abô haviñ i. ²⁴*Yisu miñ bôk hadum anêñ ku ami denañ ma Jon hanañ ek avômalô Israeël nede kapôlônjiñ liliñ ba nisik ñañ. ²⁵*Jon anêñ ku anêñ dañ lêk habobo ma hanañ, ‘Môlô lemimhabi aisê hathak ya? Ya ma miñ Mesia atu ba môlô oyabiñ ek nêñ môlô bulubiñ ami. Mi, yani tem emberj ya yam. Yani ma anyô lôk athênj ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yakôm ba yapole anêñ vakapô bokñgôp anêñ yak vê ami.’

²⁶“Aiyañ thêlô, môlô takatu ba Ablaham anêñ limi lôk môlô takatu ba ñê loñ buyañ ba ômô Wapômbênj vibin, odañô. Abô takatu ba hathak bulubiñ, êñ ma Wapômbênj hêv ek alalô sapêñ. ²⁷Avômalô Jelusalem lôk iniñ ñê bênjbênj miñ eyala Yisu êñ ami. Ba intu thêlô enañ ek nijik yani vônô, êñ ma esopa plopet iniñ abô takatu ba esam hadênj Sabat sapêñ ba abô takênj intu hik anônj. ²⁸*Thêlô miñ êpôm anêñ kambom la ek nijik yani vônô ami, ma doñtom enañ hik Pailat liñ ek injik yani vônô. ²⁹*Thêlô idum nômkama sapêñ hatôm bôk ba plopet eto hathak yani, êñ ma êv yani vê hêk alovalañañsiñ ma êdô yani hêk siô. ³⁰Ma doñtom Wapômbênj hik yani liñ haviyô hêk ñama hathak loñbô, ³¹*ma wak bênj anônj ma anêñ avômalô takatu ba bôk everj haviñ yani anêñ Galili ba i Jelusalem êyê yani. Ma ñê takatu ba bôk êyê nôñ takênj intu lêk enañ bênj hadênj alalôaniñ avômalô.

* 13:23: 2Sml 7:12-16   * 13:24: Mat 3:1-2   * 13:25: Jon 1:20,27

* 13:28: Mat 27:22-23   * 13:29: Mat 27:59-60   * 13:31: Ap 1:3,8

³²⁻³³ “Ma lêk yêlô anaŋ Abô Mavi êntêk bêŋ hadêŋ môlô nena Wapômbêŋ lêk hik Yisu liŋ hêk ŋama ba intu abô takatu ba Wapômbêŋ bôk havak haviŋ bumalô thêlô ma lêk hik anôŋ hathak iniŋ nali alalô. Hatôm bôk eto hêk Kapya Yeŋ anêŋ abô ju nena,

“ ‘O ma yenaŋ Ôkna,

lêk yahabitak anêm Lemambô.’ *Kapya Yeŋ 2:7*

³⁴ “Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama ba miŋ hatôm ema esak loŋbô ba kupik epalê ami. Hatôm bôk eto nena,

“ ‘Yahanaŋ avanôŋ biŋ nena tem yanêm mek matheŋ mavi êndêŋ môlô êtôm bôk ba yahabutiŋ ek yanêm êndêŋ Devit.’ *Aisaia 55:3*

³⁵ “Ma bôk ik auk êntêk thô hêk buyaŋ nena,

“ ‘Ma tem miŋ ôdô anêm Anyô Matheŋ anêŋ kupik ênjêk siô ba epalê ami.’ *Kapya Yeŋ 16:10*

³⁶ “Devit miŋ hato abô êŋ hathak yanida ami. Mi, Wapômbêŋ halam yani ek indum anêŋ ku êtôm anêŋ waklavôŋ atu ba hamô lôkmala vêm ma hama. Ma elav yani haviŋ limi ba anêŋ kupik hapalê. ³⁷ Ma doŋtom ôpatu ba Wapômbêŋ hik liŋ, miŋ kupik hapalê ami.

³⁸ “Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, nodaŋô katô. Lêk yêlô anaŋ hadêŋ môlô nena hathak Yisu ma Wapômbêŋ tem nêm môlônim kambom vê. ³⁹* Anyôla miŋ hatôm esopa Mose anêŋ abô balabuŋ lôkthô ek Wapômbêŋ endam yani nena anyô thêthôŋ ami. Mi anôŋ, ma doŋtom lêk avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu, Wapômbêŋ hayê thêlô nena ŋê thêthôŋ ba miŋ lahabi iniŋ kambom hathak loŋbô ami.

⁴⁰ Noyabiŋ am ek abô takatu ba plopet bôk enaŋ miŋ injik anôŋ imiŋ môlô ami. Thêlô bôk enaŋ aêntêk,

⁴¹ “ ‘Môlô ŋê obi Wapômbêŋ liliŋ, nodaŋô katô!

Tem yandum nômla bêŋ te imbitak ênjêk môlô malêvôŋ.

---

* 13:39: Lom 10:4

Ba anyôla hanaŋ nôm atu ba tem imbitak bêŋ hadêŋ môlô,
ma tem miŋ nônmimbiŋ ami.

Ba intu tem indum môlô nosoŋ kambom lôk yambu-
liŋ môlô ba noma.’ ” *Habakuk*
1:5

⁴² Pol hanaŋ abô yôv ma thai lôk Banabas idum ek nede
yaiŋ ma avômalô enaŋ nena, “Sabat yaŋ endake ma mamu
nonaŋ abô esak nôm takêntêk esak loŋbô.” ⁴³ Sa anêŋ daŋ
ma avômalô Israeël lôk ŋê loŋ buyaŋ takatu ba ibitak êyô
Israeël iniŋ êvhaŋiŋ kapô esopa Pol lo Banabas. Thai enaŋ
abô doho haŋiŋ hadêŋ thêlô ek injik thêlôniŋ auk liŋ ek
nesopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba nimiŋ lôklokwaŋ ek
anêŋ wapôm embatho thêlô loŋ.

⁴⁴ Ma Sabat atu hayô ma habobo avômalô Antiok sapêŋ
êyô ek nedaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba thai tem
nenaŋ. ⁴⁵ Ma doŋtom ŋê bêŋbêŋ Israeël vi êyê avômalô
nômbêŋ êŋ ba leŋiŋdaŋ ba enaŋ abôma hathak abô takatu
ba Pol hanaŋ.

⁴⁶ *Êŋ ma Pol lo Banabas miŋ êkô ami ma enaŋ hadêŋ
thêlô nena, “Wapômbêŋ hêv yai ba alêm ek nanaŋ anêŋ
abô êndêŋ môlô ŋê Israeël êmôŋ. Ma doŋtom môlô ôpôlik
hathak abô êŋ. Môlô ôdô lôkmala atu ba tem nêmo êtôm
wak nômbêŋ intu sapêŋ e? Aêŋ ba yai lêk atak môlô ba a
ek avômalô loŋ buyaŋ. ⁴⁷ Hatôm atu ba Anyô Bêŋ hanaŋ
hadêŋ yai nena,

“Yahatak o hatôm deda ek avômalô loŋ buyaŋ
ek onaŋ Abô Mavi esak bulubiŋ atu ba tem yanêm
êndêŋ avômalô embeŋ pik bêŋ êntêk endeba êyô
anêŋ daŋ.’ ” *Aisaia 49:6*

⁴⁸ Avômalô loŋ buyaŋ elañô abô êŋ ba leŋiŋmavi ba
enaŋ nena Anyô Bêŋ anêŋ abô ma mavi anôŋ. Ma avômalô

---

* 13:46: Ap 3:26; 18:6

takatu ba Wapômbêj bôk hatak i yôv ek nêmo lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêj, lôkthô êvhavij.

⁴⁹ Ma Anyô Bêj anêj abô halilup havej loj êj sapêj. ⁵⁰ Ma dojtom nê Israel doho i hadêj malak êj anêj nê bêjbêj lôk avi bêjbêj takatu ba ethak êmo Wapômbêj vibij ma ik iniij auk lij ek nimbulij Pol lo Banabas. Êj ma thêlo evatho avômalô malak êj loj ek nênem vovaj êndêj thai. Idum aêj vêm ma êv thai vê hêk iniij loj ba i. ⁵¹ *Êj ma thai ik vongovaj vê hêk vejinkapô ek injik thô nena thêlo idum kambom ma thai etak i ba i malak Aikoniam. ⁵² Ma dojtom nê êvhavij anêj Antiok leijmavi anôj ba Lovak Mathej hava thêlo kapôlônij sij.

14

Pol lo Banabas êmo Aikoniam

¹ Pol lo Banabas êyô malak Aikoniam ma esopa iniij kobom ba i Israel iniij unyak yej. Ma thai enaj abô mavi anôj ba intu avômalô Israel lôk nê loj buyaj bêj anôj êvhavij. ² Ma dojtom nê Israel takatu ba mij êvhavij ami ik avômalô loj buyaj iniij kapôlônij lij ba idum thêlo leijmanij kambom hadêj avômalô êvhavij. ³ *Aêj ba thai êmo loj êj sawa daim ma enaj Anyô Bêj anêj abô bêj ma kô mi. Ma Anyô Bêj havatho thai loj ek nindum lavônij lôk nômbithi lomaloma. Hathak nôm êj ma hik thô hadêj avômalô nena anêj wapôm takatu ba hêv ek nê avômalô bulubij ma avanôj bij. ⁴ Êj ma avômalô malak êj evak i vose hi ôdôj ju. Ôdôj yaj imij havij avômalô Israel takatu ba mij êvhavij ami ma yaj imij havij aposel. ⁵ *Vêm ma avômalô loj buyaj lôk avômalô Israel takatu ba êpôlik ek thai evak abô ek nimbulij thai

* 13:51: Mat 10:14; Ap 18:6

* 14:3: Mak 16:20; Hib 2:4

* 14:5: Ap 14:19

ba nitu thai vônô esak valu. ⁶ Ma dorjtom thai elarjô abô êj ma êsôv ba i malak Listla lo Debi hêk Likonia kapô lôk loj vi atu ba hêk habobo loj êj. ⁷ Ma thai evenj loj takêj ba enarj Abô Mavi hadêj avômalô.

Pol lo Banabas êmô Listla

⁸ Malak Listla ma anyô vavuvij te hamô. Sêbôk ba talêbô havathu yani ma miñ bôk havej dokte ami. ⁹ Wak te ma Pol hanarj Abô Mavi hadêj avômalô ma yani halanjô anêj abô. Ma Pol hatitij yani ma hayê nena anêj hêvhavij hatôm indum yani mavi. ¹⁰ Êj ma Pol halam nena, “Umbiyô umij.” Ma kethêj oyarj ma ôpêj haviyô hamij ba havej.

¹¹ *Ma avômalô takatu ba êmô loj êj êyê nôm atu ba Pol hadum. Ma elam hathak iniñ abô Likonia nena, “Lêk wapômbêj lokwanju êwê i hatôm anyô ju êntêk ba êlôk ba êlêm ek alalô!” ¹² Thêlô iniñ wapômbêj mông ma Sus ba intu elam Banabas nena Sus. Ma elam Pol nena Helmes ek malê nena Helmes ma iniñ wapômbêj atu ba hathak hanarj abô hamông. ¹³ Wapômbêj Sus anêj malakba hamô malak bêj viyaiñ. Ma anêj anyô habôk da lôk avômalô sapêj leñihavij nênem da êndêj thai. Aêj ba Sus anêj anyô habôk da hawa bokmanjao malô doho lôk alokwanj vuak atu idu hathak yak ma ele malak bêj anêj badêj abôlêk ek nênem da êndêj thai.

¹⁴ Ma dorjtom aposel Banabas lo Pol elarjô abô êj, ma ekakavij iniñ kwêv ma elarvij ba i imij avômalô nômbêj atu malêvông ma elam, ¹⁵ * “Avômalô Listla! Môlô udum aêj eka? Yai ma anyô pik hatôm môlô. Yai alêm ek nanarj Abô Mavi êndêj môlô ek notak nôm oyarj takêntêk atu ba ôêv yej hadêj i ma unu êndêj Wapômbêj lôkmala. Yani hapesarj pik lo lej ma ngwêk lôk nômkama sapêj atu ba

* 14:11: Ap 28:6 * 14:15: Sng 146:6; Ap 10:26

hamô kapô. ¹⁶ *Sêbôk ma yani hatak avômalô sapêḡ ek nesopa thêlôda iniḡ auk. ¹⁷ *Ma doḡtom hathak lavôḡniḡ ma yani hadum ek avômalô neyala yani. Yani hathak hadum mavi hadêḡ môlô ba hêv ôthôm lôk hadum ba unim nôḡm ku kapô hik anôḡ. Ma hêv nôḡm bêḡ anôḡ hadêḡ môlô lôk hadum ba môlô lemimmavi anôḡ.” ¹⁸ Thai enaḡ abô takêḡ, ma doḡtom avômalô nôḡmbêḡ êḡ iniḡ auk ma mayaliv ba idum lôklokwaḡ ek nêḡnêḡm da êḡndêḡ thai.

¹⁹ *Vêḡm ma ḡê Israeḡl doho anêḡ Antiok lo Aikoniam êyô ma enaḡ abô bêḡ anôḡ hadêḡ avômalô Listla aleba ik iniḡ auk liliḡ ba êyê Pol lo Banabas nena ḡê kambom. Êḡ ma ik Pol hathak valu ma êvôv yani hale malak bêḡ viyaiḡ ba hi ba esoḡ nena lêk hama yôv. ²⁰ Ma doḡtom ḡê êvhaviḡ êyô ba ekalabu yani siḡ, êḡ ma yani haviyô ma havôhi malak bêḡ kapô hathak loḡbô. Haviyô hayaḡ ma thai lôk Banabas i malak Debi.

Thai êvôi Antiok anêḡ Silia

²¹ Thai enaḡ Abô Mavi haveḡ malak bêḡ Debi. Ma idum ba avômalô bêḡ anôḡ ibitak ḡê êvhaviḡ. Vêḡm ma êvôi Listla lôk Aikoniam ma Antiok hathak loḡbô ²² *ek evatho ḡê êvhaviḡ iniḡ kapôlôḡniḡ loḡ lôk enaḡ nena nebaloḡ iniḡ êvhaviḡ loḡ lôklokwaḡ. Ma enaḡ haviḡ nena, “Alalô tem naja malaiḡ lomaloma ek nasopa Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak anêḡ loḡôḡndê.” ²³ Ma Pol lo Banabas etak avaka hatôm lomalak lomalak ek neyabiḡ avômalô êvhaviḡ. Êv mek hathak thêlô ma etak i halôk Anyô Bêḡ atu ba thêlô êvhaviḡ baḡ. Vêḡm ma thêlô sapêḡ evak balabuḡ ek nôḡm ma eteḡ mek ek Anyô Bêḡ embaloḡ thêlô loḡ.

²⁴ Ma thai i plovins Pampilia ma elom hêk loḡôḡndê atu hêk plovins Pisidia ba i êyô Pampilia. ²⁵ Êḡ ma thai enaḡ

* 14:16: Ap 17:30   * 14:17: Jer 5:24   * 14:19: Ap 17:13; 2Ko 11:25

* 14:22: Ap 15:32; 1Te 3:3

Yisu anêḡ abô hadêḡ avômalô Pega anêḡ Pampilia. Vêm ma êlôk ba i Atalia.

²⁶*Ma anêḡ Atalia ma ethak yeḡ ba i Antiok anêḡ Silia, loḡ sêbôk atu ba ewa mek ek Wapômbêḡ nêm anêḡ wapôm êndêḡ thai esak ku takatu ba idum aleba lêk anêḡ daḡ.

²⁷*Êyô Antiok ma isup avômalô êvhaviḡ ethak doḡtom ma enaḡ hathak nôḡ takatu ba Wapômbêḡ hêv thai sa ba idum bêḡ. Lôk enaḡ nena, “Wapômbêḡ hakyav ḡê loḡ buyaḡ iniḡ unyak abôlêk êvhaviḡ vê ba vi dedauḡ lêk êvhaviḡ.” ²⁸Ma thai êḡmô loḡ êḡ sawa daim haviḡ avômalô êvhaviḡ.

15

Sam habitak Jerusalem

¹*Ma ḡê Judia doho êlôk ba i Antiok ma êdôḡ avômalô êvhaviḡ ba enaḡ nena, “Môlô miḡ oḡgothe kupik vê hatôm bôk ba Mose hanaḡ ami, êḡ ma Wapômbêḡ tem miḡ nêm môlô bulubiḡ ami.” ²*Pol lo Banabas elañô iniḡ abô takatu ba enaḡ ma miḡ êlôk hathak iniḡ auk êḡ ami. Ba intu thêlô êkôki bêḡ anôḡ. Êḡ ma ḡê êvhaviḡ elam Pol lo Banabas lôk ḡê êvhaviḡ doho ek ini Jerusalem ek nepesaḡ abô êḡ imbiḡ aposel lôk avaka vi. ³Ba intu êv i ba i. Ma eveḡ Pinisia lo Samalia malêvôḡ ba enaḡ hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ lomalak nenanena hathak nôḡ takatu ba Wapômbêḡ bôk hadum ba avômalô loḡ buyaḡ ele kapôlôḡniḡ liliḡ ba êvhaviḡ Wapômbêḡ. Ma avômalô êvhaviḡ takêḡ elañô abô êḡ ma leḡiḡmavi anôḡ.

⁴*Êyô Jerusalem ma avômalô êvhaviḡ lôk iniḡ avaka doho lôk aposel ewa thêlô thô. Ma Pol lo Banabas enaḡ hathak nôḡ takatu ba Wapômbêḡ hêv thai sa ba idum bêḡ.

---

* 14:26: Ap 13:1-2 * 14:27: Ap 15:4,12 * 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Gal

2:1 * 15:4: Ap 14:27

⁵ Êñ ma Palisi vi atu ba êvhaviñ Yisu iviyô imiñ ma enañ, “Avômalô loñ buyañ takatu ba êvhaviñ, êñ ma nêmo Mose anêñ abô balabuñ vibiñ lôk nengethe anyô iniñ kupik vê. Ma êdô ma dô.”

⁶ Aêñ ba aposel lôk avaka takatu ba êmo ethak doñtom ek nekaksa esak abô êñ. ⁷ *Thêlo enañ abô pôk bêñ anôñ aleba Pita haviyô hamiñ ma hanañ, “Aiañ thêlo, môlo oyala nena sêbôk ma Wapômbêñ halam ya hêk môlo malêvôn ek yanañ Abô Mavi êndêñ avômalô loñ buyañ ek nedañô ba nênemimbiñ. ⁸ *Wapômbêñ hayala avômalô kapôlônñ. Ma hêv anêñ Lovak Matheñ hadêñ avômalô loñ buyañ hatôm hêv hadêñ alalô ek hik thô nena yani lamavi ek enja thêlo imbiñ. ⁹ Wapômbêñ miñ hadum nômlate hadêñ alalô avômalô Israe ma hadum nômla yañ hadêñ thêlo ami. Mi, thêlo êvhaviñ yani ba intu yani havôkwiñ thêlo kapôlônñ. ¹⁰ *Ma alalô lôk bumalô thêlo miñ hatôm naja malaiñ takatu ba Mose anêñ balabuñ hanañ ami. Ma aisê ka môlo udum ek nônem malaiñ êndêñ avômalô loñ buyañ takatu ba êvhaviñ? Môlo udum aêñ ek nômbi Wapômbêñ la liñ e? ¹¹ *Ma doñtom alalô êvhaviñ nena Wapômbêñ hêv alalô bulubiñ hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ wapôm. Ma thêlo aêñ iyom.”

¹² Pita hanañ yôv ma Pol lo Banabas iviyô enañ abô ma lôkthô elañô ba bônôn iyom. Thai enañ abô hathak lavônñ lôk nômbithi lomaloma takatu ba Wapômbêñ hatak halôk thai bahenñ ba idum haveñ avômalô loñ buyañ malêvôn.

¹³ *Thai enañ yôv ma Jems hanañ, “Aiañ thêlo, nodañô yenañ abô. ¹⁴ Saimon lêk hanañ hadêñ alalô yôv nena Wapômbêñ hik anêñ lahaviñ thô hathak hawa avômalô

* 15:7: Ap 10:1-43   * 15:8: Ap 10:44; 11:15   * 15:10: Mat 11:30; Gal

3:10   * 15:11: Gal 2:16; Ep 2:5-8   * 15:13: Gal 2:9

loŋ buyaŋ vi ek nimbitak êtôm anêŋ avômalô. ¹⁵ Ma plopêt iniŋ abô bôk enaŋ aêŋ iyom. Ba te bôk hatô nena, ¹⁶ “Embeŋ yam ma tem yandealêm,

ma yapesaŋ Devit anêŋ loŋ lôkliŋyak atu ba bôk hapu yôv ek imbitak lôklokwaŋ esak loŋbô.

Ma loŋ lôkliŋyak êŋ anêŋ nômkama takatu ba bôk kambom,
ma tem yapesaŋ lukmuk esak loŋbô.

¹⁷ Ek avômalô takatu ba êmô denaŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ takatu ba bôk yahêv yenaŋ athêŋ hadêŋ i hatôm nêpôm Anyô Bêŋ.

Ya Anyô Bêŋ atu ba tem yandum nôm takêntêk, intu yahanajaŋ aêŋ.

¹⁸ Ma nôm takêŋ intu bôk yahik thô hadêŋ yenaŋ avômalô.’ *Amos 9:11-12*

¹⁹ “Aêŋ ba yenaŋ auk ma aêntêk. Avômalô loŋ buyaŋ takatu ba bôk ele kapôlôŋiŋ liliŋ ba i hadêŋ Wapômbêŋ ma miŋ nanêm malaiŋ êndêŋ i ami. ²⁰ *Mi, alalô nato kapya êndêŋ thêlô ma nanaŋ ek miŋ nejaŋ nôm takatu ba anyô êv hatôm da hadêŋ ŋgôk dahô ami, nôm êŋ intu lelaik hêk Wapômbêŋ ma. Lôk netak sek waliliŋ, ma miŋ nejaŋ alim takatu ba evak laselo siŋ ba thalaleŋ hamô kapô siŋ lôk ninum thalaleŋ ami. ²¹ Êŋ ma hatôm. Ek malê nena sêbôk aleba lêk ma enaŋ Mose anêŋ abô bêŋ haveŋ lomalak lomalak lôk esam hamô Israêl iniŋ unyak yeŋ hadêŋ Sabat sapêŋ. Ba intu ŋê loŋ buyaŋ hatôm neyala.”

Eto kapya hi ek ŋê êvhaviŋ anêŋ loŋ buyaŋ

²² Êŋ ma aposel lôk avaka ma avômalô êvhaviŋ sapêŋ ibutiŋ abô nena nendam iniŋ anyô doho ek ini Antiok imbiŋ Pol lo Banabas. Ma elam iniŋ anyô bêŋ ju. Yaŋ ma

---

* 15:20: Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16

Judas, anêḡ athêḡ yaḡ nena Balsabas, ma yaḡ ma Silas.
²³ Ma eto kapyā te ba êv hadêḡ thêlô. Kapyā êḡ hanaḡ aêntêk.

Yêlô avaka lôk aposel, môlônim môlôviyaḡ, yêlô ato kapyā êntêk hadêḡ môlô avômalô loḡ buyaḡ takatu ba ôêvhaviḡ ba ômô malak Antiok lôk plovins Silia lôk Silisia. Aiyaḡ thêlô, wاكلêvôḡ mavi.

²⁴ Yêlô alaḡô yôv nena yêlôaniḡ avômalô doho bôk êthôk ba ibuliḡ môlônim auk ba êv malaiḡ hadêḡ môlô hathak abô takatu ba enaḡ. Yêlô miḡ êv i ba êthôk ami. Mi, thêlôda êthôk. ²⁵ Ba intu yêlô alôk ek nanêm anyô doho ba nêsôk imbiḡ Pol lo Banabas, thai atu ba yêlô leḡiḡhaviḡ bêḡ anôḡ. ²⁶ Thai bôk etak iniḡ lôkmala ek nindum Yisu Kilisi anêḡ ku.

²⁷ Aêḡ ba yêlô êv Judas lo Silas ek nepesaḡ abô ek embatho kapyā êntêk loḡ. ²⁸ *Yêlô lôk Lovak Matheḡ adô nanêm malaiḡ êndêḡ môlô. Ba intu yêlô leḡiḡhaviḡ môlô nosopa abô takêntêk iyom. ²⁹ Miḡ oḡgwaḡ nôm takatu ba anyô êv hatôm da hadêḡ ḡḡôk dahô ami. Lôk miḡ nunum thalaleḡ ami ma miḡ oḡgwaḡ alim takatu ba ekak leḡselo siḡ ba thalaleḡ hamô kapô ami, lôk notak sek waliliḡ. Môlô udum aêḡ, ma mavi.

Wاكلêvôḡ mavi môlô lôkthô.

³⁰ Eto kapyā êḡ yôv ma êv hadêḡ thêlô ba ewa ba i tamu Antiok. Êyô Antiok ma elam avômalô êvhaviḡ ethak doḡtom ma êv kapyā êḡ hadêḡ thêlô. ³¹ Ma avômalô Antiok esam kapyā êḡ, ma kapyā êḡ havatho thêlô loḡ ba thêlô leḡiḡmavi anôḡ. ³² Judas lo Silas, thai ma plopet. Ba enaḡ abô bêḡ anôḡ ek evatho ḡê êvhaviḡ loḡ lôk idum thêlô nimbitak lôklokwariḡ. ³³⁻³⁴ Êmô loḡ êḡ wak doho vêm ma avômalô êvhaviḡ anêḡ loḡ êḡ êv mek labali hadêḡ thai

---

* 15:28: Mat 23:4

ma êv thai ba êvôi hadêṅ ṅê taksêbôk ba êv thai ba êlêm.*
³⁵ Ma doṅtom Pol lo Banabas êmô Antiok ma idum ku haviṅ avômalô bêṅ anêṅ ek enaṅ lo êdôṅ avômalô hathak Anyô Bêṅ anêṅ abô.

Pol lo Banabas evak i vose

³⁶ Wak doho hale ba hi ma Pol hanaṅ hadêṅ Banabas, “Alai ana ek nagê avômalô êvhaviṅ embeṅ malak nena-nena taksêbôk ba alai anaṅ Anyô Bêṅ anêṅ abô hadêṅ i. Ma nagê nena thêlô êmô mavi mena mi e?” ³⁷ *Ma Banabas lahaviṅ enja Jon atu ba elam nena Mak imbiṅ thai, ³⁸ *ma doṅtom Pol hanaṅ nena, “Ôpêṅ bôk hatak alai halôk plovins Pampilia ma miṅ haviṅ alai ba hadum ku ami. Ba intu dô.” ³⁹ Thai êkôki mathalaleṅ aleba thai evaki vose. Ba Banabas hawa Mak haviṅ yani ba thai ethak yeṅ ba i ṅgavithôm Saiplus. ⁴⁰ Ma Pol hawa Silas haviṅ yani. Êṅ ma avômalô êvhaviṅ anêṅ Antiok êv mek ek Wapômbêṅ anêṅ wapôm êmô imbiṅ thai. Vêm ma etak i ⁴¹ ba i plovins Silia lôk Silisia iniṅ malak nenanena ba evatho avômalô êvhaviṅ loṅ.

16

Timoti hi haviṅ Pol lo Silas

¹ *Pol hi hayô Debi lo Listla. Loṅ êṅ ma anyô hêvhaviṅ te hamô ba anêṅ athêṅ nena Timoti. Talêbô ma avi Islael te atu ba hêvhaviṅ. Ma lambô ma anyô Glik te. ² *Ma avômalô êvhaviṅ anêṅ Listla lo Aikoniam enaṅ nena Timoti ma anyô mavi. ³ Aêṅ ba Pol lahaviṅ ôpêṅ ni imbiṅ yani. Ma doṅtom lahabi nena avômalô Islael takatu ba

---

* 15:33-34: ṅê lôkauk vi enaṅ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaṅ. Abô êṅ ma aêntêk: Ma doṅtom Silas hik auk liliṅ ba hamô Antiok ba miṅ havôhi ami. * 15:37: Ap 12:12,25 * 15:38: Ap 13:13; Kol 4:10 * 16:1: Ap 14:6; 2Ti 1:5 * 16:2: Plp 2:19-22

êmô loꝝ êṅ eyala nena Timoti anêṅ lambô ma anyô Glik te. Ba intu hawa Timoti ba hi ek neṅgothe anêṅ kupik vê. ⁴ *Ma thêlô evenṅ ba i lomalak lomalak ma enaṅ abô takatu ba aposel lôk avaka bôk evak anêṅ Jelusalem ek avômalô nesopa. ⁵ Aêṅ ba avômalô êvhaviṅ ibitak lôklokwaṅ hathak iniṅ êvhaviṅ ba wak nômbêṅ intu ma êvôv avômalô lukmuk êyô ba ilumbak hi ba hi.

Pol hatulak ma hayê wêṅ hathak anyô Masedonia te

⁶ *Ma Lovak Matherṅ miṅ halôk ek Pol thêlô ini nenaṅ Wapômbêṅ anêṅ abô embeṅ plovins Esia ami. Ba intu i Plijia lo Galesia iniṅ malak nenanena. ⁷ Ma êyô pik Misia anêṅ daṅ ma idum ek ini plovins Bitinia, ma doṅtom Yisu anêṅ Lovak Matherṅ miṅ halôk ek ini loꝝ êṅ ami. ⁸ Ba intu thêlô êv Misia liliṅ ma i tamu Tloas. ⁹ Ma bôlôvôṅ ma Pol hatulak ma hayê wêṅ te nena anyô plovins Masedonia te hamiṅ ma hapetenak nena, “Ôlêm Masedonia ek nêṅ yêlô sa.” ¹⁰ Pol hayê wêṅ êṅ yôv ma yêlô apesaṅ i ketheṅ ek ana Masedonia. Yêlô ayala nena Wapômbêṅ halam yêlô ek ana nanaṅ Abô Mavi êṅ bêṅ êndêṅ thêlô.

Lidia halaṅô Pol anêṅ abô ba hêvhaviṅ Yisu

¹¹ Vêṅ ma yêlô athak yeṅ te hêk Tloas ba a nôṅnôṅ hadêṅ ṅgavithôm Samotles ma wak yaṅ ma a Niapolis. ¹² Vêṅ ma yêlô a Pilipai. Malak êṅ ma Masedonia iniṅ malak bêṅ ma avômalô Lom takatu ba eyabiṅ pik takêṅ ethak êmô loꝝ êṅ. Ma yêlô amô wak doho hamô loꝝ êṅ.

¹³ Ma Sabat hayô ma yêlô ale malak bêṅ anêṅ badêṅ abôlêk ba a ṅaṅ te hêk viyaiṅ. Yêlô leṅṅhabi nena loꝝ eteṅ mek hêk habobo ṅaṅ êṅ la. Ma ṅaṅ êṅ ma yêlô ayê avi doho ethak doṅtom ba êmô. Êṅ ma yêlô alôk amô haviṅ thêlô ma anaṅ abô hadêṅ i. ¹⁴ Ma avi Taiataila te halaṅô

* 16:4: Ap 15:23-29   * 16:6: Ap 18:23

abô êñ, ba anêñ athêñ nena Lidia. Avi êñ hadum ku valu hathak sôp thalaleñ ek avômalô êv vuli ma hathak hêv yeñ hadêñ Wapômbêñ. Anyô Bêñ hik avi êñ anêñ kapô liliñ ek halanô Pol anêñ abô ba hêvhaviñ. ¹⁵ Vêm ma yani lôk avômalô takatu ba êmô anêñ unyak sapêñ ithik ñañ. Êñ ma yani hanañ hadêñ yêlô, “Môlô lêk ôyê ya hatôm avi yahêvhaviñ Anyô Bêñ, êñ ma nôlêm nômô yenañ unyak.” Ma yani hanğasi yêlô aleba yêlô a anêñ unyak.

Etak Pol lo Silas halôk koladôñ

¹⁶ Wak te ma yêlô a loñ neteñ mek ma avi te atu ba anêñ alañsi êmô hapôm yêlô. Yani ma avi lôk ñgôk ba anêñ ñgôk hathak hêv yani sa ek hayala nôm takatu ba tem imbitak embeñ yam ba hanañ bêñ. Yani hathak havôv valu bêñ hathak anêñ ku êñ ba hêv hadêñ anêñ alañsi. ¹⁷* Yani hasopa yêlô lôk Pol ma halam kaêk lôbôlôn aêntêk, “Ñê êntêk êñ ma Wapômbêñ Leñ Anôn Biñ anêñ ñê ku. Ba lêk enañ hathak malêla takatu ma nundum ek Wapômbêñ nêmmôlô bulubiñ.” ¹⁸ Wak bêñ anôn ma yani hathak halam aêñ aleba habuliñ Pol kapô kambom anôn. Ba intu hik i liliñ ma hanañ hadêñ ñgôk êñ nena, “Hathak Yisu Kilisi anêñ athêñ ma yanañ êndêñ o nena otak avi intu ba nu!” Ma ketheñ oyañ ma ñgôk êñ hatak avi êñ.

¹⁹ Ma avi êñ anêñ alañsi êyê nena iniñ loñôndê nêbôv valuseleñ lêk mi, êñ ma evaloñ Pol lo Silas ba êvôn thai ba i malak lôñ êñ anêñ loñ ethak doñtom halôk ek nimiñ ñê idum abô hathak maleñiñ. ²⁰⁻²¹* Ewa thai ba êyô ek ñê takatu ba idum abô hathak ba enañ, “Anyô ju êntêk ma ñê Israe. Thai enañ ek avômalô nesopa kobom takatu ba kambom ek alalô avômalô Lom. Ba intu ibi avômalô malak bêñ êntêk leñiñ liñ ba leñiññaña mayaliv.”

---

* 16:17: Mak 1:24   * 16:20-21: Mak 13:9

²² *Ma avômalô bêñ anôñ enañ abô lôk leññmaninñ hathak thai haviñ. Êñ ma ñê takatu ba idum abô hathak enañ ek nimbi iniñ kwêv thô ma nebali thai esak yak wabeñ. ²³ Evali thai kambom anôñ vêm ma ibi thai halôk koladôñ kapô. Ma enañ hadêñ ôpatu ba hayabinñ koladôñ nena eyabinñ thai dedauñ mavi. ²⁴ Ôpêñ halañô abô êñ, ma hawa thai ba halôk ba hi hadô hamô tamu koladôñ kapô ali atu ba hêk vibinñ anôñ ma esonñ veñinñ halôk alokwañ abyañ ba hadahalinñ veñinñ loñ.

²⁵ Ma bôlôvônñ binñ ma Pol lo Silas eteñ mek ba êv yeñ hadêñ Wapômbêñ, ma ñê koladôñ vi elañô. ²⁶ Ma ketheñ oyañ ma ðuviañ bêñ te hayô ba hayôkwiñ koladôñ anêñ landinñ. Ma koladôñ abôlêk sapêñ hakyav ma señ takatu ba ibutinñ thêlô veñinñ lo bahenñinñ sapêñ hêv yak. ²⁷ *Ma ôpatu ba hayabinñ koladôñ haviyô ma hayê koladôñ anêñ abôlêk sapêñ lêk abyañ. Ma lahabi nena ñê koladôñ sapêñ lêk êsôv ba i, ba intu hadadi anêñ binñ vovak ek embatho yanida vônô esak. ²⁸ Ma doñtom Pol halam lôklokwañ, “Minñ ômbi o vônô ami! Yêlô sapêñ êntêk amô!”

²⁹ Êñ ma ôpêñ halam ek neja atum êlêm ma halañvinñ ba hi koladôñ kapô, ma hakô ba halowalinñ ba hêv yak halôk Pol lo Silas maleñinñ. ³⁰ *Vêm ma hawa thai ba hi yañ ma hanañ, “Anyô bêñ luvi, yandum malê ek yanja bulubinñ?”

³¹ Ma thai enañ vinyañ, “Ônêminbinñ Anyô Bêñ Yisu ma tem Wapômbêñ nêñ o lôk anêñ avômalô bulubinñ.” ³² Êñ ma thai enañ Anyô Bêñ anêñ abô hadêñ yani lôk avômalô takatu ba êmô anêñ unyak kapô. ³³ Bôlôvônñ denañ ma yani hawa thai ba hi hathik iniñ palê. Vêm ma Pol lo Silas ithik ôpêñ lôk anêñ avômalô sapêñ. ³⁴ Ma yani hawa thai ba hi anêñ unyak ma hêv nôñ hadêñ thai. Yani

---

* 16:22: 2Ko 11:25; 1Te 2:2   * 16:27: Ap 12:18-19   * 16:30: Ap 2:37

lôk anêñ avômalô sapêñ leñijmavi anôñ ek lêk êvhaviñ Wapômbêñ.

³⁵ Haviyô hayañ lôkbôk ma ñê takatu ba idum abô hathak êv iniñ sôp bidonj ba i hadêñ ôpatu ba hayabiñ koladôn ma enañ nena, “Otak anyô ju intu ba ini.” ³⁶ Ma ôpatu ba hayabiñ koladôn hi hanañ hadêñ Pol nena, “Ñê takatu ba idum abô hathak enañ nena mamu lôk Silas notak koladôn ba unu. Ba intu unu lôk kapôlômim labali.”

³⁷ Ma doñtom Pol hanañ hadêñ sôp bidonj takêñ nena, “Yai ma ñê Islael ma Lom haviñ.* Ma doñtom ik yai oyañ ma miñ enañ yaianiñ kambom bêñ ami. Ma ibi yai halôk koladôn kapô. Ma Lom iniñ balabuñ hanañ nena miñ hatôm nindum aêñ êndêñ ñê Lom ami. Ma lêk ekopak ba idum ek netak yai menañna ba ana e? Mi anônj! Thêlôda nêlêm ma neja yai vê êñjêk koladôn.”

³⁸ Ma sôp bidonj ewa abô êñ ba i enañ hadêñ ñê takatu ba idum abô hathak. Ma elañô nena thai ma ñê Lom haviñ, êñ ma thêlô êkô kambom. ³⁹ Ma thêlô i ma ibui hadêñ Pol lo Silas ma ewa thai ele yaiñ. Ma enañ nena, “Hatôm mamu notak loñ êntêk ba unu e?” ⁴⁰ Êñ ma thai etak koladôn ma ele yaiñ ma i Lidia anêñ unyak. Ma êyê avômalô êvhaviñ ma enañ abô doho ek embatho iniñ kapôlônij loñ. Vêm ma etak i ba i.

17

Pol lo Silas êmô Tesalonaika

¹ Pol lo Silas êv malak Ampipolis lo Apolonia liliñ ma i thêthô ba êyô Tesalonaika. Ma Islael iniñ unyak yeñ te

---

* 16:37: Abô êñ anêñ ôdôn hathak Abô Inglis nena ‘Citizenship’. Pol hawa thai lôk Silas sa ba hanañ nena thai ma Islael citizen lôk Lom citizen haviñ. Lom iniñ abô majañ te nena miñ hatôm nijik Lom iniñ citizen te oyañ ami. Ba intu ñê bêñ idum abô hathak ibuliñ Lom iniñ abô majañ. Nôñgô abô êñ vi hêk Aposel 22:25-29.

hamô loꝝ êᶇ. ² Sabat te lô ma Pol hasopa anêᶇ kobom ba habitak hayô unyak yeᶇ êᶇ kapô. Ma hadôᶇ avômalô hathak Wapômbêᶇ anêᶇ kapya. ³ Ma hik thô nena kapya êᶇ ma hanaᶇ nena Mesia tem enja vovaᶇ ba ema ma imbiyô esak loᶇbô. Êᶇ ma Pol hik thô nena, “Yisu atu ba yahanaᶇ hadêᶇ môlô, ôpêᶇ intu Mesia êᶇ.” ⁴ Ma avômalô Israeᶇ doho lôk avômalô Glik bêᶇ anôᶇ atu ba êmô Wapômbêᶇ vibiy lôk avi lôk athêᶇ bêᶇ doho elañô ma êvhaviᶇ ba i iviy Pol lo Silas.

⁵ Ma doᶇtom avômalô Israeᶇ leᶇiydaᶇ ba ewa ᶇê kambom doho anêᶇ loᶇ ethak doᶇtom halôk ba isup avômalô bêᶇ anôᶇ ethak doᶇtom ek nijik avômalô malak êᶇ iniᶇ kapôlôᶇiy liᶇ. Ma thêlô elañviᶇ ba i Jeson anêᶇ unyak ek nêmbôlêᶇ Pol lo Silas ek nebaloᶇ thai ba neja ende yayiᶇ ba ini nêᶇnêᶇ êᶇdêᶇ avômalô nômbêᶇ atu. ⁶ Ma doᶇtom miᶇ êpôm thai ami, êᶇ ma êvôv Jeson lôk ᶇê êvhaviᶇ doho ba ewa i hi hadêᶇ ᶇê bêᶇbêᶇ loᶇ êᶇ maleᶇiy ma elam aêntêk, “ᶇê êntêk êᶇ idum nôᶇ kambom haveᶇ pik lôkthô aleba lêk êyô loᶇ êntêk. ⁷ *Ma Jeson hawa thêlô thô ba hadô i hamô anêᶇ unyak. ᶇê takêᶇ êdô nêᶇmô Lom iniᶇ Kiᶇ Sisa anêᶇ abô majaᶇ vibiy ba enaᶇ nena, ‘Kiᶇ yaᶇ hamô ba anêᶇ athêᶇ nena Yisu.’” ⁸ ᶇê bêᶇbêᶇ lôk avômalô nômbêᶇ atu elañô abô êᶇ ma esoᶇ kambom ba kapôlôᶇiy haliᶇ i kambom. ⁹ Yôv ma malak êᶇ anêᶇ ᶇê bêᶇbêᶇ enaᶇ hadêᶇ Jeson thêlô nena, “Nônêᶇ valuseᶇ ek injik thô nena tem miᶇ nundum kambom êᶇ esak loᶇbô ami. Ba ôᶇmô tiᶇiy, ma tem noja unim valu esak loᶇbô.” Êᶇ ma êv valu ma etak i ba i.

Avômalô Belia bêᶇ anôᶇ êvhaviᶇ Yisu

¹⁰ Bôlôvôᶇ êᶇ iyom ma ᶇê êvhaviᶇ êv Pol lo Silas vê hêk Tesalonaika ba i Belia. Êyô Belia ma i Israeᶇ iniᶇ unyak yeᶇ.

---

* 17:7: Luk 23:2; Jon 19:12

¹¹ Avômalô Belia iniņ kobom ma mavi anôņ ek avômalô Tesalonaika iniņ. Thêlô elañô Pol lo Silas iniņ abô lôk kapôlônij mavi ba wak nômbêņ intu ma êyê Wapômbêņ anêņ kapyra ek nêgê nena iniņ abô ma avanôņ mena mi.

¹² Êņ ma avômalô Islael bêņ anôņ êvhaviņ ma avi Glik lôk athêņ bêņ doho lôk anyô Glik bêņ anôņ êvhaviņ aêņ iyom.

¹³ Vêm ma avômalô Islael anêņ Tesalonaika elañô nena Pol hanaņ Wapômbêņ anêņ abô hadêņ avômalô Belia. Êņ ma thêlô i loņ êņ ma elela iniņ auk ek thêlô leņijmaniņ.

¹⁴ Ketheņ oyaņ ma ñê êvhaviņ anêņ Belia êv Pol ba hi ñgwêk daņ, ma Silas lo Timoti iyom êmô Belia. ¹⁵ Ma ñê takatu ba elom Pol ba i ma iviņ yani ba i Atens. Ma etak Pol ek nêbôni, ma hêv abô hadêņ i ek nenaņ êndêņ Silas lo Timoti nena ini ketheņ.

Pol hamô Atens

¹⁶ Pol hayabiņ thai hamô Atens ma hayê nena ñê lôņ êņ iniņ ñgôk dahô bêņ anôņ êmô ba kapô malaiņ kambom.

¹⁷ *Aêņ ba yani hi avômalô Islael iniņ unyak yeņ kapô ma hanaņ abô haviņ avômalô Islael lôk avômalô loņ buyaņ takatu ba êmô Wapômbêņ vibij. Ma wak nômbêņ intu ma yani hathak hi loņ ethak doņtom halôk ek enaņ abô imbiņ avômalô takatu ba êmô loņ êņ. ¹⁸ Ma ñê lôkawk ôdôn ju êmô, yaņ iniņ athêņ nena Epikulian ma yaņ ma Stoik. Thêlô elañô Pol hanaņ Abô Mavi hathak Yisu lôk anêņ haviyô hathak loņbô. Ba intu thêlô lôk Pol êkôki. Ma vi enaņ, “Anyô abô mayaliv êntêk hadum ek enaņ malê?” Ma vi enaņ, “Yani hanaņ hathak wapômbêņ masôm doho.” ¹⁹ Yôv ma thêlô ewa Pol ba i êdô hamô Aliopagas, loņ atu ba avômalô ethak doņtom ek enaņ abô hathak auk lomaloma anêņ ôdôn. Ma thêlô enaņ, “Yêlô leņijhaviņ nayala auk lukmuk takatu ba honaņ hadêņ

---

* 17:17: Ap 18:19

avômalô. ²⁰ Abô takatu ba honaŋ ma hatôm abô masôm ek yêlô. Aêŋ ba yêlô leŋiŋhaviŋ nayala anêŋ ôdôn.”
²¹ Wak nômbêŋ intu ma avômalô Atens lôk avômalô loŋ buyaŋ takatu ba êmô Atens ethak doŋtom ek nedaŋô abô esak auk lukmuk takatu ba hayô ek nenaŋ abô pôk esak. Ma miŋ idum nômla yaŋ haviŋ ami. Ba intu leŋiŋhaviŋ nedaŋô Pol anêŋ abô.

²²⁻²³ Êŋ ma Pol haviyô hamiŋ Aliopagas maleŋiŋ ma hanaŋ, “Môlô ŋê Atens, lêk yahaverŋ môlônim loŋ ba yahayê nôm takatu ba môlô ôêv yeŋ hadêŋ. Ma yahapôm loŋ êbôk da te ba abô te hanaŋ nena, ‘Loŋ êntêk ma wapômbêŋ te atu ba yêlô athôn paliŋ anêŋ loŋ êbôk da.’ Ba intu yahayala nena môlô udum nôm lomaloma ek ôêv athêŋ bêŋ hadêŋ unim wapômbêŋ lomaloma. Ma wapômbêŋ atu ba môlô ôthôn paliŋ ba ôêv yeŋ hathak, êntêk tem yanaŋ bêŋ êndêŋ môlô.

²⁴ * “Wapômbêŋ atu ba hapesaŋ pik lôk anêŋ nômkama sapêŋ, ma yani ma pik lo leŋ iniŋ alaŋ. Ma miŋ hamô unyak mathêŋ atu ba elav hathak bahêŋiŋ ami. ²⁵ *Yanida hêv lovak kapôlônjiŋ lôk lôkmala ma nômkama sapêŋ hadêŋ avômalô lôkthô. Ma yani miŋ hêv yak hathak nômlate ek anyôla nêmi yani sa ami, ma mi. ²⁶ Hathak anyô doŋtom iyom ma yani habi avômalô lodôn lodôn sapêŋ vê ek nêmo pik bêŋ êntêk sapêŋ. Yanida hatak iniŋ waklavôn lôk iniŋ loŋ takatu ba nêmo. ²⁷ *Wapômbêŋ hadum nôm takêŋ ek avômalô sapêŋ nêgê ba nêmbôlêm yani atu ba êthôn. Ma doŋtom miŋ hamô daim ek alalô tomtom ami.

²⁸ “Mi, hatôm anyô lôkauk te bôk hatô nena, ‘Yani habibôm hayô hêk alalô vov ba awa lôkmala lôk aveŋ ma

---

* 17:24: 1Kiŋ 8:27; Ap 7:48   * 17:25: Sng 50:12; Ais 42:5   * 17:27: Sng 145:18; Jer 23:23

lôkmala anêḡ ôdôḡ ma halêm anêḡ yani iyom.’ Ma unim ḡê lôkauk te bôk hato nena, ‘Alalô ma yani anêḡ nali.’

²⁹ * “Avanôḡ biḡ nena alalô ma Wapômbêḡ anêḡ nali ba intu miḡ mavi ek leḡḡimbi nena yani ma hatôm dahô takatu ba epesaḡ hathak gol lo seleva ma valu ami. Mi, dahô takêḡ ma anyô epesaḡ hathak baheḡḡ lôk iniḡ auk iyom. ³⁰ Sêbôk ma avômalô êthôḡ Wapômbêḡ paliḡ ba intu yani miḡ hêv kambom êḡ anêḡ viyaḡ hadêḡ i ami. Ma doḡtom yani lêk hanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ avômalô pik sapêḡ nena nede kapôlôḡḡ liliḡ. ³¹ *Yani bôk hatak waklavôḡ te yôv ek nindum abô. Ma bôk hatak anyô te ek indum ku êḡ thêthôḡ. Ôpêḡ bôk hama ma Wapômbêḡ hik liḡ hêk ḡama ek injik thô nena yani tem endarḡ avômalô sapêḡ iniḡ abô.”

³² Thêlô elarḡ Pol anêḡ abô hathak anyô haviyô hêk ḡama, êḡ ma vi ibi anêḡ abô êḡ liliḡ ma doḡtom vi enaḡ, “Yêlô leḡḡhaviḡ nadaḡḡ anêm abô esak nôḡ êntêk esak loḡbô.” ³³ Vêm ma Pol hatak thêlô ba hi. ³⁴ Thêlô doho êvhaviḡ ba esopa yani. Thêlô êḡ te ma Dionisius, yani ma Aliopagas iniḡ anyô te, lôk avi te ba anêḡ athêḡ nena Damalis, ma doho haviḡ.

18

Pol hi Kolin

¹ Vêm ma Pol hatak Atens ma hi Kolin. ² *Ma hapôm anyô Israeḡ te ba anêḡ athêḡ nena Akwila. Yani anêḡ malak ôdôḡ ma plovins Pontus. Bôk lovêḡ Plisila êḡmô malak Lom anêḡ Itali vêm ma Kiḡ Klodias hanaḡ ek avômalô Israeḡ sapêḡ netak Lom ba ini. Aêḡ ba thai i Kolin. Ba intu Pol hi ek êḡḡê thai. ³ *Thai ethak idum ku epesaḡ

* 17:29: Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26 * 17:31: Sng 96:13 * 18:2:

Lom 16:3 * 18:3: Ap 20:34

unyak hathak alim kupik ek nênmê vuli. Ku êḡ ma Pol anêḡ ku hathak hadum ba intu hamô haviḡ thai ba hadum ku êḡ haviḡ. ⁴ Sabat sapêḡ ma Pol hi Israêl iniḡ unyak yeḡ ma hanaḡ abô haviḡ thêlô ek injik avômalô Israêl lôk Glik iniḡ auk liliḡ ek nênmêmbiḡ.

⁵* Ma Silas lo Timoti etak Masedonia ma êlôk ba i Kolin, êḡ ma Pol hatak anêḡ ku epesaḡ sôp ma hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô iyom. Ba hanaḡ bêḡ hadêḡ avômalô Israêl nena, “Yisu ma Mesia atu.” ⁶* Vêḡ ma thêlô êpôlik hathak Pol ma enaḡ abôma hathak yani. Êḡ ma yani hik vonḡovaḡ vê hêk anêḡ kwêv ek injik Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ thô ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Malaiḡ atu ba tem êpôm môlô, êḡ ma môlôda unim kambom ma miḡ yenaḡ kambom ami. Ma lêk yahatak môlô avômalô Israêl ma yaha ek avômalô loḡ buyaḡ.”

⁷ Êḡ ma Pol hatak unyak yeḡ hêk ma hi hamô Titius Jastas anêḡ unyak. Ôpêḡ ma anyô loḡ buyaḡ atu ba hathak hêv yeḡ hadêḡ Wapômbêḡ ba anêḡ unyak hamô habobo unyak yeḡ atu. ⁸ Ma Klispus, anyô bêḡ atu ba hayabiḡ Israêl iniḡ unyak yeḡ, lôk anêḡ avômalô takatu ba êmô anêḡ unyak êvhaviḡ Anyô Bêḡ. Ma avômalô Kolin bêḡ anôḡ elanô Pol anêḡ abô ba êvhaviḡ ma ithik ḡaḡ.

⁹ Ma bôlôvôḡ te ma Pol hayê wêḡ ma Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ yani nena, “Onaḡ abô takêḡ bêḡ ma miḡ ôkô ba o bônôḡ ami. ¹⁰* Yahamô haviḡ o ba miḡ hatôm anyô late êyô ba imbuliḡ o ami. Mi, yenaḡ avômalô bêḡ anôḡ êmô malak êntêk.” ¹¹ Aêḡ ba Pol hamô Kolin ba hadôḡ avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô hatôm sondabêḡ te lôk ayôḡ baheḡvi ba lahavute haviḡ.

¹² Waklavôḡ Galio hayabiḡ plovins Akaia, êḡ ma avômalô Israêl anêḡ Kolin ethak donḡtom ba idum leḡḡḡaḡa

* 18:5: Ap 17:14-15   * 18:6: Ap 13:46,51; 20:26   * 18:10: Jos 1:9; Ais 41:10

hathak Pol ba ewa yani ba i loŋ idum abô. ¹³ Êŋ ma thêlô enaŋ, “Ôpêntêk hadôŋ avômalô ek nênem yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ hathak loŋôndê yaŋda atu ba habuliŋ abô balabuŋ.”

¹⁴ Pol hadum ek enaŋ abô êŋ viyaŋ, êŋ ma Galio hanaŋ hadêŋ avômalô Israeŋ takatu nena, “Môlô avômalô Israeŋ, môlô ôyê nena ôpêntêk hadum nômlate ba habuliŋ Lom iniŋ abô majaŋ mena hadum kambom bêŋ te, êŋ ma mavi ek yandaŋô môlônim abô. ¹⁵ Ma doŋtom abô takatu ba môlô onaŋ hathak ôpêntêk ma hathak abô lôk athêŋ doho ma môlô Israeŋ da unim abô balabuŋ. Ba intu tem miŋ yandaŋô abô êŋ ami. Mi, môlôda nopesaŋ abô êŋ.” ¹⁶ Ba intu hêv thêlô vê hêk loŋ idum abô. ¹⁷ Êŋ ma thêlô evaloŋ Israeŋ iniŋ unyak yeŋ anêŋ anyô bêŋ te anêŋ athêŋ nena Sostenes hêk ba ik yani habobo loŋ atu ba idum abô viyaiŋ. Ma Galio hayê ma hadum hatôm hathôŋ paliŋ.

Pol havôhi Antiok

¹⁸* Pol hamô Kolin sawa daim dokte. Vêma hatak ŋê êvhaŋi ma hi tamu Senkŋia ek enja yeŋ ba ni Silia. Ma Plisila lo Akwila iviŋ yani ba i. Pol bôk havak abô haviŋ Wapômbêŋ hathak nômlate ba intu miŋ hakapiŋ wakadôk ŋauŋ ami aleba hayô Senkŋia. Êŋ ma abô êŋ anêŋ daŋ ba intu hakapiŋ wakadôk ŋauŋ vê. ¹⁹⁻²¹ Vêma ethak yeŋ te ba i Epesus. Ma Pol hi Israeŋ iniŋ unyak yeŋ ma hanaŋ abô haviŋ avômalô Israeŋ. Ma thêlô enaŋ ek yani êmô imbiŋ thêlô wak doho vêmam, ma doŋtom yani miŋ halôk hathak iniŋ abô ami. Ba hathak yeŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ma tem yambôalêm êndêŋ môlô esak loŋbô.” Êŋ ma yani hatak Epesus ba hi. Ma hadô Plisila lo Akwila êmô Epesus. ²² Ma yeŋ hi Sisalia ma Pol hatak yeŋ êŋ ma hathak ba hi Jelusalem ek ênjê

---

* 18:18: Nam 6:18; Ap 21:24

avômalô êvhaviņ anêņ loņ êņ. Vêm ma halôk ba hi Antiok hamô Silia kapô.

²³ Pol hamô wak doho hamô Antiok vêm ma hi plovins Galesia lo Plijia iniņ malak nenanena ek embatho avômalô êvhaviņ kapôlôņiņ loņ.

Apolo hanaņ abô hamô Epesus lo Kolin

²⁴ Ma anyô Israel te anêņ athêņ nena Apolo hi hayô Epesus. Yani anêņ malak ôdôņ ma Aleksandlia. Yani ma anyô lôkauk bêņ ba hayala Wapômbêņ anêņ abô dedaņ mavi. ²⁵ Bôk êdôņ yani hathak Anyô Bêņ anêņ loņôndê ba intu kapô lôklokwaņ ek êdôņ avômalô esak auk thêthôņ êņ. Ma hanaņ abô thêthôņ hathak Yisu anêņ bôk lo loņ vi. Ma doņtom hayala ŋaņ atu ba Jon hathik avômalô hathak iyom. ²⁶ Yani hi avômalô Israel iniņ unyak yeņ ma hanaņ abô hathak Yisu ma miņ hakô ami. Ba Plisila lo Akwila elaņô anêņ abô ma elam yani ba hi iniņ unyak ma ewa Wapômbêņ anêņ abô atu ba miņ hayala ami sa hadêņ yani.

²⁷ Vêm ma Apolo lahaviņ ni plovins Akaia, ma avômalô êvhaviņ anêņ Epesus evatho yani anêņ auk loņ ek indum aêņ. Ba eto kapyra hadêņ avômalô êvhaviņ anêņ Akaia ek neja yani thô. Hi hayô Akaia, êņ ma hêv avômalô takatu ba êvhaviņ Wapômbêņ hathak anêņ wapôm sa bêņ anôņ. ²⁸ *Yani hamiņ lôklokwaņ ba hanaņ avômalô Israel iniņ abô viyaņ hêk avômalô sapêņ maleņiņ. Ma hawa Wapômbêņ anêņ kapyra sa ba hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêņ bôk havak abô yôv ek nêm êlêm.

19

Pol hi Epesus hathak loņbô

¹ *Apolo hamô Kolin denaņ ma Pol hi haveņ plovins Galesia lo Plijia kapô ba haveņ aleba hayô Epesus. Loņ êņ

---

* 18:28: Ap 9:22   * 19:1: 1Ko 3:6

ma hapôm avômalô êvhaviņ doho ²* ma hanaņ hik thêlô liņ, “Bôk ôêvhaviņ ba owa Lovak Matheņ e?”

Ma thêlô enaņ, “Mi, yêlô miņ bôk alaņđ abô te hathak Lovak Matheņ ami.”

³Êņ ma Pol hanaņ, “Ħaņ malê intu bôk môlô uthik?” Ma enaņ, “Jon anêņ Ħaņ.”

⁴* Ma Pol hanaņ, “Jon bôk hathik avômalô hathak Ħaņ nede kapôlôņiņ liliņ ma hanaņ ek avômalô nênemimbiņ ôpatu ba haveny yani yam. Ôpêņ ma Yisu.” ⁵ Thêlô elañđ abô êņ, ma ithik Ħaņ hathak Anyô Bêņ Yisu anêņ athêņ.

⁶* Ma Pol hatak baņ hayô hêk thêlô, êņ ma Lovak Matheņ hayô hamô thêlô ba enaņ abô masôm lôk abô plopet. ⁷Ħê takêņ ma hatôm laumiņ ba lahavuju la.

⁸Êņ ma Pol hi hamô Epesus hatôm ayôņ lô. Ma hathak hi avômalô Israeļ iniņ unyak yeņ ma hanaņ abô hathak Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak ek thêlô nênemimbiņ ma miņ hakô ami. ⁹ Ma doņtom thêlô doho evaloņ kapôlôņiņ loņ ba miņ êvhaviņ ami ma enaņ abôma hathak Anyô Bêņ anêņ loņôndê bêņ ek avômalô sapêņ nedaņđ. Aêņ ba Pol hatak thêlô ma hawa Ħê êvhaviņ ba i Tailanus anêņ kapo ekaksa halôk. Ma wak nômbêņ intu ma thêlô enaņ abô hamô loņ êņ. ¹⁰ Pol hadum aêņ hatôm sondabêņ ju. Aêņ ba intu avômalô Israeļ lôk avômalô Glik takatu ba êmô plovis Esia elañđ Anyô Bêņ anêņ abô.

Skeva nali

¹¹* Wapômbêņ hêv lôklokwaņ hadêņ Pol ba hadum nômbithi yaņda lomaloma. ¹²* Ba intu sôp seleņ lo sôp daņ takatu ba Pol hasôm, ewa ba i ethav hathak avômalô lôk lijiņ ba ibitak mavi ma Ħgôk etak i ba i.

---

* 19:2: Ap 8:16   * 19:4: Mat 3:11   * 19:6: Ap 8:17; 10:44,46   * 19:11: Ap 14:3   * 19:12: Ap 5:15

¹³ Ma avômalô Israeël doho idum ku nê-nêm ngôk vê ba ethak i lomalak lomalak. Ma thêlô doho idum ku êñ, ma elam Anyô Bêñ Yisu anêñ athêñ hayô ñê lôk ngôk takêñ vòv ba enañ, “Hathak Yisu atu ba Pol hanañ abô hathak anêñ athêñ, yahanañ nena otak ôpêntêk ba nu.” ¹⁴ Ma Israeël iniñ ñê bêñbêñ êbôk da te anêñ athêñ nena Skeva namalô baherñvi ba lahavuju idum aêñ haviñ. ¹⁵ Ma wak te ma ngôk hawê iniñ abô viyañ ba hanañ, “Yahayala Yisu, ma yahayala Pol, ma môlô ma opalê?” ¹⁶ Êñ ma ôpatu ba ngôk havalonj lonj hasôv kisi hayô hêk i ba hik i mayav bomañ aleba thêlô sapêñ ewa thalalenj ba êsôv lenjvinpopam ele unyak viyaiñ ba i.

¹⁷ *Ma avômalô Israeël lo Glik anêñ Epesus elañô abô êñ, ma êkô kambom ba êv athêñ bêñ hadêñ Anyô Bêñ Yisu. ¹⁸ Ma avômalô êvhaviñ bêñ anônj êlêm ma enañ iniñ kambom lomalama bêñ. ¹⁹ Thêlô vi êbôk siniñ ma vi idum aloyak, aêñ ba isup iniñ kapyã aloyak sapêñ hathak donjom ma êbôk hathak atum hêk avômalô maleñij. Ekaturj kapyã takêñ ba anêñ vuli hatôm 50,000 seleva. ²⁰ Hathak kobom êñ ma Anyô Bêñ anêñ abô halanvinj ba hi mayaliv ma anêñ lôklokwanj halumbak bêñ.

²¹ *Nôm takêñ habitak vêm ma Pol lahabi ni Jelusalem ba halom hêk lonjondê yanj atu hi plovins Masedonia lo Akaia. Ma hanañ, “Yaha Jelusalem vêm ma tem yana Lom imbiñ.” ²² Ma yani hêv Timoti lo Elastus, anyô ju atu ba idum ku haviñ yani, ba i Masedonia. Ma yanida hamô plovins Esia dokte vêmam.

Ngalakngalak bêñ habitak Epesus

²³ *Wak êñ ma avômalô ethañ i hathak Yisu anêñ lonjondê ba ngalakngalak bêñ habitak. ²⁴ Anyô atu ba

---

* 19:17: Ap 5:11   * 19:21: Ap 23:11; Lom 1:13   * 19:23: 2Ko 1:8

hadum ba nô m ê n habitak anê n athê n nena Demitlius. Ôpê n ma anyô hapesa n nô mkama hathak seleva. Ba hathak hapesa n ngô kba avi Atemis anê n malakba anê n dahô ek avô malô nê ndô ê mô ini n unyak kapô. Yani lô k anyô doho ethak ê vôn valu bê n hathak ini n ku ê n. ²⁵ Wak te ma ôpê n dalam nê ku ê n sapê n ethak do ntom ba hana n, “Aiya n thê lô, oda n. Mô lô oyala nena alalô avôn valu bê n hathak alalô ani n ku ê ntê k. ²⁶ Ma do ntom lê k ô yê lo ola n abô hathak nô m atu ba Pol hadum. Ôpê n hathak hana n nena ngô k takatu ba anyô epesa n hathak bahe ni n, ê n ma mi n wapô mbê n anô n ami. Yani hana n aê n ba avô malô bê n anô n ê vha vi n anê n abô ba etak alalô ani n ngô kba Atemis. Yani hadum aê n hamô Epesus ma bidon oya n ma tem anê n abô ê n endan vi n embe n plovins Esia sapê n. ²⁷ Nôm ê n tem indum ba avô malô nê gê alalô ani n ku ê tôm nô m kambom. Lô k nê gê ngô k lô k athê n bê n ngô kba avi Atemis anê n malakba ê tôm nô m oya n. Ma ngô k avi ê n atu ba avô malô plovins Esia lô k avô malô pik bê n ê ntê k sapê n ethak ê v ye n hathak, yanida anê n athê n tem nê m yak.”

²⁸ Thê lô elan ô abô ê n ma le ni nmani n kambom ba elam kaê k lô klala nena, “Atemis anê n Epesus ma ngô kba lô kman gi n anô n!” ²⁹ *Bidon oya n ma ngalak ngalak bê n ê n have n Epesus sapê n. Ma avô malô evalon Gaius lo Alistakas, thai ma nê Masedonia ju atu ba ethak eve n havi n Pol, ma elan vi n hathak do ntom ba i ini n lon evalon sa bê nbê n halô k. ³⁰ Ma Pol lahavi n ni lon ê n kapô ek ena n abô ê ndê n avô malô nô mbê n ê n, ma do ntom nê ê vha vi n imi n yani lon si n. ³¹ Ma nê bê nbê n doho anê n plovins Esia takatu ba ê mô Epesus, thê lô ma Pol anê n nê mô lô ba ê v abô hadê n Pol ba ena n nena, “Mi n ô yô kapô ami. Tem nijik o vônô ba dô.”

---

* 19:29; Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

³² Ma avômalô nômbênj atu ba êmô loj êj kapô iniñ auk hêv yak ba elam kaêk lomalama. Ma bênj anôj miñ eyala iniñ ethak doñtom êj anêj ôdôj ami. ³³ Ma avômalô Israeł isisuñ iniñ anyô te anêj athênj nena Aleksanda ek ni imiñ avômalô nômbênj atu maleñij ek enañ abô esak malaiñ êj. Êj ma Aleksanda hêv bañ hathak leñ ek avômalô bônônj ek enañ abô. ³⁴ Ma doñtom avômalô nômbênj êj êyê nena yani ma anyô Israeł te, êj ma thêlô êvôlô veñijbôlêk hathak doñtom ba elam lôklala nena, “Atemis anêj Epesus ma ñgôkba lôkmañij anôj!” Elam aêj halôk ba halôk hatôm wakma lokwañju.

³⁵ Vêm ma Epesus iniñ anyô bênj hapesañ kapya hanañ ek avômalô lôkthô bônônj. Êj ma hanañ, “Avômalô Epesus, avômalô pik sapênj eyala nena Epesus ma malak bênj atu ba hayabiñ ñgôkba lôkmañij Atemis anêj malakba lôk anêj valu matheñ atu ba hêv yak halôk leñ ba habup. ³⁶ Auk êj ma hêk yaiñ ba avômalô pik sapênj eyala. Ba intu môlô bônônj ma noyabiñ am ek miñ nundum nômlate mayaliv ami. ³⁷ Môlô ovaloñ anyô ju êntêk ba owa ba ôlêm, ma doñtom miñ enañ abôma hathak alalôaniñ ñgôkba avi mena ewa malakba anêj nômla vani ami. Mi. ³⁸ Ma alalôaniñ unyak nedañô abô lôk anêj ñê bênjbênj nindum abô esak i intu êmô. Aêj ba Demitlius lôk ñê takatu ba epesañ nômkama hathak seleva iniñ malaiñ la hêk, êj ma neja ba ini ek ñê idum abô hathak. ³⁹ Aêj ba abô yañ hamiñ denañ, êj ma waklavônj atu ñê idum abô hathak ethak doñtom, ma nê m êndênj i. ⁴⁰ Noyabiñ am mavi. ñê bênj Lom idum abô ek alalô hathak nô m ñgalakñgalak takatu ba lêk habitak, êj ma tem alalô abô mi ek malê nena nô m ñgalakñgalak êj anêj ôdôj mi.” ⁴¹ Yani hanañ abô êj yôv ma hêv avômalô ba i iniñ loj mayaliv.

20

Pol hadum ku hamô plovins Masedonia lo Glis

¹ ñgalakngalak bêñ êñ lêk yôv, ma Pol dalam avômalô êvhaviñ ethak doñtom. Ma hanañ abô doho ek embatho thêlô loñ. Vêm ma hanañ waklêvônñ hadêñ i ma hatak Epesus ba hi Masedonia. ² Yani haveñ loñ êñ anêñ lomalak nenanena ma hanañ abô bêñ anônñ ek embatho i loñ aleba hayô Glis. ³ Êñ ma hamô loñ êñ ayônñ lô. Ma hadum ek enja yeñ ba ni Silia, ma doñtom halanô nena avômalô Israeñ ibutiñ abô nena hathak yeñ ma thêlô nesak imbiñ ek nijik yani vônô. Aêñ ba Pol lahabi nena êmbôni endom plovins Masedonia esak loñbô. ⁴ Êntêk ma ñê takatu ba ethak eveñ haviñ Pol iniñ athêñ: Sopata anêñ Belia, yani ma Pailas anêñ nakaduñ, ma Alistakas lo Sekandas anêñ Tesalonaika, ma Gaius anêñ Debi, ma Tikikus lo Tlopimas anêñ plovins Esia, ma Timoti. ⁵ ñê takêntêk êmônñ ba i eyabiñ yêlô êmô Tloas. ⁶ Ma yêlô a amô Pilipai aleba avômalô Israeñ iniñ waklavônñ Eyañ Polom Yis Mi hale ba hi. Êñ ma yêlô atak Pilipai ma athak yeñ ba aveñ hatôm wak baherñvi ma yêlô athak Tloas ma apôm thêlô. Ma yêlô amô Tloas hatôm sonda te.

Pol hik Yutikas liñ

⁷⁻⁹ Sonda te anêñ wak môñ ma yêlô lôk ñê êvhaviñ athak doñtom ek nañgañ Anyô Bêñ anêñ polom mathêñ. Yêlô athak unyak daim te ba amô kapô bôlô te lô atu hêk vuliñ ma avômalô êtôm atum lam bêñ anônñ ba êthôkwêñ haveñ. Pol lahabi etak thêlô êndêñ lôkbôk ba intu hanañ abô daim aleba bôlôvônñ biñ. Ma anyô muk te anêñ athêñ nena Yutikas hamô unyak abôlêk lovak ma halanô Pol anêñ abô aleba ma hayañ ma hêk sôm. Êñ ma hêv yak ba hi tamu pik. Ma thêlô i ek neja yani, ma doñtom lêk hama yôv. ¹⁰ Ma Pol halôk ba hi ma hayô hêk ôpêñ ma havalonñ yani

ma hanañ, “Môlô miñ noboloba ami. Yani hêk lôkmala.”
¹¹ Vêm ma Pol thêlô êvôi unyak vuliñ hathak loñbô ma eyañ Anyô Bêñ anêñ polom mathen. Êñ ma Pol hanañ abô bêñ anôñ hathak loñbô aleba hayañ wak bêñ ma hi. ¹² Ma anyô muk atu ba Pol hik liñ anêñ avômalô ewa yani ba i unyak lôk leñimavi anôñ.

Pol hatak Tloas ma hi Miletus

¹³ Pol lahaviñ embeñ pik ba ni Asos ma hanañ ek yêlô nasak yeñ ba ana napôm yani êndôk loñ êñ. ¹⁴ Pol hapôm yêlô halôk Asos ma yêlô awa yani hathak yeñ ba a Mitilini. ¹⁵ Ma haviyô hayañ ma atak Mitilini ma yêlô a ñgavithôm Kios ma doñtom miñ athak liñ ami. Ma hayañ hathak loñbô ma yêlô a ayô apôm ñgavithôm Samos. Ma hayañ te ma yêlô ayô Miletus. ¹⁶ Pol lahaviñ êñjê waklavôñ Pentikos êndôk Jelusalem ba intu lahaviñ ni kethen. Aêñ ba hadô ni Epesus ek malê nena hi loñ êñ ma tem êmô plovins Esia sawa daim.

Pol hanañ waklêvôñ hadêñ ñê bêñbêñ anêñ Epesus

¹⁷ *Pol hamô Miletus ma hêv abô hadêñ Epesus nena avômalô êvhaviñ iniñ avaka sapêñ ini êndên yani. ¹⁸ *Thêlô êyô ma yani hanañ, “Môlô oyala ku takatu ba yahayô Esia môñ anôñ ma yahamô haviñ môlô ba yahadum aleba lêk. ¹⁹ Avômalô Islael ethak êv malaiñ lomaloma hadêñ ya lôk ibutiñ abô ek nimbuliñ ya lôbôlôñ. Ma doñtom yahatauviñ ya aleba yaôna ma yahadum Anyô Bêñ anêñ ku lôk yamalen thôk. ²⁰ Ma oyala nena abô alêla takatu ba hêv môlô sa, êñ ma yahanañ abô takên bêñ lôk yalenvidon iyom. Ma yahadôñ môlô hamô loñ yaiñ lôk haveñ môlônim unyak nenanena haviñ. ²¹ Ma yahanañ abô doñtom êntêk hadêñ avômalô Islael lôk avômalô loñ

---

* 20:17: Ap 18:21   * 20:18: Ap 18:19–19:41

buyan nena nede kapôlônij liliñ êndên Wapômbên ba nênmimbiñ alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu.

²² “Ma lêk Lovak Matheñ hakak ya ek yana Jelusalem. Ma miñ yahayala nena malê intu tem êpôm ya anên loñ êñ ami. ²³ *Nôm doñtom intu yahayala ma aêntêk. Malak nômbên atu ba yahayô ma Lovak Matheñ hanañ hadên ya nena, “Tem malaiñ lomaloma êpôm o lôk ômô koladôn.”

²⁴ *Ma miñ yaleñ hik ya hathak nôm takên ami. Lôk miñ yahayê yaleñviñkupik hatôm nômbên ek ya ami. Mi, yenañ auk bên ma yamiñ lôklokwan ba yandum ku takatu ba Anyô Bêñ Yisu hêv hadên ya endeba êyô anên dañ am. Ku êñ ma aêntêk: yanañ Abô Mavi bên esak Anyô Bêñ anên wapôm.

²⁵ “Ma môlô takatu ba bôk yahamô haviñ ba yahanañ abô hathak Wapômbên anên loñ lôkliñyak, ondañô. Lêk yahayala nena môlô te tem miñ ênjê yamaleñ esak loñbô ami. ²⁶ Aên ba yahanañ bên hadên môlô nena anyôla hadô Wapômbên anên abô ba hapôm malaiñ, êñ ma miñ yenañ kambom ami. ²⁷ Ek malê nena yahanañ Wapômbên anên loñôndê sapên bên hadên môlô ma miñ yahakô ami. ²⁸ *Noyabiñ am lôk avômalô takatu ba bôk Lovak Matheñ hêv hadên môlô ek noyabiñ i. Ma noyabiñ Wapômbên anên avômalô êvhaviñ takatu ba yani bôk hêv i vuli hathak yanida anên thalaleñ. ²⁹ *Yahayala nena yahatak môlô ba yaha, êñ ma kédônwaga abôyan tem nêlêm êtôm avuñ yatap ek nimbuliñ boksipsip. ³⁰ Ma môlôda doho tem nonañ abôyan ba nunduviñ abô avanôn ek nôbôv nê êvhaviñ vi ek nesopa i. ³¹ *Aên ba noyabiñ am ma lemimimbi nena hatôm sondabên lô anên wak lo

---

* 20:23: Ap 9:16; 21:11   * 20:24: Ap 21:13; 2Ti 4:7   * 20:28: 1Ti 4:16;
1Pi 5:2-4   * 20:29: Mat 7:15; Jon 10:12   * 20:31: 1Te 2:11

bôlôvôn ma yahanaj abô hadêj môle lôk yamalej thok ek yambatho môle lonj.

³² “Ma lêk yahatak môle halok Wapombênj baj lôk anêj abô hathak anêj wapôm. Abô êj ma hatôm embatho môle lonj ba nêj lonj ênjêk malak lej ek môle imbiy jê mathej takatu ba bôk êmô yôv. ³³ *Ma miy yamalejkilik hathak anyôla anêj seleva lo gol ma sôp ami. ³⁴ *Ma môle da oyala nena yada yahadum ku hathak yabahej ek yahêv yada sa lôk jê takatu ba idum ku ivinj ya. ³⁵ Ku takatu ba yahadum hik thô hadêj môle nena mavi ek alalô nandum ku bêj ek nanêj avômalô siv sa. Ma lemimimbi abô takatu ba Anyô Bêj Yisu bôk hana j nena, ‘Anyô yaj hêv nômlate ek hêv o sa, ma tem lemmavi. Ma dojtom hôv nômlate ek nêj anyô yaj sa, êj ma tem lemmavi anôj.’ ”

³⁶ Pol hana j abô takêj yôv, ma halek vadônj lêlô ma hatej mek havinj thêlô. ³⁷ Ma thêlô sapêj evalonj yani ba ilinj ma elaj bêj hathak yani. ³⁸ Êj ma thêlô ewa yani ba i etak hathak yej. Thêlô lejinjalainj kambom hathak abô takatu ba bôk hana j nena tem miy nêgê yani ma esak lonj bô ami.

21

Pol hi Jerusalem

¹ Yêlô atak thêlô lôk kapôlônjinj malainj, ma yej hatak ngwêk dan anêj Miletus ba hi nôjnônj hadêj ngavithôm Kos. Haviyô haya j ma yêlô ayô ngavithôm Lodes vêm ma a Patala. ² Ma yêlô atak yej êj ma apôm yej yaj atu ba tem ni Pinisia, êj ma yêlô athak yej êj ba a. ³ Ma yêlô a aleba ayê ngavithôm Saiplus hamô vituvulu baherji ke j ma yêlô alom baherji anôj aleba ayô Taia hêk plovin

* 20:33: 1Ko 9:11-12   * 20:34: Ap 18:3; 1Te 2:9

Silia. Loŋ êŋ ma yeŋ hadum ek etak anêŋ nômkama êndôk biŋ. ⁴ *Êŋ ma yêlô apôm nê êvhaviŋ anêŋ loŋ êŋ ba amô haviŋ thêlô hatôm sonda daluk te. Ma hathak Lovak Matheŋ ma thêlô enaŋ lôklokwaŋ hadêŋ Pol nena miŋ ni Jelusalem ami. ⁵ Ma doŋtom sonda daluk êŋ anêŋ daŋ, ma yêlô a ek nasak yeŋ esak loŋbô. Ma nê êvhaviŋ lôk vênji lôk nali elom yêlô ibup ŋgwêk daŋ. Ma ŋgwêk daŋ ma yêlô alek veŋiŋ lêlô ma ateaŋ mek. ⁶ Vêm ma ekam yêlô ma yêlô athak yeŋ ba a ma thêlô êvôi iniŋ loŋ hathak loŋbô.

⁷ Ma yeŋ hatak Taia ma hi aleba hayô Tolemes. Ma anêŋ Tolemes ma yêlô a ek nagê nê êvhaviŋ ba namô imbiŋ thêlô êtôm wak te. ⁸ *Haviyô hayaŋ ma yêlô athak yeŋ ba a ayô Sisalia. Ma yêlô amô Pilip anêŋ unyak. Yani ma anyô hanaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ. Bôk etak nê baheŋvi ba lahavuju ek nênmê aposel sa ba Pilip ma nê êŋ te. ⁹ Yani anêŋ nali avi muk ayova êmô. Thêlô ethak enaŋ abô hatôm plopet.

¹⁰ *Yêlô amô wak doho ma plopet te anêŋ athêŋ nena Agabas hatak Judia ma halôk ba halêm Sisalia. ¹¹ *Yani halêm hayô ek yêlô ma hawa Pol anêŋ bokŋgôp ba hakak yanida baŋ lo va loŋ hathak ma hanaŋ, “Lovak Matheŋ hanaŋ nena, ‘Avômalô Israeal anêŋ Jelusalem tem nekak bokŋgôp êntêk anêŋ alaŋ aêŋ iyom ba nênmê yani êndôk avômalô loŋ buyaŋ baheŋiŋ.’”

¹² Yêlô alaŋô abô êŋ, ma yêlô lôk avômalô loŋ êŋ alaŋ ba anaŋ hadêŋ Pol nena miŋ ni Jelusalem ami. ¹³ *Êŋ ma Pol hanaŋ nena, “Môlô olaŋ ba ômô yabiŋdaluk lu eka? Ya lêk yahapesaŋ ya yôv ek yamô koladôn mena ik ya vônô halôk Jelusalem hathak Anyô Bêŋ Yisu anêŋ athêŋ la. Êŋ ma hatôm.” ¹⁴ Yêlô ayê nena yani miŋ hatôm endanô

* 21:4: Ap 20:23   * 21:8: Ap 6:5; 8:40   * 21:10: Ap 11:28   * 21:11:

Ap 20:23; 21:33   * 21:13: Ap 20:24

yêlôaniņ abô ami ba intu yêlô atak auk êņ ma anaņ, “Anyô Bêņ anêņ lahaviņ injik anôņ.”

Pol hayô Jelusalem

¹⁵ Vêm ma yêlô apesaņ i ek ana Jelusalem. ¹⁶ Ma ñê êvhaviņ doho anêņ Sisalia elom yêlô ba i Neson anêņ unyak ek namô. Yani ma anyô Saiplus te atu ba bôk hêvhaviņ môņ anôņ.

¹⁷ Yêlô ayô Jelusalem ma ñê êvhaviņ ewa yêlô thô lôk leņiņmavi anôņ. ¹⁸ Haviyô hayaņ ma yêlô lôk Pol a ek nagê Jems ma avômalô êvhaviņ iniņ avaka sapêņ êmô haviņ. ¹⁹ *Ma Pol hakam thêlô ma hanaņ hathak nôm takatu ba Wapômbêņ hadum hathak yani hêk avômalô loņ buyaņ malêvôņ.

²⁰ *Thêlô elañô abô êņ, ma êbô Wapômbêņ. Ba enaņ hadêņ Pol, “Aiyaņ, ondanô. Avômalô Islael lubuņlubuņ bôk êvhaviņ Yisu yôv ba thêlô lôklokwaņ ek nesopa Mose anêņ balabuņ. ²¹ Ma thêlô bôk elañô yôv nena hôdôņ avômalô Islael takatu ba êmô ñê loņ buyaņ malêvôņ nena netak Mose anêņ balabuņ lôk miņ neņgothe nali iniņ kupik vê ami lôk miņ nebaloņ yêlôaniņ kobom ami. ²² Tem nedaņô nena lêk hólêm ba alalô nandum malê? ²³ *Osopa yêlôaniņ auk êntêk. Yêlôaniņ anyô ayova êmô ba bôk ibutiņ abô haviņ Wapômbêņ ek nindum nômlate ek nimbitak matheņ. ²⁴ Onja ñê takêntêk ba nu unyak matheņ ma umbiņ thêlô esak loņôndê atu ba esopa ek indum thêlô nimbitak mabuņ ênjêk Wapômbêņ ma. Ma nêma valu ek thêlô nênem êtôm iniņ da vêm ma neņgulu leņiņkadôk ģauņ sapêņ vê. Undum aêņ ma tem avômalô sapêņ neyala nena abô takatu ba elañô ma abôyaņ. Ma oda hôwê balabuņ vibiņ haviņ. ²⁵ *Ma hathak avômalô

* 21:19: Ap 15:12   * 21:20: Ap 15:1,5   * 21:23: Nam 6:1-20; Ap 18:18

* 21:25: Ap 15:29

loŋ buyaŋ takatu ba êvhaviŋ, yêlô bôk ato kapyâ hadêŋ thêlô yôv ek nenaŋ abô takatu ba alalô bôk abutiŋ nena thêlô miŋ nejaŋ alim takatu ba êv hatôm da hadêŋ ngôk dahô ami, lôk miŋ ninum thalaleŋ ami, ma miŋ nejaŋ alim takatu ba ekak leŋselo siŋ ami, ma netak sek waliliŋ.”

²⁶ *Haviyô hayaŋ ma Pol lôk ɳê ayova atu i unyak matheŋ ba esopa loŋôndê atu ba indum thêlô nimbitak mabuŋ ênjêk Wapômbêŋ ma. Vêm ma hi unyak matheŋ kapô ma hanaŋ hadêŋ ɳê êbôk da nena wak baheŋvi ba lahavuju hale ba hi, ma tem iniŋ waklavôŋ nêômô mabuŋ anêŋ daŋ ba intu tem nêlêm esak loŋbô ek nêmbôk thêlôda tomtom iniŋ da.

Evaloŋ Pol

²⁷ Wak baheŋvi ba lahavuju atu habobo anêŋ daŋ ma avômalô Israeal anêŋ plovins Esia êyê Pol hamiŋ unyak matheŋ. Êŋ ma ibi avômalô nômbêŋ atu leŋiŋ ba evaloŋ Pol. ²⁸ Ma elam kaêk aêntêk, “Môlô ɳê Israeal, nônêm yêlô sa! Anyô êntêk ma ôpatu ba hathak hanaŋ abô kambom hathak alalô lôk abô balabuŋ ma unyak matheŋ êntêk haveŋ lomalak nenanena ba hadôŋ avômalô sapêŋ hathak auk êŋ. Ma nômla yaŋ haviŋ aêntêk. Yani halom ɳê loŋ buyaŋ doho ba ibitak êyô unyak matheŋ êntêk kapô ba idum loŋ matheŋ habitak lelaik.” ²⁹ *Thêlô enaŋ aêŋ ek malê nena bôk êyê Tlopimas anêŋ Epesus hamô Jelusalem haviŋ Pol ba esorŋ nena bôk Pol halom yani ba hi unyak matheŋ kapô.

³⁰ Êŋ ma avômalô Jelusalem sapêŋ leŋiŋŋaŋa kambom ba elarŋviŋ ethak doŋtom ma evaloŋ Pol ba êvôv hale unyak matheŋ viyaiŋ ba hi. Ma ketheŋ oyaŋ ma ik unyak matheŋ anêŋ badêŋ abôlêk siŋ ek miŋ ini kapô esak loŋbô ami. ³¹ Thêlô idum ek nijik yani vônô haveŋ denaŋ, ma

---

* 21:26: 1Ko 9:20   * 21:29: Ap 20:4

abô halarvîñ hi hayô Lom iniñ anyô vovak laik môñ nena avômalô Jerusalem sapêñ idum pôk lili bêñ anôñ. ³² Êñ ma yani hawa nê vovak lôk nê vovak laik doho ba elarvîñ ba i hadêñ avômalô nômbêñ atu. Avômalô êyê anyô vovak laik môñ lôk anêñ nê vovak êlêm, êñ ma etak Pol ba miñ ik yani hathak loñbô ami. ³³ Anyô vovak laik môñ hayô ma havalonj Pol ma hanañ hadêñ nê vovak nena nekak Pol loñ esak señ ju. Ma hanañ hik avômalô liñ nena, “Yani ma opalê ba hadum malê te?”

³⁴ Ma avômalô vi elam abô te ma vi elam abô yañ. Pôk lili bêñ habitak ba anyô vovak laik môñ miñ hatôm êpôm malaiñ êñ anêñ ôdôn ami. Ba intu hanañ hadêñ nê vovak ek neja Pol imbitak êyô iniñ loñ êmô. ³⁵ Thêlô ewa Pol êyô loñ êñ anêñ alêlê ma avômalô leñiññaña kambom ek nijik yani vônô ba intu nê vovak êv Pol liñ hathak leñ ek miñ hatôm nijik yani ami. ³⁶ *Ma avômalô nômbêñ atu ba evenj yam elam mathalaleñ nena, “Uñgwik yani vônô! Uñgwik yani vônô!”

³⁷ Ma nê vovak ebobo iniñ loñ êmô, êñ ma Pol hanañ hathak abô Glik hadêñ anyô vovak laik môñ nena, “Hatôm yanañ abô te êndêñ o e?” Ma anyô vovak laik môñ hasonj ba hanañ, “Hoyala abô Glik, e? ³⁸ *Yahasonj nena o anyô Ijip sêbôk ba huik vovak hadêñ Lom ba howa nê kambom takatu ba ik anyô vônô hatôm 4,000 ba hu loñ thiliv la.”

³⁹ Ma Pol hanañ, “Mi. Ya anyô Israël te ba yenañ loñ ma Tasus hêk plovins Silisia. Yenañ loñ ma loñ lôk athêñ. Hatôm yanañ abô dokte êndêñ avômalô takêntêk e?”

⁴⁰ Ma anyô vovak laik môñ halôk, ma Pol hamiñ alêlê ma hêv bañ hathak leñ ek avômalô bônônj. Thêlô bônônj, êñ ma Pol hanañ abô hadêñ thêlô hathak abô Hiblu.

---

* 21:36: Luk 23:18   * 21:38: Ap 5:36-37

22

¹ Ba hanañ nena, “Aiyañ thêlô lo wakamik thêlô, nodañô. Tem yanañ nôm êñ bêñ êndêñ môlô.” ² Ma elañô Pol hanañ abô hathak abô Hiblu, êñ ma thêlô imiñ tiñiñ.

Êñ ma Pol hanañ, ³* “Ya anyô Israêl. Wakatik havathu ya hêk Tasus anêñ plovins Silisia, ma doñtom yahalumbak bêñ hamô loñ êntêk. Ma Gameliel bôk hadôñ ya dedaun mavi hathak bumalô iniñ balabuñ. Ma ya bôk lôklok-wañ bomañ ek yasopa Wapômbêñ hatôm môlô êntêk lêk udum. ⁴* Bôk yahêv vovañ hadêñ nê takatu ba esopa Yisu anêñ loñôndê ba yahatak anyô lo avi halôk koladôñ lôk yahanañ ek nijik thêlô vônô. ⁵ Anyô bêñ habôk da lôk Israêl iniñ nê bêñbêñ eyala nôm takêntêk. Thêlô eto kapyâ te hadêñ iniñ iviyañ anêñ Damaskas ek nijik ku takatu tem yandum thô êndêñ thêlô. Ku êñ ma yambaloñ nê takatu ba esopa Yisu anêñ loñôndê ba yanja i ba yalêm Jêlusalem ek nêñêm vovañ êndêñ i.

⁶ “Yaha ek yandum ku êñ ba hatôm waktêvôn biñ ma yahabobo Damaskas. Ma kethêñ oyañ ma deda bêñ te anêñ leñ habi hayô hêk ya. ⁷ Ma yahêv yak halôk pik ma yahalañô abô te hanañ hadêñ ya, ‘Sol, Sol, aisê ka hubuliñ ya?’

⁸ “Ma yahanañ viyañ, ‘Anyô Bêñ, o ma opalê?’

“Ma hanañ nena, ‘Ya Yisu anêñ Nasalet, ôpatu ba hôêv vovañ hadêñ.’ ⁹ Nê takatu ba iviñ ya êyê deda êñ, ma doñtom miñ elañô ôpatu anêñ abô atu ba hanañ hadêñ ya ami.

¹⁰ “Ma yahanañ, ‘Anyô Bêñ, yandum malê?’

“Ma Anyô Bêñ hanañ nena, ‘Umbiyô ba nu Damaskas ma anyô te tem enañ êndêñ o esak ku takatu ba bôk yahatak yôv ek undum.’ ¹¹ Deda bêñ êñ habi yamaleñ siñ

* 22:3: Ap 5:34   * 22:4: Ap 8:3

ba miñ hatôm yangê loñ ami. Aêñ ba ñê takatu iviñ ya evaloñ yabaheñ ba edadi ya hi Damaskas.

¹² “Ma anyô te anêñ athêñ nena Ananaias hamô loñ êñ ba halêm ek êñjê ya. Yani hathak hasopa abô balabuñ dedauñ mavi, ma avômalô Israël takatu ba êmô Damaskas ethak elam yani nena anyô mavi. ¹³ Yani hamiñ habobo ya ma hanañ, ‘Aiyañ Sol, nôñgô tak esak loñbô!’ Ma ketheñ oyañ ma yahayê yani.

¹⁴ “Ma hanañ, ‘Bumalô thêlô iniñ Wapômbêñ hatak o ek oyala anêñ lahaviñ lôk nôñgô anêñ Anyô Thêthôn Yisu lôk ondanô laselo. ¹⁵ Tem umbitak êtôm anêñ anyô onañ anêñ abô bêñ êndêñ avômalô sapêñ esak nôm takatu ba hôyê lo holañô. ¹⁶ Lêk aisê, hoyabiñ malê? Umbiyô ma usik o êndôk ñañ lôk ondam anêñ athêñ ek êmbôkwiñ anêm kambom sapêñ vê.’

¹⁷ “Vêm ma yahaleha Jerusalem ma wak te ma yahateñ mek hamô unyak matherñ kapô ma yahatulak ba yahayê wêñ te. ¹⁸ *Ma yahayê Anyô Bêñ hanañ abô hadêñ ya ba hanañ, ‘O ketheñ, otak Jerusalem ba nu. Ek malê nena avômalô loñ êntêk tem miñ nedañô anêm abô takatu ba honañ hathak ya ami.’

¹⁹ * “Ma yahanañ, ‘Anyô Bêñ, thêlô eyala nena bôk yahaveñ avômalô Israël iniñ unyak yeñ nenanena takatu ba hamô lomalak ek yanja avômalô takatu ba êvhaviñ o ek yambali thêlô ba yatak i êndôk koladôn. ²⁰ *Ma ik Stiven anêm anyô atu ba hanañ anêm abô bêñ vônô ma lêk yahamiñ loñ êñ haviñ ba intu yahalôk hathak auk êñ ba yahayabiñ ñê ik yani vônô iniñ sôp.’

²¹ * “Êñ ma Wapômbêñ hanañ hadêñ ya, ‘Nu, tem yanêm o êndêñ avômalô loñ buyañ takatu ba êmô daimbô.’ ”

* 22:18: Ap 9:29-30 * 22:19: Ap 8:3; 26:9-11 * 22:20: Ap 8:1 * 22:21: Ap 9:15

²² Avômalô Israêl elarjô Pol anêñ abô aleba hanañ bute nena, “Wapômbêñ hêv yani ba hi ek ñê loñ buyañ”, êñ ma thêlô elam lôklala nena, “Uñgwik yani vônô! Miñ notak yani ek êmô lôkmala ami.” ²³ Ma thêlô elam lôklala ba ibi iniñ kwêv daim thô ma ibi vonçovañ hathak leñ ek injik thô nena leñiñmaniñ hathak abô takatu ba Pol hanañ. ²⁴ Êñ ma anyô vovak laik môñ hanañ ek ñê vovak neja Pol ba ini iniñ loñ. Ma hanañ nena nebali yani esak yak wabeñ lôk nenañ injik yani liñ ek neyala nena avômalô leñiññaña hathak malê ba elam kaêk lôklala. ²⁵ *Thêlô eto Pol va lo bañ thêthôn ma ekak loñ ek nebali yani, êñ ma Pol hanañ hadêñ anyô vovak laik atu ba hamiñ habobo yani nena, “Lom iniñ balabuñ hanañ aisê hathak avômalô Lom da? Hatôm nobali anyô Lom te atu ba miñ hadum abô ba êpôm anêñ kambom ami denañ e?”

²⁶ Anyô vovak laik hanañ abô êñ ma hi hanañ hadêñ anyô vovak laik môñ nena, “Hudum malê? Ôpêntêk ma anyô Lom te.”

²⁷ Ma anyô vovak laik môñ hi hadêñ Pol ma hanañ hik yani liñ, “O ma anyô Lom te e?” Ma Pol hanañ, “Intu êñ.”

²⁸ Ma anyô vovak laik môñ hanañ, “Bôk yahêv valuseleñ bêñ anôn hadêñ Lom ek yambitak anyô Lom te.” Ma Pol hanañ, “Ya mi, wakamik ma anyô Lom ba intu yahabitak anyô Lom haviñ.”

²⁹ *Êñ ma ñê takatu ba idum ek nenañ injik yani liñ, etak yani ba i ketheñ. Ma anyô vovak laik môñ hasoñ kambom ek malê nena hakak Pol anyô Lom te bañ lo va lusu hathak señ.

Pol hamiñ kaunsil malêvôn

³⁰ Ma anyô vovak laik môñ lahaviñ eyala katô nena avômalô Israêl enañ Pol bêñ hathak malê. Aêñ ba haviyô

* 22:25: Ap 16:37   * 22:29: Ap 16:38

hayaŋ ma hapole seŋ vê hêk Pol ma hêv abô hadêŋ ñê bêtjêŋ êbôk da lôk Sanhedlin ek nesak doŋtom. Êŋ ma hawa Pol ba hi hadô hamiŋ thêlô maleŋiŋ.

23

¹ Pol hatitiŋ Sanhedlin ma hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, yahadum Wapômbêŋ anêŋ ku dedaŋ mavi hêk Wapômbêŋ ma ba yakapôlôŋ miŋ hanaŋ ya bêtjêŋ hathak nômlate ami aleba lêk.” ² *Êŋ ma anyô bêtjêŋ habôk da Ananaias hanaŋ hadêŋ ñê takatu ba imiŋ habobo yani ek nepetav yani abôlêk. ³ *Ma Pol hanaŋ, “Lemvimkupik ma thêthê mavi, ma doŋtom kapôlôm ma lôŋgôlôŋ ba Wapômbêŋ tem epetav o. Hômo loŋ êntêk ek onaŋ ya bêtjêŋ esak balabuŋ, ma doŋtom oda huik balabuŋ pesa ba honaŋ nena nepetav ya.”

⁴ Ma ñê takatu ba imiŋ habobo yani enaŋ, “Honaŋ abô kambom hathak Wapômbêŋ anêŋ anyô bêtjêŋ habôk da eka?”

⁵ *Ma Pol hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, miŋ yahayala nena yani ma anyô bêtjêŋ habôk da ami. Hatôm bôk eto nena, ‘Miŋ nonaŋ abô kambom esak anyô bêtjêŋ atu ba hayabiŋ anêm avômalô ami.’ ”

⁶ *Ma Pol hayala nena avômalô Sanhedlin vi ma Sadyusi ma vi ma Palisi. Ba intu yani halam hadêŋ thêlô nena, “Aiyaŋ thêlô, wakamik ma anyô Palisi ma ya aêŋ iyom. Ba yahêvhaŋiŋ nena ñê takatu ba bôk ema tem nimbiyô esak loŋbô, ma hathak abô êŋ ma lêk udum abô ek ya.” ⁷ Yani hanaŋ abô êŋ ma Palisi lôk Sadyusi enaŋ i aleba evak i vose hi ôdôŋ ju. ⁸ *Evak i vose ek malê nena ñê Sadyusi iniŋ auk nena ñê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami, lôk

* 23:2: Jon 18:22-23   * 23:3: Wkp 19:15; Mat 23:27   * 23:5: Kis 22:28

* 23:6: Ap 26:5   * 23:8: Mat 22:23

enaṅ nena aṅela lôk ṅgôk miṅ êmô ami. Ma doṅtom Palisi êvhaviṅ nena nôṃ takêṅ ma avanôṅ.

⁹ Êṅ ma pôk lili bêṅ habitak ma ṅê lôkauk hathak abô balabuṅ doho atu ba Palisi, iviyô imiṅ ma enaṅ lôklala nena, “Yêlô miṅ lêk apôm ôpêntêk anêṅ kambom la ami. Betha ṅgôk mena aṅela te hanaṅ abô êṅ hadêṅ yani la.”

¹⁰ Ma leṅṅmaniṅ halumbak hi bêṅ ba anyô vovak laik môṅ hakô nena tem nêbôv Pol endeba itip ni loviaṅ. Ba intu hanaṅ hadêṅ ṅê vovak nena nêbôv Pol vê êṅjêk i ba neja ba ini iniṅ loṅ.

¹¹ *Wak êṅ anêṅ bôlôvôṅ ma Anyô Bêṅ hamiṅ habobo Pol ma hanaṅ, “Umiṅ lôklokwaṅ ma miṅ ôkô ami! Bôk honaṅ abô hathak ya bêṅ hamiṅ Jelusalem ma tem onaṅ imiṅ Lom aêṅ iyom.”

Avômalô Israeḷ evak abô ek nijik Pol vônô

¹² Haviyô hayaṅ ma avômalô Israeḷ doho ethak doṅtom ma evak abô hathak Wapômbêṅ anêṅ athêṅ nena, “Alalô miṅ hatôm naṅgaṅ nôṃ lo nanum ṅaṅ ami endeba naṅgik Pol vônô am.” ¹³ ṅê takatu ba evak abô êṅ, ma hatôm 40 ba havôhi. ¹⁴ Ma thêlô i êyô ṅê bêṅbêṅ êbôk da lôk ṅê bêṅbêṅ Israeḷ ma enaṅ, “Yêlô avak abô hathak Wapômbêṅ anêṅ athêṅ nena miṅ hatôm aṅgaṅ nôṃ lo nanum ṅaṅ ami endeba naṅgik Pol vônô am. ¹⁵ *Aêṅ ba môlô lôk Sanhedlin nôṅnêṃ abô êndêṅ anyô vovak laik môṅ ba nosau yani nena neja Pol êlêṃ êndêṅ môlô ek nonaṅ injik yani liṅ ek enaṅ anêṅ abô doho anêṅ ôdôṅ bêṅ. Ek malê nena yêlô lêk apesaṅ i yôv ek naṅgik yani vônô êndôk loṅôndê.”

¹⁶ Ma doṅtom Pol livavi anêṅ namalô halaṅô abô takatu ba thêlô ibutiṅ. Ma hi ṅê vovak iniṅ loṅ kapô ma hanaṅ hadêṅ Pol. ¹⁷ Pol halaṅô anêṅ abô, êṅ ma halam anyô

* 23:11: Ap 27:24; 28:16,23   * 23:15: Ap 25:3

vovak laik te halêm ma hanarj, “Ondom anyô muk êntêk ni anyô vovak laik môj ek enarj anêj abô te êndêj yani.”
¹⁸ Êj ma anyô vovak laik êj hawa yani ba hi hadêj anyô vovak laik môj ma hanarj, “Pol anyô koladônj halam ya ek yanja anyô muk êntêk êlêm êndêj o. Ek malê nena anêj abô te hêk ek enarj imbiŋ o.”

¹⁹ Êj ma anyô vovak laik môj havalonj anyô muk atu barj ba halom yani hi daim dokte ma hanarj hik yani liŋ, “Hudum ek onarj malê êndêj ya?” ²⁰ Ma ôpatu hanarj, “Avômâlô Israël lêk evak abô ek nenaŋ injik o liŋ nena yamuŋ ma nêj Pol êndêj Sanhedlin. Thêlô esau nena tem nenaŋ injik Pol liŋ esak anêj abô doho anêj ôdônj.
²¹ Ma miŋ ondarjôn inij abô ami. Thêlô ma hatôm 40 ba havôhi evak abô majarj hathak Wapômbêj anêj athêj nena miŋ hatôm nejarj nôj lo ninum ŋarj ami endeba nijik Pol vônô am. Ma lêk epesarj i yôv ba êmô loŋônê ek nijik yani vônô, ma donjom eyabiŋ o ek ôndôk esak inij abô am.”

²² Ma anyô vovak laik môj hatak anyô muk atu ba hi ma hanarj lôklokwarj nena, “Miŋ onarj êndêj anyôla nena honarj abô êntêk hadêj ya ami.”

Anyô vovak laik môj hêv Pol hadêj Peliks

²³ Êj ma anyô vovak laik môj halam ŋê vovak laik ju ma hanarj, “Nusup ŋê vovak êtôm 200 takatu ba evenj pik lôk 70 takatu ba êyô êmô bokhos ma 200 takatu ba ik vovak hathak kôm jarjak ek nêpôpêk i ek dokte bôlôvônj êtôm 9 kilok ma ini Sisalia. ²⁴ Ma nopesarj bokhos doho ek Pol ek noja yani dedauŋ mavi endeba notak êndôk Peliks anyô bêj atu ba hayabiŋ Judia barj.” ²⁵ Lôk hatô kapya te aêntêk:

²⁶ Ya Klodias Lisias, yahato kapya êntêk hadêj o Peliks,

O ma anyô bêñ mavi atu ba hoyabinñ Judia. Wاكلêvônñ mavi o!

²⁷ *Ŋê Israel evalonñ anyô êntêk ba idum ek nijik yani vônô, ma donñtom bôk yahalañô yôv nena yani ma anyô Lom te. Ba intu ya lôk yenañ *ñê* vovak ayô aêv yani sa. ²⁸ *Ma yalenñhavinñ yandañô nena avômalô Israel leññdanñ ba enañ ôpêntêk bêñ hathak malê. Ba intu yahawa yani hi hadêñ iniñ Sanhedlin. ²⁹ Ma iniñ abô takatu ba enañ hathak yani ma hathak Israel da iniñ balabuñ, ma miñ yahapôm abôla hatôm nanñgik yani vônô mena nandô yani êmô koladônñ ami. ³⁰ *Ma yahalañô nena *ñê* Israel doho evak abô ek nijik yani vônô, ba intu yahêv yani ketheñ oyañ ba hathôk ek o. Ma yahanañ hadêñ *ñê* takatu ba enañ yani bêñ nena thêlôda nenañ abô êñ bêñ êndêñ o.

³¹ Hato kapy a êñ yôv, ma hêv hadêñ anêñ *ñê* vovak. Ma thêlô esopa anêñ abô takêñ ma ewa Pol ba i malak Antipatlis hadêñ bôlôvônñ. ³² Ma haviyô hayañ ma *ñê* êyô êmô bokhos iyom ewa Pol ba i Sisalia. Ma *ñê* vovak vi êvôi iniñ lonñ hathak lonñbô. ³³ Ma *ñê* bokhos êyô Sisalia, êñ ma êv kapy a atu lôk Pol hadêñ anyô bêñ hayabinñ Judia. ³⁴ Ma hasam kapy a êñ ma hanañ hik Pol liñ, “O anêñ plovins alê?” Ma Pol hanañ, “Ya anêñ Silisia.” ³⁵ Ma ôpêñ hanañ, “*Ŋê* takatu ba idum abô ek o êyô, ma tem yandañô anêm abô.” Ma hanañ ek *ñê* vovak doho neyabinñ Pol êmô unyak bêñ atu ba Helot bôk halav bô.

24

Ŋê bêñbêñ anêñ Israel idum abô ek Pol

¹ Wak bahenñvi hale ba hi, ma Ananias anyô bêñ habôk da lôk Israel iniñ *ñê* bêñbêñ doho ma Tetulus ôpatu ba

---

* 23:27: Ap 21:30-33; 22:25-27   * 23:28: Ap 22:30   * 23:30: Ap 23:16-23; 24:1-9

ewa hatôm iniņ anyô indum abô, thêlô sapêņ êlôk ba i Sisalia. Ma enaņ Pol bêņ hadêņ Peliks anyô bêņ atu ba hayabiņ avômalô Judia. ²⁻³ Ewa Pol ba êyô loņ nedaņô abô. Êņ ma Tetulus hanaņ Pol anêņ kambom bêņ ba hanaņ nena, “Anyô bêņ Peliks, o anyô mavi anôņ. Hoyabiņ yêlô mavi anôņ ba intu yêlô amô labali mavi. Ma hathak anêm auk mavi hopesaņ nôm takatu ba bôk hêv malaiņ hadêņ yêlô ba lêk habitak mavi hathak loņbô. Aêņ ba yêlô lôk avômalô lomalak nenanena sapêņ anaņ leņiņmavi anôņ hathak nôm takêņ hatôm wak nômbêņ intu sapêņ. ⁴ Ma kambom ek yambaloņ o loņ bêņ anôņ lôk nanêm malaiņ êndêņ o ba intu lem ek yêlô ba ondaņô yêlôaniņ abô bidôņna êntêk.

⁵ * “Ôpêntêk hêv malaiņ bêņ anôņ hadêņ yêlô ba hik avômalô Israeł kapôlôņiņ liņ haveņ pik sapêņ. Yani ma anyô bêņ ek ôdôņ lukmuk te atu ba esopa anyô Nasalet atu anêņ abô kambom. ⁶⁻⁸ * Ma yani hadum ek imbuliņ yêlôaniņ unyak matherņ ba imbitak lelaik êņjêk Wapôm-bêņ ma. Ba intu yêlô avaloņ yani.* Oda onaņ injik ôpêņ liņ ma tem oyala nena abô takatu ba yêlô anaņ hathak yani ma avanôņ.”

⁹ Tetulus hanaņ abô takêņ yôv ma avômalô Israeł takatu ba iviņ yani ik Tetulus anêņ abô loņ haviņ ba enaņ nena abô takatu ba hanaņ ma avanôņ.

¹⁰ Ma anyô bêņ atu habi baņ hadêņ Pol nena enaņ anêņ abô. Êņ ma Pol hanaņ viyaņ, “Yahayala nena hoyabiņ avômalô Judia sondabêņ bêņ anôņ ba holarô iniņ abô ba

---

* 24:5: Ap 17:6 * 24:6-8: Ap 21:28-30 * 24:6-8: ņêlôk kauk vi enaņ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaņ. Abô êņ ma aêntêk: Ma leņiņhaviņ nanaņ yani bêņ esak yêlôaniņ abô balabuņ. Ma doņtom anyô vovak laik môņ Lisias halêm ma havôv yani vê hêk yêlô. Ma hanaņ nena ņê takatu ba idum ek nenaņ yani bêņ, nêlêm nindum abô esak o.

hopesañ thêthônj. Ba intu yalerjmavi ek yanañ yenañ abô bêñ êndêñ o ek opesañ. ¹¹ Ma onañ injik anyô doho lij ma tem ôpôm nena wak laumiñ ba lahavuju iyom intu hale ba hi ma yaha Jelusalem ek yanêm yeñ. ¹² Ma wak êñ ma ñê Israeël takatu ba enañ ya bêñ miñ êyê yahanañ abô lôk vovak hadêñ anyôla hamô unyak mathen ami, lôk miñ yahabi avômalô leñij hamô malak yeñ la mena loñ la hamô malak bêñ Jelusalem haviñ ami. Mi. ¹³ Abô kambom takatu ba enañ hathak ya, abôla miñ hêk ek injik thô nena iniñ abô ma avanônj ami. ¹⁴ Ma doñtom abô êntêk ma abô avanônj: Yahêv yeñ hadêñ bumalô thêlô iniñ Wapômbênj ba yahasopa Yisu anêñ loñôndê atu ba elam nena loñôndê lokbañ. Ma yahêvhaviñ Mose anêñ balabuñ lôk plopet iniñ abô takatu ba bôk eto. ¹⁵* Ma ya hatôm ñê takêntêk ba yahêv yamaleñ ek Wapômbênj injik avômalô taksêbôk ba bôk ema yôv lij, avômalô thêthônj lôk avômalô kambom. ¹⁶ Aênj ba wak nômbênj intu sapênj ma ya lôklokwañ ek yakapôlônj ênjêk mabuñ ma kambom mi ênjêk Wapômbênj lo avômalô maleñij.

¹⁷ “Bôk yahatak Jelusalem sondabênj doho ma lêk yahavôhalêm ek yanêm wapôm êndêñ yenañ avômalô Israeël takatu ba êv i sêkêya lôk yambôk da êndêñ Wapômbênj. ¹⁸* Yaha unyak mathen anêñ piklêvônj ma yahadum nôm êñ lôk yahasopa kobom yambitak mabuñ ênjêk Wapômbênj ma. Êñ ma thêlô êpôm ya. Avômalô bêñ anônj miñ êmô haviñ ya ami lôk miñ yahadum thôthô bêñ ami. Mi. ¹⁹ Avômalô Israeël doho anêñ plovins Esia iniñ abôla hamiñ ek nenañ ya bêñ, êñ ma mavi ek thêlô nêlêm nimiñ malem ma nenañ ya bêñ. Ma doñtom ñê êñ la miñ halêm ami. ²⁰ Ba intu onañ ek ñê takatu ba lêk êmô nenañ yenañ kambom takatu ba bôk êpôm hadêñ waklavônj atu ba

* 24:15: Jon 5:28-29   * 24:18: Ap 21:17-28

idum abô ek ya hamiņ Sanhedlin maleņiņ bêņ. ²¹ *Betha thêlô êpôm yenaņ kambom doņtom iyom la. Kambom êņ ma bôk yahalam hamiņ thêlô maleņiņ nena, ‘Yahêvhaviņ nena Wapômbêņ tem injik avômalô ņama liņ esak loņbô. Ma hathak nôm êņ iyom intu lêk môlô udum abô ek ya.’” Pol hanaņ aêņ.

²² *Peliks bôk halaņô abô bêņ anôņ hathak avômalô takatu ba esopa Yisu anêņ loņôndê. Ba intu hakak abô daņ siņ ba hanaņ nena, “Anyô vovak laik môņ Lisias halêm hayô ma tem yanaņ yenaņ auk bêņ esak anêm abô.” ²³ Ma hanaņ hadêņ sôp bidôņ nena etak yani êndôk koladôņ, ma doņtom nepole yak sêņ vê êņjêk yani baņ ek êmô oyaņ ma anêņ ņê môlô êyô ma netak i ek nênem yani sa.

Eyabiņ Pol hamô Sisalia

²⁴ Wak doho hale ba hi ma Peliks lôk yanavi Dlusila, yani ma avi Isael te, i êyô iniņ loņ ekaksa halôk. Ma Peliks dalam Pol halêm ma halaņô Pol hanaņ abô hathak anêņ hêvhaviņ Yisu Kilisi. ²⁵ Ma hanaņ abô hathak loņôndê thêthôņ lôk bôk lo loņ nipuk i loņ lôk waklavôņ Wapômbêņ tem indum abô, êņ ma Peliks hakô ba hanaņ, “Lêk hatôm, ma nu. Ma wakla ya ku mi, ma tem yanêm abô ek ôlêm esak loņbô.” ²⁶ Peliks lahabi nena Pol tem nêm valu doho êndêņ yani ek indum yani lamavi ek nêm Pol sa. Ba intu dalam Pol lôbôlôņ ek thai nenaņ abô.

²⁷ Sondabêņ ju hale ba hi ma Posias Pestas hawa Peliks anêņ ku. Ma Peliks lahaviņ indum avômalô Isael leņiņ-mavi ba intu hadô Pol hamô koladôņ denaņ.

25

Idum abô ek Pol hamiņ Pestas ma

---

* 24:21: Ap 23:6   * 24:22: Ap 23:26

¹ Pestas hawa ku eyabiŋ Judia ba hamô Sisalia hatôm wak lô. Vêm ma hi Jelusalem. ²*Êŋ ma ɲê bêŋbêŋ êbôk da lôk ɲê bêŋbêŋ Israeŋ i hadêŋ yani ma enaŋ Pol bêŋ. ³*Ba enaŋ nena, “Lemmavi hathak yêlô, êŋ ma nêŋm ôpêntêk ba êlêŋ Jelusalem ek indum abô.” Ma doŋtom iniŋ auk loŋ kapô ma bôk evak abô ek netak anyô doho ek nekopak êmô loŋôndê ek nijik Pol vônô. ⁴Ma Pestas hanaŋ iniŋ abô viyaŋ nena, “Pol ma eyabiŋ hamô Sisalia. Ma tem yana Sisalia esak loŋbô. ⁵Ba intu nônêŋ unim ɲê bêŋbêŋ doho nêlêŋ imbiŋ ya ek nenaŋ kambom takatu ba onaŋ nena bôk hadum bêŋ êndôk loŋ êŋ.”

⁶ Pestas hamô haviŋ thêlô hatôm wak baheŋvi ba la-havulô mena laumiŋ la vêm ma halôk ba hi Sisalia hathak loŋbô. Ma haviyô hayaŋ ma hi loŋ idum abô ma hanaŋ ek neja Pol ba ini loŋ êŋ. ⁷*Pol hayô, êŋ ma ɲê Israeŋ takatu ba êlêŋ anêŋ Jelusalem ekalabu yani siŋ ma enaŋ yani bêŋ hathak abô malaiŋ lomaloma, ma doŋtom iniŋ abô miŋ hatôm injik nômla thô nena iniŋ abô ma avanôŋ ami. ⁸Êŋ ma Pol hanaŋ iniŋ abô viyaŋ nena, “Miŋ yahadum kambom la hathak Israeŋ iniŋ balabuŋ lôk iniŋ unyak matheŋ ma Sisa anêŋ abô majaŋ ami. Milôk.”

⁹ Ma doŋtom Pestas lahaviŋ indum avômalô Israeŋ leŋiŋmavi ba hanaŋ hadêŋ Pol, “Lemmavi ek nu Jelusalem ek yandaŋô anêŋ abô takêntêk êndôk loŋ êŋ e?”

¹⁰ Ma Pol hanaŋ, “Unyak êntêk lêk yahamiŋ, êŋ ma Sisa anêŋ unyak idum abô halôk. Ya ma anyô Lom ba intu loŋ êntêk ma thêthôŋ ek yandum abô êndôk. Ma oda hoyala nena miŋ yahadum nômla kambom hadêŋ avômalô Israeŋ ami. ¹¹Ma yahadum nômla kambom ba abô majaŋ hanaŋ nena yama, êŋ ma mavi ek nijik ya vônô. Ma doŋtom abô takêntêk ba thêlô enaŋ hathak ya miŋ avanôŋ ami, êŋ ma

* 25:2: Ap 24:1   * 25:3: Ap 23:15   * 25:7: Ap 24:5-6

miñ mavi ek otak ya êndôk thêlô baherij ami. Ba intu yalerhaviñ Sisa da endañô yenañ abô êndôk Lom.”

¹² Pestas halañô abô êñ ma hanañ abô haviñ anêñ ñê lôkauk vêm ma hanañ bêñ nena, “Holam Sisa ek endañô anêm abô ba intu tem nu ek Sisa endañô.”

Pestas hanañ abô haviñ Kij Aglipa hathak Pol

¹³ Wak doho hale ba hi ma Kij Aglipa lo livavi Benaisi êlêm Sisalia ek nêñêm leñijmavi êndêñ Pestas. ¹⁴ *Thai êmô loñ êñ wak bêñ anôñ ma wak te ma Pestas hanañ abô hathak Pol hadêñ kij ba hanañ nena, “Anyô te hamô loñ êntêk ba Peliks bôk hatak yani halôk koladôn. ¹⁵ Wak atu ba yaha Jelusalem ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk Israeñ iniñ ñê bêñbêñ enañ ôpêntêk anêñ kambom bêñ, ba enañ ek yandum abô ba yanañ nena hadum kambom ek batu nijik yani vônô. ¹⁶ Ma yahanañ hadêñ i nena, ‘Yêlô Lom iniñ abô majañ hanañ aêntêk, yêlô miñ hatôm nangik anyô te vônô oyañ ami. Mi, môñ ma imiñ ñê takatu ba idum abô hathak yani maleñij ek endañô iniñ abô. Vêm ma enañ iniñ abô viyañ.’ ¹⁷ Thêlô iviñ ya ba êlêm, êñ ma miñ yahayabiñ wak doho ami. Mi, haviyô hayañ ma yaha loñ idum abô ba yahanañ ek neja Pol ba nêlêm. ¹⁸ Ma ñê takatu ba idum abô ek yani iviyô imiñ ma yahasoñ nena tem nenañ yani anêñ kambom anôñ la bêñ, ma doñtom mi. ¹⁹ Thêlô enañ hathak loñôndê takatu ba nesopa iniñ Wapômbêñ ba enañ nena Pol miñ hasopa loñôndê êñ thêthôn ami. Lôk enañ hathak anyô ñama te anêñ athêñ nena Yisu atu ba Pol hanañ nena hamô lôkmala. ²⁰ Miñ yahapôm loñôndê la hatôm yapesañ malaiñ êñ ami. Ba intu yahanañ hik yani liñ nena, ‘Lemhaviñ nu Jelusalem ek yandañô anêm abô êñ êndôk loñ êñ e?’ ²¹ Ma doñtom yani hanañ nena yani lahaviñ Sisa endañô anêñ

* 25:14: Ap 24:27

abô êndôk Lom. Ba intu yahanaj hadêj yenaj nê vovak nena neyabiņ yani endeba yanêm yani ni Lom ek ênjê Sisa.”

²² Êj ma Aglipa hanaj hadêj Pestas, “Yalerjhaviņ yandajô ôpêj da anêj abô.” Ma Pestas hanaj viyaņ, “Mavi, biyamôn ma tem ondaņô.”

Pol hamiņ Aglipa ma

²³ Haviyô hayaņ ma Aglipa lo Benaisi ik iniņ nômkkama kékêlô ba i malak bêj atu ethak elajô abô halôk. Ma nê vovak laik môn lôk nê bêjbêj malak êj êlêm haviņ thai. Ma Pestas hanaj ba ewa Pol halêm.

²⁴ Ma Pestas hanaj, “Kiņ Aglipa lôk môlô avômalô takatu ba lêk ômô haviņ yêlô. Ôpêntêk ma avômalô Israeļ sapêj anêj Jelusalem lôk loj êntêk bôk elam lôklala hadêj ya ek yandôk esak iniņ abô ba yanaņ ek nijik ôpêntêk vônô. ²⁵ Ma doņtom miņ yahapôm ôpêntêk anêj kambomlate hatôm yanaņ ek nijik yani vônô ami. Ma yanida lahaviņ ni ek Sisa endajô anêj abô ba intu tem yanêm yani ni ek ênjê Sisa. ²⁶ Ma doņtom yato malê esak yani êndôk kapyia êntêk êndêj anyô bêj Sisa? Ba intu yahawa yani halêm ek o, Kiņ Aglipa, lôk môlô sapêj ek alalô nadaņô anêj abô katô ek apôm ôpêj anêj malaiņ anêj ôdôn bêj, êj ma tem yato êndôk kapyia êntêk. ²⁷ Yanêm anyô koladôn te oyaņ ni êndêj Sisa ma miņ yahato abô atu ba enaj yani bêj hathak halôk kapyia ami, êj ma kambom.”

26

Pol hamiņ Kiņ Aglipa ma

¹ Êj ma Aglipa hanaj hadêj Pol, “Yahêv thalek ek onaj anêm abô.”

Ma Pol hêv baņ liņ ma hanaj anêj abô nena, ² “Kiņ Aglipa, tem yaņgik thô nena nê Israeļ iniņ abô takatu

ba enaḡ hathak ya ma miḡ abô avanôḡ ami. Yalenḡmavi anôḡ ek yanaḡ abô êḡ imiḡ malem ³ ek malê nena o ma anyô lôkauk bêḡ hathak yêlô Israeḡ iniḡ kobom sapêḡ. Ma hoyala abô takatu ba yêlô avak i vose hathak. Aêḡ ba yahalaḡ hadêḡ o nena ondanô yenaḡ abô vêmam.

⁴ “Avômalô Israeḡ sapêḡ bôk eyala yenaḡ bôk lo loḡ takatu ba yahasopa hadêḡ sêbôk atu ba ya yaôna ba yahamô yenaḡ loḡ aleba lêk. Lôk eyala loḡôndê takatu ba yahasopa hamô Jelusalem haviḡ. ⁵ *Thêlô bôk eyala ya bô ba hatôm nenaḡ nena ya ma Palisi te. Palisi ethak esopa Wapômbêḡ lôk anêḡ balabuḡ lôklokwaḡ ba êmôḡ ek Israeḡ iniḡ ôdôḡ vi. ⁶ *Ma yahathak yahêv yamaleḡ ek malêla takatu ba Wapômbêḡ bôk havak abô haviḡ bumalô thêlô ek nêḡ. Ma hathak ôdôḡ êḡ, ma lêk idum abô ek ya. ⁷ Yêlô ma lodôḡlodôḡ hatôm laumiḡ ba lahavuju, ma wak lo bôlôvôḡ ma athak aêv yeḡ lôklokwaḡ hadêḡ Wapômbêḡ lôk aêv maleḡ ek nôḡ takatu ba yani bôk havak ek nêḡ injik anêḡ anôḡ. Kiḡ, yahêv yamaleḡ ek nôḡ takêḡ ba intu lêk avômalô Israeḡ enaḡ ya bêḡ. ⁸ Aisê ka môlô doho lemimhabi nena Wapômbêḡ miḡ hatôm injik ḡê ḡama liḡ esak loḡbô ami e?

⁹ * “Sêbôk ma yenaḡ auk thektheḡ ek yandum nôḡkama bêḡ anôḡ ek yamiḡ avômalô takatu ba esopa Yisu anêḡ Nasalet loḡ siḡ ek miḡ nesopa ami. ¹⁰ Ma bôk yahadum aêḡ haveḡ Jelusalem. ḡê bêḡbêḡ êbôk da anêḡ loḡ êḡ bôk êv athêḡ hadêḡ ya ba intu yahavalôḡ avômalô mathêḡ bêḡ anôḡ ba yahadô i hamô koladôḡ. Ma ik i vônô ma yahalôk hathak iniḡ auk êḡ haviḡ. ¹¹ Ma wak bêḡ anôḡ ma yaha unyak yeḡ nenanena ek yanêḡ vovaḡ êndêḡ i. Lôk yahabi thêlô leḡḡ liḡ ek nenaḡ abôma esak Yisu. Yalenḡmaniḡ

---

* 26:5: Plp 3:5-6   * 26:6: Ap 23:6; 28:20   * 26:9: Ap 8:3

kambom anôñ hathak thêlô ba intu yaha malak lôñ takatu ba êmô loñ buyañ ek yanêm malainj êndênj i imbiñ.

¹² “Wak te ma yaha Damaskas ek yambulinj ñê êvhavinj ma ñê bêñbêñ êbôk da êv athênj lôk lôklokwanj hadênj ya ek yandum ku êñ. ¹³ Kinj, hatôm waktlêvônj biñ ma yahabup hathak loñôndê denañ ma deda lôkmanj anôñ te anênj leñ habi hayô hêk ya lôk ñê takatu ba evenj havinj ya. Wak anênj deda ma yaôna lôk ek deda êñ anênj. ¹⁴ Ma yêlô lôkthô êv yak halôk pik ma yahalanjô abô te halêm hadênj ya hathak abô Hiblu nena, ‘Sol, Sol, hubulinj ya eka? O hatôm bokmanj kao atu ba habôï ba miñ hasopa anênj alanj anênj lahavinj ami ba hapam i velevele hathak kôm damoma ba hawa vovanj.’

¹⁵ “Ma yahananj, ‘Anyô Bêñ, o opalê?’

“Ma Anyô Bêñ hanañ, ‘Ya ma Yisu atu ba hubulinj. ¹⁶ Umbiyô uminj. Yahik ya thô hadênj o ek yatak o ek umbitak yenañ anyô ku. Ma tem onañ abô esak nôm takatu ba lêk hâyê lôk nôm takatu ba tem yangik thô êndênj o embeñ yam bêñ êndênj avômalô. ¹⁷ Ma tem yanêm o bulubinj ênjêk anêm avômalô lôk avômalô loñ buyañ baheñinj. Ma yanêm o êndênj thêlô ¹⁸ *ek okyav thêlô maleñinj lôk nuñgwik i liliñ ênjêk momañinij ni êndênj deda. Ma nuñgwik thêlô liliñ ênjêk Sadañ anênj lôklokwanj ni êndênj Wapômbênj anênj lôklokwanj ek yanêm iniñ kambom vê lôk neja loñ imbiñ avômalô takatu ba bôk ibitak mathenj hathak iniñ êvhavinj ya.’

¹⁹ “Aênj ba, Kinj Aglipa, wênj atu ba yahayê anênj leñ ma yahawê anênj abô vibiñ. ²⁰ Ma yahananj Abô Mavi hadênj avômalô ek nede kapôlônij liliñ êndênj Wapômbênj ma nindum kobom thêthônj ek injik thô nena avanônj lêk ele kapôlônij liliñ yôv. Mônj ma yahananj abô êñ

* 26:18: Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13

halôk Damaskas vêm ma Jelusalem lôk Judia sapêñ aleba yahanarj abô êñ hadêñ ñê loñ buyarj haviñ. ²¹ Aêñ ba intu avômalô Israeal evaloñ ya hêk unyak mathenj anêñ piklêvônj ma idum ek nijik ya vônô. ²² Ma doñtom Wapômbênj hêv ya sa aleba lêk. Ba intu yahamiñ loñ êntêk ba yahanarj abô hadêñ ñê athênj mi lôk ñê athênj bênj haviñ. Ma abô takatu ba yahanarj ma miñ abô yarjda ami. Mi, abô êñ iyom intu plopet lo Mose bôk enarj nena tem imbitak. ²³ *Ba enarj Mesia tem enja vovarj ba ema, ma tem imbiyô môñ ek avômalô ñama sapêñ ba enarj abô esak deda êndênj anêñ avômalô Israeal lôk avômalô loñ buyarj imbiñ.”

²⁴ Pol hanarj abô denarj ma Pestas halam lôklala nena, “Pol, anêm auk lêk hêv yak! Auk bênj takatu ba howa ma lêk hadum o hubitak anyô molo.”

²⁵ Ma Pol hanarj, “Anyô bênj Pestas, abô takatu ba yahanarj ma thêthônj ma avanônj biñ. Ma miñ ya molo ami. ²⁶ Ma nôm takênj ma hêk loñ yaiñ ma miñ hêk loñ kapô ami. Ba intu Kiñ Aglipa miñ hatôm êsônj ami. Mi, yani bôk hayala nôm takênj yôv ba intu yahanarj abô takênj bênj hadêñ yani. ²⁷ Kiñ Aglipa, hôêvhaviñ plopet iniñ abô takatu ba bôk eto bô mena mi e? Yahayala nena hôêvhaviñ.”

²⁸ Ma Aglipa hanarj hadêñ Pol, “Hosoñ nena sawa bidonj êntêk hatôm undum ba yambitak Kilisi anêñ anyô te e?”

²⁹ Ma Pol hanarj, “Sawa bidonj mena sawa daim, ma doñtom yalerjhabi nôm doñtom iyom ba intu yahatenj mek hadêñ Wapômbênj nena o lôk avômalô takatu ba lêk elarjô yenarj abô, môlô lôkthô numbitak êtôm ya. Ma doñtom yahadô señ embalonj môlô loñ êtôm êntêk lêk havalonj ya loñ.”

---

* 26:23: Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

³⁰Pol hanaŋ abô êŋ, ma Kiŋ Aglipa lôk anyô bêŋ hayabiŋ Judia ma Benaisi lôk ñê takatu ba êmô haviŋ thêlô, lôkthô iviyô imiŋ ³¹ma etak loŋ êŋ ba i. Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, “Anyô êntêk miŋ hadum nômlate kambom ek nijik yani vônô mena nêndô êmô koladôŋ ami. Mi.” ³²Ma Aglipa hanaŋ hadêŋ Pestas nena, “Ôpêntêk bôk halam Sisa yôv ek endanô anêŋ abô. Ma mi, ma tem nanêm yani vê ba ni.”

27

Ñê vovak ewa Pol ba i Lom

¹Haveŋ yam ma thêlô epesaŋ abô ek Pol lôk ñê koladôŋ doho neja yeŋ ba ini pik bêŋ Itali. Ma etak thêlô halôk anyô vovak laik te baŋ, yani anêŋ athêŋ nena Julias. Yani hayabiŋ Sisa anêŋ ñê vovak ôdôŋ takatu ba lôkmanŋiŋ anôŋ. ²*Thêlô ethak yeŋ te ma yai lôk anyô Tesalonaika te anêŋ athêŋ nena Alistakas athak yeŋ êŋ haviŋ ba yêlô a. Tesalonaika ma hamô plovins Masedonia kapô. Yeŋ êŋ halêm anêŋ loŋ Adlamitiam ma hadum ek ni lomalak nenanena takatu ba hamô plovins Esia kapô.

³Haviyô hayaŋ ma yêlô athak Saidon ma Julias hadum mavi hadêŋ Pol ba hatak yani ek ni ênjê anêŋ avômalô môlô ek nênmêm yani sa esak nômkama takatu ba yani mi. ⁴Yêlô atak Saidon ba a ma lovak bêŋ te hayuv yêlô vôkê ba intu yêlô asopa ñgavithôm Saipulus vidôm. ⁵Ma yeŋ halom hêk ñgwêk malêvôŋ biŋ hêk plovins Silisia lo Pampilia aleba athak Maila anêŋ plovins Lisia. ⁶Loŋ êŋ ma anyô vovak laik atu hayê yeŋ te halêm anêŋ Aleksandlia ba hadum ek ni Itali. Ba hawa yêlô hathak yeŋ êŋ. ⁷Ma lovak hayuv kambom ba intu yeŋ hi yaôyaô hatôm wak bêŋ anôŋ ba hêv malaiŋ bêŋ ek yeŋ ni esak Naidas. Hayô habobo Naidas, êŋ ma lovak bêŋ hayuv ba yeŋ miŋ hatôm

---

* 27:2: Ap 19:29

esopa yeŋ anêŋ loŋ atu ba hathak halom ba hi Itali ami. Ba intu yeŋ hik i liliŋ ba halom hêk ŋgavithôm Klit anêŋ viyaiŋ ba hi habobo loŋ te anêŋ athêŋ nena Salmoni. ⁸ Yeŋ anêŋ ñê ku idum ku bêŋ ba yêlô asopa ŋgwêk daŋ iyom aleba ayô loŋ atu elam nena Loŋ Mavi Ek Yeŋ Êmô. Loŋ êŋ hamô habobo malak Lasia.

⁹ Wak bêŋ anôŋ bôk hale ba hi yôv lôk Islael iniŋ waklavôŋ Evak Balabuŋ Ek Nôm bôk hale ba hi haviŋ ba intu lêk ma waklavôŋ kambom ek yeŋ embeŋ ŋgwêk. Êŋ ma Pol hanaŋ hadêŋ thêlô, ¹⁰ “Aiyaŋ thêlô, yahayala nena alalô a ma malaiŋ bêŋ tem êpôm alalô ba imbuliŋ yeŋ lôk nômkama takatu ba hamô yeŋ ma alalô bêŋ anôŋ tem nama imbiŋ.” ¹¹ Ma doŋtom anyô vovak laik hasopa anyô hawa yeŋ lôk yeŋ anêŋ alaŋ iniŋ abô, ma miŋ hasopa Pol anêŋ abô ami. ¹² Loŋ Mavi Ek Yeŋ Êmô êŋ ma miŋ mavi ek yeŋ êmô êndêŋ waklavôŋ ŋgwêk beleŋ lokwaŋ hik ami. Ba intu avômalô bêŋ anôŋ leŋiŋhabi nena yêlô natak loŋ êŋ ma ana Piniks ek namô loŋ êŋ endeba ŋgwêk beleŋ lokwaŋ ende êndôk am. Piniks ma ŋgavithôm Klit anêŋ loŋ te atu ba havova hêk ŋgwêk malêvôŋ ba intu loŋ mavi ek yeŋ êmô êndêŋ waklavôŋ ôthôm beleŋ lokwaŋ.

Lovak bêŋ hayuv

¹³ Yêlô amô aleba lovak yaônate hayuv ma thêlô esoŋ nena hatôm yêlô ana mavi. Êŋ ma êvôv aŋga hathak ma idum ek nesopa Klit anêŋ ŋgwêk daŋ ba ini Piniks. ¹⁴ Ma miŋ yêlô a daim ami ma lovak lôklokwaŋ bêŋ te hayuv yêlô vôiê hêk liŋdaŋ ba yeŋ hi ŋgwêk malêvôŋ biŋ. ¹⁵ Lovak hayuv lôklokwaŋ bomaŋ ba yeŋ miŋ hatôm imbup êndôk ŋgwêk daŋ ami. Ba intu yêlô atak ma yeŋ hasopa lovak anêŋ lahaviŋ. ¹⁶ Lovak hayuv yêlô vôiê aleba ayô ŋgavithôm yaônate atu elam nena Kauda vidôm. Ma Kauda hêk lovak loŋ siŋ dokte. Ba intu yêlô avôv

yêlôaniḡ yeḡ yaôna hathak ba halêm. Ma doḡtom yêlô avôv mathalaleḡ kambom ek malê nena lovak bêḡ hayuv denaḡ. ¹⁷ Thêlô êvôv yeḡ yaô ba etak halôk yeḡ bêḡ kapô ma ibutiḡ yeḡ lokwaḡ loḡ hathak yak balawa doho ek embalonḡ yeḡ loḡ. Thêlô êkô kambom nena lovak tem iyuv thêlô endeba nesak thathe atu ba hamô ḡgwêk malêvônḡ habobo Siltis anêḡ Aplika. Ba intu ibi aḡga halôk ḡgwêk ek embalonḡ yeḡ loḡ ek ni yaôyaô dokte. ¹⁸ Haviyô hayaḡ ma lovak lôk ḡgwêk hik yêlô kambom, ba ibi nômkama takatu ba yeḡ hawa doho halôk ḡgwêk ba hi. ¹⁹ Ma wak te lô ma evalonḡ yeḡ anêḡ alokwaḡ havalonḡ sôp loḡ lôk anêḡ yak ba ibi halôk ḡgwêk ba hi. ²⁰ Wak bêḡ anônḡ ma yêlô miḡ ayê wak lo vuliḡ ami ek malê nena lovak lôk ôthôm bêḡ hayuv denaḡ ba hadum ba yêlô sapêḡ akô kambom nena tem nama.

²¹ Wak bêḡ anônḡ ma yêlô sapêḡ miḡ aḡ nôm ami, êḡ ma Pol halam thêlô hathak doḡtom ma hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, bôk yahanaḡ nena miḡ alalô natak Klit ami, ma namô vêmam. Êḡ ma tem miḡ napôm malaiḡ êntêk lôk miḡ hatôm nômkama la nêḡ yak ami. ²² Ma doḡtom lêk ma yanaḡ êndêḡ môlô nena numiḡ lôklokwaḡ ma miḡ nôkô ami ek malê nena anyôla tem miḡ ema ami. Mi, yeḡ iyom intu tem kambom. ²³ Bôkam ma yenaḡ alaḡ Wapômbêḡ atu ba yahadum anêḡ ku anêḡ aḡjela hamiḡ habobo ya ma hanaḡ, ²⁴ * ‘Pol, miḡ ôkô ami. Tem umiḡ Sisa ma ek undum abô. Aêḡ ba ondaḡô. Wapômbêḡ lêk halaḡô anêm mek ba ḡê takatu ba êmô yeḡ haviḡ o, sapêḡ tem nêḡmô lôkmala.’ ²⁵ Aêḡ ba numiḡ lôklokwaḡ ma miḡ nôkô ami! Yahêvhaviḡ Wapômbêḡ nena tem indum ba nômkama sapêḡ tem imbitak êtôm atu ba anêḡ aḡjela hanaḡ hadêḡ ya. ²⁶ *Yeḡ tem esak ḡgavithôm te anêḡ liḡdaḡ ma alalô

* 27:24: Ap 23:11   * 27:26: Ap 28:1

sapêḅ tem namô lôkmala.”

Yej hathak lijdaḅ

²⁷ Ma wak te laumiḅ ba lahavuva anêḅ bôlôvônḅ ma lovak hayuv yêlô lôklokwaḅ denaḅ ba yêlô amô ḡgwêk Adliatik.* Ma habobo bôlôvônḅ biḅ ma ḡê ku yeḅ elanô nena yeḅ lêk habobo ḡgwêk daḅ. ²⁸ Aêḅ ba thêlô ililu yeḅ anêḅ lavônḅḅ ma êyê nena ḡgwêk anêḅ daim ma lêk hatôm 37 mita. Ma yêlô a dokte ma ililu hathak loḅbô ma êyê nena lêk hatôm 27 mita. ²⁹ Êḅ ma thêlô êkô kambom nena tem yêlô nasak valu ba ibi yeḅ anêḅ aḅḅa ayova halôk yeḅ layuk ma eteḅ mek ek eyaḅ wak bêḅ ketheḅ. ³⁰ Ma yeḅ anêḅ ḡê ku idum ek nêsvôn ba ini. Ba intu etak yeḅ yaô atu halôk ḡgwêk ma esau nena imbi aḅḅa doho halôk yeḅ anêḅ thohav. ³¹ Ma doḅtom Pol hanaḅ hadêḅ anyô vovak laik lôk anêḅ ḡê vovak nena, “ḡê takêntêk etak yeḅ ba i, ma tem môlô sapêḅ noma.” ³² Êḅ ma ḡê vovak edabêḅ yeḅ yaô anêḅ yak kisi ba hêv yak halôk ḡgwêk.

³³ Habobo eyaḅ wak bêḅ ma Pol hasoḅ thêlô lokwaḅ ba hanaḅ ek thêlô sapêḅ nejaḅ nôḅ. Ma hanaḅ nena, “Wak laumiḅ ba lahavuva bôk hale ba hi yôv ma môlô ôḅmô lôk kapôlômim daluk ba miḅ oaḅ nôḅ ami. ³⁴ Ma lêk yahanaḅ hadêḅ môlô nena tem miḅ malaiḅ la êpôm môlô ami. Mi. Ba intu yahasoḅ môlô lokwaḅ nena oḅḅwaḅ nôḅ dokte ek embatho môlô loḅ ek nôḅmô mavi.” ³⁵ Yani hanaḅ aêḅ vêḅ ma hawa polom ba hêv lamavi hadêḅ Wapômbêḅ hamiḅ thêlô malerij. Ma haḅḅôli polom atu ba hayaḅ. ³⁶ Êḅ ma anyô sapêḅ leḅij halôk biḅ ma ewa nôḅ ba eyaḅ. ³⁷ Yêlô sapêḅ atu ba amô yeḅ ma hatôm 276. ³⁸ Eyaḅ nôḅ takatu ba leḅijhaviḅ yôv, ma ibi wit halôk ḡgwêk ek yeḅ vumvum.

---

* 27:27: ḡgwêk Adliatik hamô Meditelenian kapô habobo Itali.

³⁹ Lu hayaŋ wak bêŋ hayô, ma thêlô êyê liŋdaŋ, ma doŋtom êthônŋ loŋ êŋ paliŋ. Ma êyê loŋ mavi te hêk ek yeŋ êmô ba loŋ êŋ ma loŋ thathe mavi. Ba intu leŋiŋhabi nena nimbusiŋ yeŋ ba ni nôŋnôŋ êndêŋ loŋ êŋ. ⁴⁰ Êŋ ma thêlô edabêŋ yeŋ anêŋ aŋga takatu ba havalonŋ yeŋ loŋ kisi ba êv yak halôk ŋgwêk kapô. Ma epole yak balawa takatu ba havalonŋ yeŋ anêŋ nôm nimbusiŋ vê. Ma thêlô êthôkwêŋ yeŋ anêŋ sôp lovak hathak ma lovak hayuv yeŋ hi ek esak liŋdaŋ. ⁴¹ Ma doŋtom yeŋ halaŋviŋ ba hi hathak thathe atu ba hamô ŋgwêk malêvônŋ ba havalonŋ yeŋ loŋ lôklokwaŋ. Ma ŋgwêk budum bêŋ hik yeŋ layuk aleba hapup nenanena.

⁴² Ma ŋê vovak leŋiŋhabi nena nijik ŋê koladônŋ sapêŋ vônô ek miŋ neyam ba nêsôv ami. ⁴³ Ma doŋtom anyô vovak laik lahaŋviŋ nêŋ Pol sa ba intu hêk thêlô loŋ siŋ. Ma hanaŋ hadêŋ ŋê takatu ba eyala neyam nena nêsôv kisi êndôk ŋgwêk êmônŋ ba neyam ba ini liŋ. ⁴⁴ Ma takatu ba êthônŋ neyam, êŋ ma vi nêyô nêjêk aseleŋ ma vi neja yeŋ anêŋ nômkama takatu hapup loselêŋ loselêŋ ba nêyô nêjêk seleŋ tomtom ba neyam ba ini liŋdaŋ. Thêlô idum aêŋ ma sapêŋ ethak liŋ mavi.

28

Pol hamô ŋgavithôm Molta

¹ Yêlô sapêŋ athak liŋ mavi vêm ma ayala nena ŋgavithôm êŋ ma elam nena Molta. ² *Ma avômâlô ŋgavithôm êŋ ewa yêlô thô ba idum kobom mavi anônŋ hadêŋ yêlô. Ôthôm hik ba loŋ lêk thilibuŋ kambom ba intu thêlô ebaŋ atum ek yêlô nabuŋu. ³ Ma Pol hasup ayôk doho ba habaŋ hathak atum ma umya kambom te hêk ayôk kapô ba atum haliŋ ba vovaŋ. Êŋ ma hale yaŋiŋ

---

* 28:2: 2Ko 11:27

ma hatharj Pol barj. ⁴ Ma avômalô loj êj êyê umya hakêlô hamiñ Pol barj ma enarj hadêj thêlôda nena, “Avanôj biñ, ôpêntêk ma anyô hik anyô vônô la. Ma doñtom ñgwêk miñ halok yani vônô ami ba intu umya hadum ek injik lojôndê thêthôj thô.” ⁵ *Ma doñtom Pol havalî barj ma umya êj hêv yak hayô hêk atum ma miñ nômla hapôm yani ami. ⁶ *Avômalô loj êj leñjhabî nena Pol liñkupik tem isiñ bêj mena nê m yak ba ema la. Ma doñtom thêlô eyabiñ aleba lêk sawa daim ma miñ nômlate hapôm yani ami. Êj ma thêlô ik iniñ auk liliñ ma enarj, “Yani ma ñgôk te la.”

⁷ Anyô loj êj te anêj athêj nena Publias ma yani ma ñgavithôm êj iniñ anyô bêj. Ma anêj loj hamô habobo loj atu ba yej hathak. Ôpêj hawa yêlô ba hi anêj unyak ma hayabiñ yêlô mavi anôj hatôm wak lô. ⁸ Ôpêj anêj lambô bôk hapôm lijiñ liñkupik vovarj lôk habopakla ba hêk iyom. Ma Pol hi ek ênjê yani. Hayô ma hatej mek vêm ma hatak barj hayô hêk yani ma hadum ôpêj habitak mavi hathak loj bô. ⁹ Avômalô ñgavithôm êyê nô m êj, ma iniñ avômalô lôk lijiñ sapêj i hadêj Pol ma yani hadum ba thêlô sapêj ibitak mavi. ¹⁰ Thêlô êv athêj bêj hadêj yêlô hathak kobom mavi lomaloma. Aêj ba yêlô apôpêk i ek ana ma êv yêlô sa hathak nômkama takatu ba yêlô mi.

Pol hi Lom

¹¹ Yêlô amô ñgavithôm êj hatôm ayôj lô, êj ma yêlô athak yej te atu ba bôk hamô loj êj hadêj waklavôj ñgwêk belej lokwarj. Yej êj halê m anêj malak Aleksandlia. Ma yej thohav ma etak ñgôkba lopopek dahô hamô, ñgôkba yarj anêj athêj nena Kasto ma yarj ma Polaks. Êj ma yêlô athak yej êj ba a. ¹² Yêlô a aleba athak malak Silakius ma amô loj êj hatôm wak lô. ¹³ Ma yêlô atak loj

* 28:5: Mak 16:18   * 28:6: Ap 14:11

êḡ ma a aleba athak malak Legiam. Ma haviyô hayarḡ ma yêlô a, ma lovak mavi hayuv ba wak yarḡ ma yêlô athak malak Puteoli. ¹⁴ Ma loḡ êḡ ma yêlô apôm ḡê êvhaviḡ doho ba ewa yêlô thô ma enarḡ ek yêlô namô imbiḡ i êtôm sonda te. Vêm ma yêlô atak i ma averḡ pik ba a Lom. ¹⁵ Ma avômalô êvhaviḡ anêḡ Lom elarḡ nena yêlô averḡ loḡôndê ek nayô Lom, êḡ ma etak Lom ba i ek nêpôm yêlô êndôk loḡôndê. Doho i malak te anêḡ athêḡ nena “Apias Anêḡ Loḡ Êv Vuli Nômkaḡ”, ma doho i malak yarḡ ba anêḡ athêḡ nena “Unyak Lô Ek Vathi”. Pol hayê thêlô ma hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ ma kapô halôk biḡ. ¹⁶ Yêlô ayô Lom ma enarḡ nena Pol ênjêk unyak te êtôm yani da anêḡ lahaviḡ. Ma anyô vovak te eyabiḡ yani.

Pol hanarḡ Abô Mavi bêḡ hamô Lom

¹⁷ Wak lô hale ba hi ma Pol halam Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ takatu ba êmô Lom ethak doḡtom ma hanarḡ, “Aiyarḡ thêlô, miḡ yahadum nômla kambom hadêḡ alalôaniḡ avômalô mena yahabuliḡ bumalô thêlô iniḡ kobom ami. Ma doḡtom anêḡ Jelusalem ma evaloḡ ya ba etak ya halôk Lom baheḡiḡ. ¹⁸ *Ma avômalô Lom elarḡ yenaḡ abô ma enarḡ nena miḡ yahadum nômlate kambom ek nijik ya vônô ami. Ba intu thêlô leḡiḡhaviḡ nênem ya vê ênjêk koladôḡ. ¹⁹ *Ma doḡtom avômalô Israeḡ êdô ba imiḡ lôklokwarḡ aleba ya loḡôndê mi ba intu yahalam ek Sisa endarḡ yenaḡ abô. Miḡ yahadum aêḡ ek yanarḡ thêlô bêḡ êndêḡ Sisa esak kambom takatu ba idum hadêḡ ya ami. Mi. ²⁰ *Ba intu yahalam môlô ek nôlêm ek yanḡê môlô lôk yanarḡ abô imbiḡ môlô. Miḡ yahadum kambom la ami, ma doḡtom seḡ havaloḡ ya loḡ. Ek malê nena yahêv

---

* 28:18: Ap 26:31   * 28:19: Ap 25:11   * 28:20: Ap 26:6-7

yamalerj hathak nôm dorjtom atu ba avômalô Israel ethak êv maleñij hathak. Nôm êñ ma Mesia.”

²¹ Ma enañ viyañ, “Miñ anyô Judia la hato kapya hadêñ yêlô ba hanañ abôla hathak o mena ñê Israel takatu ba êlêm loñ êntêk, miñ enañ abô kambom la hathak o ami. Mi. ²² *Ma dorjtom yêlô ayala nena loñ nômbêñ intu sapêñ ma avômalô enañ abô kambom hathak loñôndê nêñemimbiñ Yisu. Ba intu yêlô leñijhaviñ nadañô anêm auk nena honañ aisê hathak loñôndê êñ.” ²³ Êñ ma etak wak yañ ek nesak dorjtom imbiñ yani.

Wak êñ hayô ma avômalô Israel bêñ anôñ êyô unyak atu ba Pol hamô. Lôkbôk hi aleba bôlôvôn ma Pol hanañ abô hadêñ thêlô. Ma hik Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak anêñ ôdôn thô hadêñ i. Ma hik iniñ auk liñ hathak Mose anêñ balabuñ lôk plopet iniñ abô ek thêlô nêñemimbiñ nena Yisu ma Mesia atu. ²⁴ Ma thêlô doho êvhaviñ abô takatu ba hanañ ma doho ma mi. ²⁵ Ma thêlôda enañ abô lôk vovak ba evak i vose hi ôdôn ju. Ba idum ek ini ma Pol hanañ abô te haveñ yam nena, “Lovak Matherj bôk hanañ abô avanôn hadêñ libumi halôk plopet Aisaia ba hanañ aêntêk, ²⁶ “Nu êndêñ avômalô takêntêk ba onañ êndêñ i nena, “Wak nômbêñ intu ma tem nodañô abô,

ma dorjtom tem miñ hatôm noyala anêñ ôdôn ami;
Ma wak nômbêñ intu ma tem ôngô nômlate,
ma dorjtom miñ hatôm nôpôm anêñ ôdôn ami.”

²⁷ Ek malê nena avômalô takêñ iniñ auk ma thekthek,
ma ibi leñijôndôn siñ,
lôk ivuliv maleñij siñ.
Ma mi, ma tem nêgê tak esak maleñij,
lôk nedañô êndôk leñijôndôn,
lôk neja êñjêk iniñ auk

---

* 28:22: Ap 24:14

ma tem nede kapôlônijij liliñ ek yandum thêlô ba nimitak mavi.’ *Aisaia 6:9-10*

²⁸ “Aêñ ba noyala katô nena Wapômbêñ hêv anêñ abô hathak anêñ bulubiñ hadêñ avômalô loñ buyañ ba tem thêlô neja thô.” ²⁹ [Pol hanañ abô êñ yôv, êñ ma avômalô Israël etak yani ba i. Ma êkôki hathak anêñ abô takatu.]*

³⁰ Hatôm sondabêñ ju ma Pol hamô unyak atu ba yanida hêv vuli ma hawa avômalô takatu ba êlêm ek nêgê yani thô lôk lamavi. ³¹ Ma yani hamiñ lôklokwañ ma kô mi ma hanañ abô hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma hadôñ avômalô hathak Anyô Bêñ Yisu Kilisi. Ma anyôla miñ hamiñ yani loñ siñ ami.

---

* 28:29: ñê lôkawk vi lejiñhabi nena abô 28:29, ma Luk da miñ hato ami, ma anyôla hato haveñ yam.

Wapômbênj Anêj Abô Matherj
The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea

Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

Updates

eBible.org

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 17 Nov 2018 from source files dated 24 Oct 2018

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a